

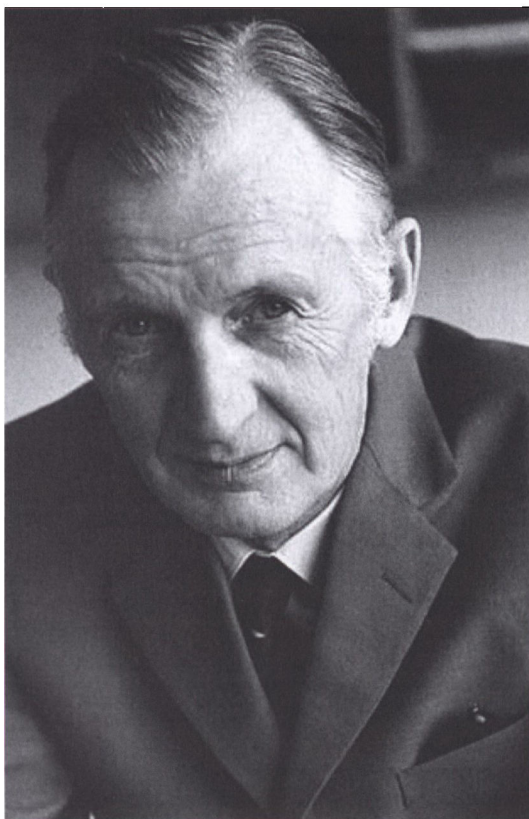
Nekrolog

Børge L. Barløse, 1914–2007

Ved Sønderjyske årbøgers 100 års jubilæum i 1989 blev Børge L. Barløse udpeget til æresmedlem af Historisk Samfund for Sønderjylland. Den sjældne ære var udtryk for de store fortjenester, Barløse havde indlagt sig for foreningen og Sønderjyllands historie.

Børge L. Barløse var fynbo, født i Vester Skerninge ved Fåborg 14. januar 1914 som søn af en førstelærer. Han blev student fra Odense Katedralskole og tog efter ophold på Askov Højskole lærereksamen fra Odense Seminarium i 1936. Fra 1942 virkede han ved det kommunale skolevæsen i Åby ved Århus, hvor han fra 1959 og indtil pensioneringen i 1976 var skoleinspektør ved den nye Gammelgårdsskolen i Åbyhøj.

Børge Barløses fag var engelsk og historie, og tidligt forelå der resultater af hans forskertrang og fine evner for skriftlig fremstilling. På Schultz' forlag

*Børge L. Barløse.
Foto: Carl Aage Tofte 1976.
Privateje.*

udgav han i 1948 lærebogen *Folkeskolens Danmarkshistorie*, som blev efterfulgt af en verdenshistorie. Begge nåede at udkomme i flere udgaver og oplag. Men det var Sønderjylland og Sydslesvig, som særligt fangede interessen. I 1958 modtog han Christian Paulsen prisen for sin besvarelse af prisopgaven *Skolens betydning for tyskledens fremtrængen i Sydslesvig før 1848*. Fra 1959 og gennem mere end 30 år skrev Barløse herefter talrige artikler til *Sønderjysk Månedsskrift* og til *Sønderjyske årbøger*. Tyngdepunktet lå på de slesvigske krige, på fremmedherredømmets år, den danske og de folkelige bevægelser og især skolens historie. Solidt og velundersøgt og velfortalt kastede han lys over personer og steder og begivenheder. De største og bedste artikler skrev han om Sydslesvig, landsdelens danske tid før 1864, om skolen og de danske embedsmænd.

Efter pensioneringen blev der tid til at færdiggøre hovedværket, det store leksikon *Lærerstanden i Sydslesvig fra reformationen til 1864*, som udkom i Historisk Samfunds skriftrække i 1981. Bogen er et opslagsværk med næsten 4.000 lærerbiografier og historien om alle de hundreder af små og store skoler i Sydslesvig, bygget på dyb fortrolighed med kilderne, på utallige arkivrejser og på kontakter med mange folk rundt om i hele Sydslesvig. Det viste Barløse som ordensmanden par excellence. Derfor var det naturligt, at øjnene faldt på Barløse, da tanken om at udarbejde et 100-års register til *Sønderjyske årbøger* fremkom i 1983. Barløse sagde ja til opgaven, uden at andet end æren vinkede forude. Gennem 6 års arbejde skabte han et opslagsværk af sjælden kvalitet, et sted- og emneregister og et personregister med 13.000 minibiografier til de 100 årganges 28.000 sider. Værket på i alt 487 tættrykte sider udkom som aftalt til jubilæet i 1989. Æresmedlemskabet var en beskeden anerkendelse af det store arbejde.

Undervejs blev der også tid til ganske mange artikler til fynsk historie, østjysk og Århus-historie – men det var Sønderjylland, som kaldte mest. Frem til 2006 kunne man møde Børge Barløse til Historisk Samfunds årsmøder. Han døde i Århus den 29. juli 2007. Længe herefter vil hans solide opslagsværker blive flittigt brugt alle de steder, hvor der arbejdes med Sønderjyllands historie, på biblioteker og i studerekamre.

Lars N. Henningsen

Anmeldelser

Dreyer-Eimbcke, Oswald: 400 Jahre Johannes Mejer (1606–1674).

Der grosse Kartograph aus Husum

KomRegis Verlag Oldenburg, 2006. 96 s.

Johannes Mejer er en af de allermest kendte danske kartografer. Han blev født i Husum i 1606 som søn af den lokale diakon. Takket være en onkel, der var præst ved Petri kirke i København, kom han på universitet dér og skabte sig forudsætningerne for sit fremtidige virke. Fra 1630 ernærede han sig en år-række i Husum som lærer, kalenderforfatter og astrolog – og som korttegner. Fra 1636 kom store opgaver som korttegner for henholdsvis de danske konger Christian IV og Frederik III og for gottorperhertugen Friedrich III. I 1647 blev Mejer udnævnt til kgl. mathematicus. Til hertugens forvaltning tegnede han kort over Aabenraa amt og Slien og de tilgrænsende områder, for kongen tegnede han kort over den jyske vestkyst. Hertil kom kort over Slesvig og Holsten som helhed, og han samarbejdede med den kendte Ejdersted-historiker Peter Sax om kort vedr. det frisiske vestkystområde.

Fra omkring 1648 indledte han et samarbejde med mere kapitalstærke partnere for at få hertugdømme-kortene udgivet på tryk. Det var broderen Samuel Mejer, som var apoteker i København, og de to brødre Danckwerth, Joachim, der først var amtsforvalter i Aabenraa og senere indflydelsesrig kammerherre i den gottorpske centralforvaltning, og Caspar, som var borgmester i Husum. Resultatet blev i 1652 det berømte topografiske værk *Neue Landesbeschreibung der zwey Herzogthümer Schleswig und Holstein*. Mejer leverede 39 landkort og 52 byplaner til værket, Caspar Danckwerth skrev den omfangsrige tekst. Mejer blev på den måde ophavsmand til den ældste samlede, detaljerede og præcise kortmæssige fremstilling af Slesvig og Holsten, vi kender. Først langt op i 1700-tallet blev Mejers kort indhentet af nye fremstillinger.

Forfatteren Oswald Dreyer-Eimbcke er en virkelig Liebhaber af emnet. Som succesrig forretningsmand har han skabt sig en større privatsamling af gamle kort, og han har gjort sig gældende som kortsamler på internationalt plan. I 2005 udgav han pragtværket *Geschichte der Kartographie am Beispiel von Hamburg und Schleswig-Holstein*, hvor mange kort fra egne samlinger er gengivet. Bogen her er udgivet i forbindelse med en Mejer-udstilling, som Schiffahrtsmuseum Nordfriesland i Husum arrangerede i 2006 i anledning af kartografens 400 års dag. Målet har været at fremlægge en alment tilgængelig biografi over Mejer for dennes hjemstavn.

Bogen redegør kort for Mejers baggrund og uddannelse og for nogle af de mange arbejder, som ikke blev trykt i Mejers samtid, såsom Aabenraa – og Sli-kortene. Der fortælles om samarbejdet med Peter Sax, og der gøres forsøg på en kritisk vurdering af kortene. Kortene i *Neue Landesbeschreibung* står i centrum. Forfatteren fremhæver, at de historiske kort i værket skal benyttes med alle mulige forbehold. Overbevisende påvises, at kortenes charmerende staffage – de fine kartoucher og ledsagende figurer – skyldes kobberstikkerne,

nemlig guldsmedene Matthias og Nicolaus Petersen samt Andreas og Christian Lorenzen, alle fra Husum. Uden blusel kopierede de forlæg fra tysk og fransk og engelsk kortgrafik, især fra hollandske kartografer som Blaeu og Janssonius og eller fra Jacques Callots stik om krigens rædsler. Bogen slutter med omtale af Mejers triste endeligt. *Newe Landesbeschreibung* blev ikke en økonomisk succes, han kom på kant med både kongen og Danckwerth-familien, som solgte kort-kobberpladerne til Amsterdam-konkurrenten Johan Blaeu.

Forfatteren har sat sig et ambitiøst mål – en kortfattet, samlet Mejer-biografi. Resultatet skæmmes dog af en del støberande. Der er konkrete historiske fejl. F.eks. siges det, at Mejers originalkort overlevede slotsbranden i København 1728 (36, 88); det var nu byen og ikke slottet, der brændte. Læseren efterlades i forvirring om nummeringen af de to landsherrer kong Frederik III og hertug Friedrich III (14, 62). Der er elementære årstals-trykfejl (12, 36), mangelfuld afskrivning af tekster fra kortene (14, 44, 49) og stedvis manglende kildeangivelse ved utrykte kort (71). Meget generende er en utilstrækkelig koordinering af tekst og illustrationer. Først fra s. 64 er der gjort forsøg på præcise henvisninger fra tekst til billede. En nummerering af billederne ville have lettet problemet. Tilmed er enkelte kortudsnit foretaget på en måde, så beskrevne detaljer ikke er kommet med (51,58). Det er besynderligt, at det er valgt at gengive ganske mange af de beskrevne kort eller vignetter fra *Newe Landesbeschreibung* ikke på grundlag af den ukolorerede original, men på grundlag af senere genoptryk, formentlig den farvelagte genudgivelse med latinske kartouchetekster i Johan Blaeus storværk *Atlas maior* fra 1662 (39, 46, 53, 58, 63). Når hertil kommer tekstens stedvis noget springende karakter og tekstbrud, som tyder på ombyrtningsfejl (52), må siges, at forfatteren er ladt i stikken. En omhyggelig redaktion kunne have gavnet. Med denne bog har Mejers hjemstavns ikke fået en biografi, som er den betydningsfulde kartograf værdig. Man gør stadig vel i at konsultere de ældre arbejder, som heldigvis er angivet i litteraturlisten, således Ernst Schlee (1981), Reimer Witt 1982 og Bo Bramsen (1997). Kun mangler P. Lauridsens grundlæggende fremstilling på dansk i *Historisk Tidsskrift* 1887–88.

Lars N. Henningsen

Henningsen, Lars N.: Sydslesvig-ungdom på danske efterskoler – før og nu

Studieafdelingen og Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig. Arkivserien nr. 13. 71 s. ill. Flensborg, 2007.

Lars Henningsen tager her fat på en historisk del af en sag med livliner helt ind i nutiden, som har optaget en stor del af det danske folk i årtier, siden Danmark tabte krigen i 1864 og måtte afstå Sønderjylland helt op til Kongeåen. I de følgende år klamrede de sønderjyske sig til det håb, at de igen måtte blive danske. Efter mange år under fremmed herredømme og et enormt pres fra tysk side for at fravriste de danske deres identitet, blev dette indfriet i 1920, men mange måtte »efterlades« i Sydslesvig. Fredelige løsninger og kompromiser har sin pris. Hvis et folk skal fastholde sin identitet, er der flere

væsentlige faktorer, men de vigtigste er sproget, historien og folkelig oplysning. Det ved vi i dag, og det vidste man også den gang. Skolerejserne (til danske efter- og ungdomsskoler og højskoler), som de blev kaldt, havde og har netop til formål at styrke sproget, at skabe en fælles identitet igennem historien og gennem folkelig oplysning at skærpe bevidstheden om de værdier, som vi som danske værner om.

I Finn Slumstrups forord til hæftet stilles der to store spørgsmål: Kan efterskoler og ungdomsskoler stadig spille en rolle for »danskheden i grænselandet, specielt syd for grænsen, og går dansk efterskoleungdom glip af noget væsentligt, fordi den kun sjældent møder sydslesvigsk ungdom på efterskolerne«. Det er væsentlige spørgsmål, som forfatteren bl.a. gennem mange vidnesbyrd i form af breve fra unge, der var så heldige at få bevilliget et ophold på en efterskole eller en højskole, svarer på. Der er ingen tvivl om, at disse skolebesøg har haft en altafgørende indflydelse på disse unge, der dengang mere end i dag havde den lange adskillelse inde på kroppen. Ernst Meyer, der var elev på Uldum Højskole, beskriver betydningen af dette møde med den danske kultur og slutter af med ordene: »Her blev jeg dansk«. Beretningerne er fulde af, hvordan mødet med det danske ændrede deres syn på værdier og skærpede deres tilhørsforhold til Danmark. Det vækker til eftertanke, når udefrakommende mærker de værdier, som vi selv så ofte har svært ved at få øje på. Men er disse værdier stadig så fremtrædende, eller er vi blevet EU-borgere?

Dengang som nu var det springende spørgsmål, når man skulle på skolerejse til Danmark, økonomien. I mange år var fremgangsmåden, at man søgte Dansk Skoleforening i Flensborg om et ophold på efterskole eller højskole. Her blev den første vurdering foretaget, hvorefter ansøgningerne gik videre til Sønderjydsk Skoleforening i Nordslesvig, der traf den endelige afgørelse om, hvem der kunne komme på efterskole eller højskole med støtte på baggrund af midler fra den danske stat og private fonde. Denne procedure fortsatte næsten uændret indtil 1976, hvor Dansk Skoleforening for Sydslesvig overtog formidlingen.

Lars Henningsen påpeger, at der op igennem tiden har været stor forskel i ansøgermængden. Den har selvfølgelig været afhængig af påvirkningen fra de to krige, men også lavkonjunktur og vækst i Tyskland har været afgørende. Niels Kjems, der var dansk vandre lærer, var den drivende kraft i udvælgelsen af disse elever og var meget opmærksom på ansøgenes motiver. Der var selvfølgelig altid muligheden for at en ansøger havde økonomiske motiver som det primære. I så fald var der nok ikke stor sandsynlighed for, at der blev vækket nationale følelser. For Niels Kjems var det vigtigt, at der i forvejen var dokumentation for et dansk tilhørsforhold, og han var meget opmærksom på, at ansøgerne kunne tale blot nogenlunde dansk, selvom modersmålet efterhånden jo var blevet tysk. Dengang blev der ydet stor økonomisk støtte, og mange kom af sted på fuld friplads. I nogle få tilfælde betalte efterskoler og højskoler af egen økonomi for at give elever fra Sydslesvig en mulighed for et skoleophold i Danmark. I dag er det langt fra alle, der kan få støtte, og støtten matcher knap nok den støtte, danske elever kan få.

En af de store forhindringer for at kunne få støtte er forskellen i det danske

og tyske skolesystem. Op til 1970'erne blev det tyske krav om, at elever skulle have et Schulabschluss ikke håndhævet så kraftigt, men efter den første slesvig-holstenske skolelov blev vedtaget i 1978, var kravet om et afgangsbrev en klar forudsætning for at gå videre i uddannelsessystemet. Kravet om, at de 9 års skolegang blev gennemført i Tyskland, var ufravigeligt. Det danske skolesystem var for mangelfuldt til, at man ville godkende et skoleophold i Danmark. Principper for elevstøtte til, efter- og højskoleophold blev vedtaget i 1998 og fastslog bl.a., at der først kunne søges støtte til et efterskoleophold efter det 9. skoleår.

Efter vedtagelsen af loven i 1998 så man en markant tilbagegang af ansøgere. Det siger næsten sig selv, at med så mange obstruktioner bliver søgelysten til danske efterskoler selvfølgelig nedkølet. For de forholdsvis få, der har trodsset disse forhold og alligevel fået økonomien til at hænge sammen, er der ingen tvivl om, at mange af dem har fået de samme oplevelser af mødet med efterskolen og mødet med dansk efterskoleungdom, som beretningerne fra forrige århundrede beretter om. Vores egne erfaringer på Rinkenæs Efterskole med elever fra det danske mindretal i Sydslesvig tyder i samme retning.

Spørgsmålet er så: Er der mulighed for, at denne tilstand kan ændres? Lars Henningsen påpeger afslutningsvis, at han mener, at den nye virkelighed på arbejdsmarkedet med flytning af arbejdskraft hen over grænserne samtidig med efterskolernes ændrede prøveprofil, kan blive medvirkende til, at muligheden for et efterskoleophold i Danmark kan blive lettere. Kan vi som efterskoler være med til at øge mindretallets mulighed for at skabe sig en dansk identitet og kvalifikationer i et ændret og grænseløst samfund? Det er spørgsmål, som er værd at tage op til overvejelse.

Lars Henningsen har skrevet et faktahæfte, der ved første øjekast kan virke som sådan, men alligevel indeholder en blanding af fakta, fortællinger, historie og oplæg til eftertanke, der gør, at man ikke lægger den fra sig før den er læst. Den bør læses af alle skolefolk, der er bevidste om vores historiske arv mht. det sønderjyske, men måske især af dem, for hvem den del af historien er gået lidt i glemmebogen. På trods af, at der næsten er gået et århundrede siden genforeningen, har vi stadig et moralsk ansvar over for de dansk-sindede syd for grænsen.

John Østergaard

Henningsen, Lars N. og Johann Runge: Sprog og kirke.

Dansk gudstjeneste i Flensborg 1588–1921

Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, nr. 56, Flensborg 2006, 278 s.

I en periode, da folkekirken i Danmark er under ombygning fra at være Guds menighed til at være et statsligt væsen i en moderne socialstat, der leverer det komfortable økonomiske grundlag for kirkelig overflod, kommer denne bog som en lise. Tænk at blive erindret om, at gudstjeneste ikke er en selvfølge, at en menighed må kæmpe for sin overlevelse, at den må betale for at bestå. Lars N. Henningsen og Johann Runge har skrevet en dynamisk fremstilling af de dansksprogede kirkeforhold i Flensborg fra 1580'erne til 1921.

Indledningen er præcist opsummerende. Her fortælles i helt kort form, hvad problemet er: Flensborg er en tysksproget by, hvor det dansksprogede befolkningselement siden 1500-tallet også har kunnet betjenes på dansk, overvejende af danske præster. Med den voksende nationalisme i 1800-tallets begyndelse droges også de danske teologer mod den tyske romantik, der var moderne og fremtidsorienteret. Sindelaget blev slesvig-holstensk, altså med hældning mod det tyske. Endnu før de slesvigske krige var fronterne trukket op. Tiden efter 1864 er interessant ved, at der nu søges en definition af, hvad menigheden er – er den sognemenighed eller frimenighed? Snarest var den, hvad forfatterne klogt kalder en prædikantmenighed.

Som del af byens kirkelige organisation måtte den dansksprogede menighed i Helligåndskirken kæmpe for sin ret, for sine goder, altså løn, underhold, tag over hovedet. Kunne den overhovedet gøre krav på en egen præst, eller måtte man dele præst med en af de andre kirker? Kunne byens sekulariserede kloster på længere sigt udrede de beløb, menigheden havde brug for?

Vi præsenteres for præsterne, en efter en i den dobbeltsprogede kultur, der var tale om. Det er jo markant, at rekrutteringen af danske præster i langt overvejende grad sker fra det sønderjyske område, og at den kongerigske indblanding i byens kirkelige forhold er ganske ringe. Først i 1843 kommer der kroner på bordet, da Christian VIII vælger at bevare og støtte Helligåndskirken og betale en del af præstens løn. Præsternes accidenser var netop et stridspunkt. Disse betalinger for kirkelige handlinger kunne nemlig forlanges delt med andre menigheder, hvormed man fra tysk side kunne få den fremmede plante til at visne bort.

Den danske chauvinisme efter 1851 er ikke til at tage fejl af. Fordanskningsprocessen skulle ifølge T.A.J. Regensburgs politik ske gennem kirken – og ikke mindst gennem dennes datter, skolen. Den frie danske menighed, der bestod fra 1851 til 1864 er topmålet af dansk hovmod. Man brød med den ældgamle tanke om sognebåndet og lokkede enhver til at slutte sig til den rige danske menighed med dens fine skolevæsen. Ret absurd, når man betænkter, at sognebåndsløsning ikke var en politisk mulighed i Danmark. Kirken var blevet dansk og statslig; del af en kulturmission i fjendeland. Fornyelsen af gudstjenesten skete blandt andet gennem indførelse af den nye rigsdanske salmebog. Men galt gik det jo. Smukt beskrives det sammenhold og samarbejde, der måtte bestå, så længe krigen krævede sine ofre, men at den nye øvrighed havde grund til at reagere hårdt over for den danske menighed, er lysende klart. Man kunne tillade en dansksproget menighed, men man måtte selvfølgelig fra tysk side og fra det tyske præsteskabs side være opmærksom på, at der kunne trives en femtekolonne i menighedens kadrer.

Siden 1864 måtte menigheden kæmpe. Indadtil for at holde antallet af kirkegængere oppe, skønt man berøvede præsten mulighed for konfirmation, tid til sjælesorg og gudstjenestetider. Man begrænsede i videst muligt omfang de danske aktiviteter. Modet sank især efter freden i Wien og efter de knuste revanchedrømme i 1870, men fra borgerlig, politisk side vandt danskheden støtte. Pressen bakkede menigheden op – med al fare for beskyldninger om at stifte politisk uro. Visnepolitikken lykkedes dog ganske godt. Myndighederne gik nu ganske målrettet efter kirkebygningen og dens inventar. I 1906

solgte klosteret således kirkens fineste smykke, Ringerinks renæssanceprædikestol til den nye Skt. Jürgens. Selv den tyske provst Niese fandt dette for groft, hvilket gav en anelse af goodwill til den danske menighed, der nu havde organiseret sig som et kirkeligt samfund. Man kunne forhandle sig til nogle få gudstjenester, drive en vis foredragsvirksomhed og holde gudstjenester i Jünglings- og Männerverein. Menighedens ønske om at anerkende sit ejerskab af kirken afvistes, da menigheden betragtedes som en politisk forening og således ikke kunne være en juridisk person. Det førte til, at Helligåndskirken kunne købes af klosteret og tillægges Marie Sogn.

Gudstjenesterne kunne fortsætte frem til delingen af Slesvig. Her bliver historien imidlertid for kortfattet. Ganske vist er historien om den nye danske menighed beskrevet andetsteds, men der er mellemregninger, der ikke er klare for den læser, der ikke er fuldt indført i grænselandets historie. Hvordan kunne den danske menighed i Flensborg opstå – og hvad er dens rettigheder i forhold til den faste ejendom? Ejer den sin egen kirke? Eller hvad? Meget spændende er det perspektiv, Henningsen åbner ved at sige, at den gamle danske menighed – altså byens menighed – måtte dø i 1923. Det er klart, at der nu er tale om en dansk, folkekirkelig menighed, der ikke er en dansksproget del af den etablerede tyske landskirke. Og at dette er clouet. At i 1923 opfører den danske konglomeratstat på det europæiske fastland. Det er større, end forfatterne giver udseende af.

Det problem, der særligt berøres i slutningen af bogen, er væsentligt. Kan man sælge en kirke? Kan man sælge en menighed? Kan man nedlægge en menighed? Hvem tilhører en kirke egentlig? Det kunne de tyske jurister i kejserriget godt forholde sig til, da de afviste, at byens øvrige kirker havde ret til Helligåndskirken. De fastslog, at den tilhørte »kirken som sådan«. Dermed er vi tilbage ved Guds menighed – og spørgsmålet om, hvorvidt den er til fals. Det er et spørgsmål, der især interesserer nærværende anmelder, da man i 1917 netop havde været igennem den problematik ved salget af De dansk vestindiske Øer. Man kunne netop ikke sælge kirken dér. Den blev overtaget af General Council i USA, men ejerskabsforholdene faldt faktisk først på plads i 1960. Over årene blev den lutherske kirke på de tidligere danske øer amerikaniseret – ligesom menigheden blev det. Uden en stat er det svært at være luthersk kirke – og særdeles svært at være national. Hvorfor holdt danske myndigheder så umådeligt hårdt på dansk kirkesprog på Færøerne? Var det ikke ud fra en erkendelse af, at i samme øjeblik man slipper kirken, så mister man også folket. Med andre ord en sproglig-national chauvinisme lig den, vi kender fra 1850'erne i Flensborg. Der er med denne helt fremragende bog lukket op for en historisk besindelse på, hvad en menighed er, hvad den betyder i spillet mellem Gud Herren, staten og det civile samfund.

Jeg skylder at sige, at bogen er produceret og sat op på samme måde som mange andre af Studieafdelingens bøger. Det er et behageligt format, der giver plads til illustrationer og ret fyldige billedtekster i margin. Billederne er jævnt hen fine. Især fotografierne har en særlig aura, der fint indfanger en tidsånd. Og det er tidsånd, vi får. Fine karakteristikker af personer og problemer; desværre ikke så meget om livet i menigheden. Men som forfatterne selv siger,

så efterlader almindelige mennesker sig ofte kun lidt vedrørende de helt almindelige, nære ting. Gudstjenstelivet har været så selvfølgeligt, at ingen har keret sig om at beskrive det. Og til slut: Det er en fornøjelse at læse en bog, der er skrevet i et flot sprog og fuldstændigt rensat for trykfejl.

Carsten Bach-Nielsen

Hermansen, Karsten: Kongeblood og fyrstedrømme. Portræt af hertug Hans den Yngre

Ærø Museum 2006, 127 s.

Hertug Hans den Yngre (1545–1622) var den yngste af Christian III's sønner og skulle derfor sikres et vist underhold, så en standsmæssig livsførelse kunne fortsætte. Han fik derfor i 1564 overdraget en række landområder, som blev udskilt fra den kongelige del af Hertugdømmerne. Disse landområder skulle ikke alene blive fundamentet for den sønderborgske hertuglinje, men også en hovedhjørnesten i Sønderjyllands historie.

Imidlertid var der stor forskel på hertugerne i Hertugdømmerne, ikke mindst hvad angår magt og social prestige, og meget mod egne ønsker såvel som ambitioner var hertug Hans den Yngre gennem samtlige år at finde i en lidt lavere division end Christian III's to brødre, der som hertuger allerede havde fået deres del af kagen ved Hertugdømmernes deling i 1544. Tydeligst kom dette til udtryk ved, at han aldrig fik mulighed for at tage del i fællesregeringen for Hertugdømmerne og dermed heller ikke at indkræve skat i eget navn. Årsagen var, at Hans den Yngre aldrig blev formelt anerkendt som landsherre af stænderne i Slesvig og Holsten. En oprettelse af et nyt hertugdømme skulle godkendes af de i forvejen regerende hertuger og af stænderne, som i praksis vil sige adelen. Og lige lidt hjalp det, at Frederik II i egenskab af hertug sammen med sine farbrødre, hertug Hans den Ældre og hertug Adolf af Gottorp, gik ind for at hylde Hans den Yngre som medregerende hertug, for uden stændernes godkendelse måtte Hans den Yngre se sig reduceret til den lidet flatterende titel af at være en såkaldt »afdelte hertug«. Rang og stand havde han, og det blå kongeblood flød i hans årer, men egentlig fyrsteværdighed blev noget, han kun kunne drømme om.

Det betød nu ikke, at han var økonomisk uværdig. For gennem en rationel godspolitik lykkedes det ham at skabe så store formuer, at han senere kunne yde lån til kongehuset og – nok så vigtigt – få sine døtre indsat på magtfulde pladser i de europæiske fyrstehuse ved bl.a. at gøre dem attraktive med en klækkelig medgift. Strategiske ægteskabsalliancer var ikke kun af betydning for at sikre slægten, de var en uhyre vigtig måde at skabe politisk magt og social prestige på. Og så kunne de tilmed tjene til fyrstens egen iscenesættelse og repræsentation.

Hans den Yngre var i flere henseender rundet af tidens territoriale drømme. Han forøgede sine besiddelser med godt en tredjedel gennem sin regeringstid og var således på grund af bl.a. mageskifter og arv fra sin farbror Hans den Ældre blevet herre over et hertugdømme, som, da det var størst, omfattede de oprindelige områder, nemlig Plön amt og det sekulariserede klosterdistrikt Ahrensböök i Holsten og Sønderborg og Nordborg amter i Slesvig samt nyer-

hvervelserne Reinfeld kloster i Holsten og Ryd kloster ved Flensborg. Sidstnævnte ombyggede han i øvrigt til det Glücksborg, der endnu i dag kan ses som et af Hans den Yngres få bevarede opførelser.

Udover byggeri, jordudvidelser og ægteskabsforbindelser kom hertugens fyrstedrømme også til udtryk i en efterhånden stadig større husholdning. Med to hustruer lykkedes det Hans den Yngre at blive far til en børneflokk på 23, hvis standsmæssige levestandard og udlandsrejser i sig selv har krævet en fyrstes økonomiske formåen. Men dér, hvor hertugens fyrstedrømme for alvor kom på prøve, var hans ihærdige kamp for at opnå kirkehøjheden på Ærø og Als og dermed få mulighed for at indsætte præsteemner og ikke mindst oppebære halvdelen af kirketiendet. Fra middelalderen var kirkerne på Ærø og Als imidlertid underlagt bispestolen i Odense, og det skulle der ifølge Frederik II ikke rokkes en tøddel ved. Gennem forhandlinger og intrigerende kontroverser om kirkehøjheden, som var enhver evangelisk territorialfyrstes fornemste adelsmærke, kom hertug Hans' fyrstedrømme på prøve, og det samme gjorde Frederik II's bestræbelser på at holde hertugens fyrstedrømme stangen. Resultatet af denne styrkeprøve blev et kompromis. Nok fik Hans den Yngre en del af kirkehøjheden på lånt tid, men en suveræn landsherre efter tysk tilsnit og med den fulde kirkehøjhed over sit område blev han aldrig.

Striden om kirkehøjheden indtager en central placering i Karsten Hermansens biografi over Hans den Yngre – måske også lidt for central. Nok var striden om kirkehøjheden af afgørende betydning for hertugens forestilling om en fyrstes magt og indflydelse, og nok har striden også en del lokalhistorisk interesse for Ærø, hvor bogen er udgivet. Men i betragtning af, at forfatteren allerede har skrevet en aldeles glimrende artikel om denne strid, kunne den måske have været refereret mindre fyldigt. Der var trods alt også andre forhold, hvorigennem Hans den Yngre kunne manifestere sine fyrstedrømme og etablere en uafhængig og selvberørende øvrighed. F.eks. kunne det forhold have været uddybet, at Hans den Yngre ophøjede Konkordieformelen som den gældende bekendelse for hertugdømmets evangeliske forkyndelse. Som en evangelisk bekendelse var Konkordieformelen fra 1577 et forsøg på at samle den lutherske evangeliske kirke, som efter Luthers død i 1546 var begyndt at splittes i spørgsmålet om især nadverforståelsen. De fleste evangeliske stater tilsluttede sig formelen og senere konkordiebogen fra 1580, men Frederik II stod imidlertid fast ved, at det udelukkende skulle være Den augsburgske Religionsbekendelse 1530 og Den danske Kirkeordinans 1537, som skulle være de gældende konfessioner i Kongeriget. Her blev det sågar forbudt at indføre Konkordieformelen eller på nogen måde besidde den, og hvis forbuddet blev siddet overhørig, skulle der straffes på liv og gods. Indholdet af – såvel som tilslutningen til – konkordieværket havde dog mest af alt symbolsk betydning. Men netop derfor kan hertug Hans' tilslutning ses som et udtryk for en klar selvstændiggørelse i forholdet til Frederik II's kirkepolitik. Tanken om, at kirkehøjheden og dermed magten over forkyndelsens indhold er sammenfaldende med den territoriale højhed, ligger i hvert fald ikke langt væk. I lyset af Karsten Hermansens hidtidige kirkehistoriske forskning kunne man godt have ønsket sig en lidt mere fyldig omtale af kirkeadministrationen og religionsudøvelsen under Hans den Yngre. I en tid hvor religion så at sige

gennemsyrede forestillingsverdenen og leverede svar og legitimitet på alt fra politiske beslutninger til personlige bekymringer, kunne de religiøse forhold evt. have været vægtet lidt tungere. Ikke mindst når det også tages i betragtning, at Hans den Yngre lod to af periodens få nyopførte kirker bygge, nemlig hhv. Kegnæs på Als og Neukirchen i Angel.

Bogen foregiver ikke at være en udtømmende biografi om hertug Hans den Yngre, og det er den da også så langt fra. Vi hører ikke meget om hertugens byggerier, om hans administration og forvaltning – og det er en skam. Den interesserede læser vil måske undre sig over, hvordan det overhovedet var muligt at administrere et så usammenhængende område som Hans den Yngres hertugdømme. Hvordan kunne man fra Sønderborg Slot f.eks. bevare overblikket og forvalte magten og myndigheden? Men bogens omfang til trods (127 sider!), så er det alligevel lykkes Karsten Hermansen at tegne et nuanceret portræt af hertugen og hans stækkede fyrstedømme. Der leveres god og sober historieformidling, og sproget flyder klart og ubesværet gennem bogen. Undertiden får fremstillingen en litterær tone, som man desværre kun møder alt for sjældent. Sådan kan en formiddag på Sønderborg Slot formidles: »Slotsgården gav genlyd af snak og råb, da de mange tyske fyrster og sendebud ankom. Kareternes karakteristiske skramlen, de mange mennesker og de svedige hestekroppe havde forandret slotsgården til et mylder af liv med en varme som en forårsdag.« (s. 57). Nuvel, der er måske ikke kildemæssige hjemmel for alle udsagn, men når man ved, at der ligger gedigen forskning og indgående kendskab til perioden bag, så gør det bestemt ikke troværdigheden mindre lødig. Tonen vækker flere steder minder om en formidlingstradition, som vi skal tilbage til Troels Lund eller Hugo Matthiesen for at møde. Hos Hermansen bliver historien aldrig tør og ligeegyldig, men nærværende og engageret.

Billedsiden er flot, og der er mange stemningsfulde gengivelser af bl.a. Søbygård på Ærø. Dog kan det undre en smule, at et kort over hertugdømmet skal gengives hele to gange (s. 48, 84), og hvorfor fire helsiders gengivelser af våbenskjold er prioriteret frem for billeder af hertugens kirkebyggerier eller af billeder fra de holstenske besiddelser, som ellers kun meget sjældent ses. Denne anke skal ikke skygge for, at Karsten Hermansens bog absolut er læseværdig. At tilbringe en eftermiddag i Hans den Yngres selskab er en oplevelse!

Mogens Christensen

Kelm, Bert: Rømø – et vesterhavspræget samfund

Bind IV. Ejendomme i Kongsmark og Kirkeby ejerlav. Skrifter udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 94, 387 s.

Bert Kelms enorme værk om Rømøes ejendomme og beboere gennem 400 år skrider planmæssigt frem. Efter et indledende bind om den mere almene historie er der indtil nu udkommet fire bind om øens ejendomme og beboere siden 1600-tallet, i enkelte tilfælde endda endnu ældre. I forordet bebudes yderligere to bind, ét (nr. 5) vedrørende de sydligste ejendomme og deres

ejere og til sidst som nr. 6 et bind med registre, rettelser og tilføjelser. I alt bliver 195 ejendomme på øen og deres ejere beskrevet.

Værket bevæger sig i adstadigt tempo fra nord mod syd, således at de tre første bind beskæftigede sig med den slesvigske del – nordøen med 92 ejendomme, mens nr. 4 og 5 beskriver ejendomme (i alt 102) og mennesker i den kongerigske del på sydøen. Kriteriet for at en ejendom kan blive optaget i registranten er, at den lå der i 1870 og fortsat eksisterer med bygninger, også selv om disse måtte være fornyet. På den anden side er en del ejendomme forsvundet, og deres bygninger og ejere er således ikke medtaget. Det kan selvfølgelig give en vis skævhed, men der må altid sættes en begrænsning for, hvad et værk af denne type kan omfatte, og derfor vil udeladelser aldrig kunne undgås.

Det er forbløffende, så mange af de gamle ejendomme der stadig eksisterer, og det er glædeligt at kunne konstatere den pietet, man har vist bygningerne, der ofte stammer fra 1700-tallet. Rømø rummer fortsat en enestående samling af fine og velbevarede huse, trods ombygninger (som regel med sans for det oprindelige) og (et i virkeligheden yderst begrænset) nybyggeri i forbindelse med de gamle ejendomme. Dette skyldes måske, at de gamle huse var solidt bygget (her spiller hvalfangertidens relative velstand nok ind), og at landbruget på grund af jordens ofte ringe bonitet ikke har spillet den helt afgørende rolle. Øen har derfor stort set undgået det moderne landbrugsbyggeri, der – hvor rationelt det end måtte være – næppe kan siges at være af nogen større arkitektonisk kvalitet. Nybyggeriet har mest været boliger (parcellhuse), de fleste koncentreret i og omkring Havneby.

I forbindelse med hver ejendom giver Kelm en kortfattet gennemgang af husets historie og nuværende tilstand, bl.a. med bedømmelse af bevaringsværdien, hvorefter han går over til en registrering og omtale af ejerne og deres familier, så langt tilbage som det har været muligt. Og det er forbløffende fra hus til hus at have ikke alene ejernavne, men som regel uddybende biografier og registrering af ægtefæller og børn (og ofte deres skæbne) gennem flere hundrede år. Derved bliver gennemgangen af de enkelte ejendomme ret lange – mere end ti sider er ikke ualmindeligt -, så bogen på sine knap 400 sider kun når at behandle 53 huse og gårde.

Det er slående ved gennemlæsning af ejerlisterne at se, i hvor høj grad søfarten har været dagligdag for øens beboere. Der er næppe et hus, hvor der ikke har boet sømænd på et eller andet tidspunkt, ofte i flere generationer, gerne folk med en speciel opgave om bord: kommandør eller styrmand, harpunerer, spæksnider, tømmermand eller kok. Mange sejlede på hvalfangst under Grønland, men der var også ganske mange – og det bliver flertallet i løbet af 1800-årene –, der sejlede på andre destinationer som Fjernøsten, Sydamerika, Vestindien eller Middelhavet. Traditionen med at sejle er fortsat til vore dage.

I de fleste tilfælde var arbejdet til søs kombineret med landbruget hjemme på Rømø, men da både sejlads og landbrug havde »højsæson« om sommeren, var det i reglen koner, børn og aftægtsfolk, der tog sig af den hjemlige bedrift. Den kvindelige indsats for familiernes opretholdelse og økonomi glemmes alt

for ofte i fortællingen om Rømø til fordel for de spændende beretninger om hvalfangst og sejlads til jordens fjerneste egne.

Der ligger et ufatteligt pillearbejde og en yderst pertentlig registrering bag et arbejde, som det Kelm har udført, og det er derfor i sagens natur umuligt for udenforstående at have det overblik, som kræves for at bedømme resultatet retfærdigt og da slet ikke i detaljer. Det kan vel egentlig kun de enkelte husboere eller familiemedlemmer for så vidt angår deres egen slægt eller ejendom. Hvis de da ved mere end Kelm! Hvilket nok i de fleste tilfælde kan betvivles.

Naturligvis vil der være unøjagtigheder og svipsere i et så omfattende materiale, hvor der også krydshenvises fra ejendom til ejendom og fra familie til familie, men så må man vente til sjette (og sidste) bind, der bl.a. vil rumme de rettelser og tilføjelser, som måtte komme.

Bert Kelms enorme og yderst fortjenstfulde arbejde vil utvivlsomt være til stor glæde og gavn for alle med familiemæssig tilknytning til Rømø, men også mange udenforstående vil kunne bruge bøgerne, ikke mindst i forbindelse med slægtsforskning. I så henseende vil registerbindet med henvisninger til alle de mange tusind navne være fuldstændig uundværligt.

H. E. Sørensen

Klatt, Martin: Fra modspil til medspil? Grænseoverskridende samarbejde i Sønderjylland-Schleswig 1945–2005

Institut for Grænseregionsforskning. Aabenraa, 2006. 323 s.

Hvordan var det nu det var? Hvordan begyndte det grænseoverskridende samarbejde – hvorfor blev det sat i gang, og hvordan har det udviklet sig siden? Det er spørgsmål, historikeren Martin Klatt fra Grænseregionsforskningsinstituttet tager op i sin bog. Det er spændende læsning, fordi det viser meget om det, der på tysk kaldes for »Befindlichkeiten«, dvs. det politiske følelseslag, som grænseregionen ligger under for på begge sider af grænsen. Det er sket med forståelse for såvel den danske som for den tyske side. Martin Klatt er mindretalsdanser, og der er ikke tvivl om, at han har mere sympati for den danske end for den tyske side, ikke mindst, fordi den pragmatiske tilgang, danskerne har til det dansk-tyske samarbejde, måske i længden er mere givende, end et mere pompøst tiltag med store ord og armbevægelser. Efter min erfaring er dog begge dele gode i deres individuelle sammenhæng på forskellige tidspunkter.

Det dansk-tyske samarbejde er mere end Region Sønderjylland – Schleswig, men regionsdannelsen den 16. september 1997 er en vigtig del af det. Der var en række forløbere: Dansk-tysk Forum var en af de vigtigste. Med Region Sønderjylland – Schleswig startede det formaliserede samarbejde, og det gav store dønninger i landskabet. Historie har grundlag i følelser, i menneskeskæbner, i fordomme og i overordnede strategiske overvejelser, og hvis ikke mennesker som tidligere amtsborgmester Kresten Philipsen, amtskommunaldirektør Finn Hansen, Europaminister Gerd Walter fra Schleswig-Holstein og den daværende overborgmester for Flensborg, Cord Dielewicz, havde fremskyndet det dansk-tyske samarbejde, var det sikkert ikke blevet til noget.

Det er spændende at læse, hvordan det dansk-tyske samarbejde har udviklet sig fra næsten udelukkende at være mindretalsstof til at omfatte andre dele af befolkningen og andre politikere. Martin Klatt understreger dog, at mindretallets betydning ikke må undervurderes, fordi de er i besiddelse af bikulturel kompetence. Succesrigt grænseoverskridende samarbejde kræver således mere end gensidigt sprogkendskab, skriver han, og det kan vi kun bekræfte ud fra vores hverdag. Men til gengæld ville vi være meget tilfredse, hvis der kunne gøres noget mere ved den manglende sprogkompetence hos flertalsbefolkningen.

Det dansk-tyske samarbejde handler om mennesker og deres tilhørsforhold til deres hjemstavn, om politik, indflydelse, magt og hverdagsbegivenheder. Foreningen af Flensborg Fjord viste f.eks., at det var nødvendigt med samarbejdet tværs over grænsen, strålebehandlingen af danskere i Tyskland er et andet eksempel, hvor det dansk-tyske samarbejde er givtigt. Infocenter Grænse med grænsependlerrådgivningen er et tredje, som desværre ikke får den fornødne opmærksomhed i bogen, måske fordi det kom for sent i forhold til bogens udgivelse.

Vores lille grænseland har givet Schleswig-Holstein mulighed for at lave udenrigspolitik ved siden af den officielle tyske udenrigspolitik. Der var en konkurrence mellem de tyske amter (Kreise) og Schleswig-Holstein omkring det dansk-tyske samarbejde, især i forhold til EU-penge. Sønderjyllands Amt på den danske side har spillet på begge strenger. Nu har Schleswig-Holstein igen sat sig i fokus med den for nylig indgåede partnerskabsaftale med Region Syddanmark, og det bliver spændende at se, om amterne vil blive kørt ud på et sidespor, eller om det i denne omgang lykkes at samarbejde på de forskellige niveauer til fordel for begge sider.

For mig, der jo arbejder med det grænseoverskridende samarbejde til daglig, er bogen et vigtigt redskab. Den er et solidt stykke arbejde og giver et godt grundlag for en dyberegående forståelse af, hvorfor det dansk-tyske samarbejde er, hvor det er i dag. Og det skaber et godt grundlag for handling. Der mangler bare én ting: Bogen skulle oversættes til tysk, så begge parter kunne bruge den.

Andrea Kunsemüller

Krarup, Jens Kristian: Den danske klosterrute. Gennem Sønderjylland til Ribe

Forlaget Unitas 2006. 128 s.

Forlaget Unitas udsender i disse år værket *Den danske klosterrute* i fire bind, der skal dække strækningen fra Helsingør over Sjælland og Fyn til Als og Ribe og herfra nordpå via Viborg til Frederikshavn. Ruten bliver lagt således, at den dækker næsten alle danske cistercienserklostre og en del andre klostre samt adskillige andre historiske mindesmærker, især af kirkelig eller åndshistorisk art. Cistercienserne var i middelalderen en af de betydeligste munke- og nonneordener, der udgik fra Frankrig med abbed Bernhard af Clairvaux som den ledende skikkelse. Ordenen omfattede flere hundrede klostre, heraf

ni i Danmark, incl. Skåne og Sydslesvig. De hørte alle til de betydeligste klostre i landet.

Det førstudkomne bind i serien dækker delruten fra Fynshav på Als til Ribe, og turen er lagt via Sønderborg langs Flensborg Fjord til Bov og videre via Tinglev og Burkal til Løgumkloster, hvorfra den bøjer ud mod vest langs Brede Å og gennem marsken til Ribe, en stor del af vejen langs havdiget.

Som helhed må det siges, at bogen giver solid og grundig (og i sagens natur kortfattet) oplysning om de steder, der besøges, og da kirkerne er de væsentligste fikspunkter på ruten, er der en udmærket gennemgang af dem, både bygninger og inventar. Den vandrer, der følger ruten, vil få de basale oplysninger, han/hun har brug for, og for de specielt interesserede ligger der jo som regel yderligere information i kirkerne.

Man kan undre sig lidt over bogens titel »Klosterruten«, da de eneste klostre, der besøges på denne strækning, er cistercienserklosteret i Løgum og dominikaner- (sortebrødre-) klosteret i Ribe. Det ville heller ikke have været muligt at indlægge andre, idet der simpelthen ikke findes flere. Men da der på en måde er tale om en pilgrimsrute, kan det undre en smule, at ruten ikke er lagt via valfartskirkerne i Lysabild og Kliplev, der begge havde stor betydning i middelalderen.

I Lysabild Kirke kan man besøge selve målet for valfarten, det oprindelige helligblodskapel, indviet til Frelserens blod, der blev udgydt på korset, med de oprindelige noget primitive kalkmalerier. Og i Kliplev ses ikke alene den betydelige kirke med en fornemt inventar og de prangende ligsten over Ahlefeldterne fra Søgård, men også landets ældste træbygning, klokketårnet fra o. 1300. Desuden markerer man hvert år valfartsstedet (måske uden at tænke nærmere over det) med det berømte og stærkt besøgte Kliplev marked. I den nærliggende Kværs Kirke kan man se en afstøbning af et pilgrimstegn fra Kliplev – en Sankt Hjælper figur – på kirkeklokken. Men det er naturligvis afhængigt af rutens forløb, hvad man kan medtage. Og da Krarup har prioriteret de naturskønne områder langs Flensborg Fjord, hærvejen og plantagerne ind mod Tinglev, bliver det selvfølgelig kirkerne langs denne rute, der omtales.

Krarup skriver selv, at en sådan bog ikke kan udarbejdes, uden at der forekommer fejl. Det har han ret i. Det ved alle, der har forsøgt sig med en sådan opgave. Der er da også en del, de fleste småting, men noget burde han have kunnet undgå, hvis han havde besøgt de beskrevne (eller omtalte) steder. Tre eksempler: Gammelgårds hovedbygning (på Als) er ikke en forpagterbygning fra 1739, idet denne lange hvide bygning i 1976 blev nedrevet og erstattet med en gulstenvilla. Mindemuren for de gendarmere, der omkom i tyske koncentrationslejre, og som tidligere stod ved krydset i Kruså, er for mange år siden flyttet til Frøslevlejren. Kalkmalerierne i Brøns er ikke fra 1530'erne, idet de er fra tre skarpt adskilte perioder. Heraf er de to store propagandabilleder for den lutherske reformation de yngste, sandsynligvis fra omkring 1526.

Teksten er udformet, så man får det indtryk, at gravkapellet bag slotskirken i Sønderborg er åben for besøgende, hvad det ikke er, ligesom de danske og tyske skanser på Dybbøl blandes sammen. De to bedst bevarede af de danske (Skanse 2 og 8) omtales slet ikke, selv om de giver et udmærket indtryk af de

sølle forsvarsværker, som de danske soldater måtte krybe i ly bag – ikke mindst sammenlignet med de få år yngre tyske skanser, som nu dominerer området. Og så virker det en smule overflødigt at skrive ved hver eneste omtalt kirke øst for Tinglev, at den hører til Haderslev Stift, og tilsvarende om dem vest for Bylderup-Bov, at de ligger i Ribe Stift. Når det er fælles for kirkerne, skulle det være tilstrækkeligt at anføre stiftsinddelingen en enkelt gang, måske i indledningen.

Bogen giver mange praktiske oplysninger om adgang og åbringstider, overnatningsmuligheder og offentlige toiletter, turistkontorer og meget andet, der kan være rart at vide. Disse oplysninger er for størsteparten samlet i et særligt afsnit sidst i bogen. Derimod er der i selve hovedteksten indarbejdet meget minutnøse anvisninger på de veje og stier, der bør følges på ruten. Det ville utvivlsomt være en god ide, hvis »Klosterruten« slår an som vandrevej, at opsætte skilte, evt. med rutens logo, som er gengivet i bogen – en sammenstilling af et Andreakors (den mellemeuropæiske markering af en pilgrimsvej) og Kristi monogram. Ellers kunne man frygte, at lidt for mange rendte vild i de store plantager langs grænsen!

Bogen vil givetvis være en fin inspirator og en god hjælp ved planlægning af en vandretur gennem den sydlige og vestlige del af Sønderjylland, klostre eller ikke klostre – ligesom den vil være uundværlig i ryksækken, hvis man kridter støvlerne og begiver sig af sted. God tur. Der er nok at se. Gode oplevelser venter forude!

H. E. Sørensen

Rheinheimer, Martin: Der Kojenmann – Mensch und Natur im Wattenmeer 1860–1900

Wachholtz Verlag, Neumünster 2007, 292 s.

Med bogen giver professor i maritim og regional historie ved Syddansk Universitet, Martin Rheinheimer, et særdeles grundigt indblik i arbejdslivet, som det udspandt sig hos småkårsfolk på vadehavssøerne i sidste del af 1800-tallet. Martin Rheinheimer tager i sin bog udgangspunkt i Amrum-beboeren Cornelius Peters' enestående detaljerede arbejdsdagbøger fra perioden 1867–1892. Cornelius Peters, der i mange år havde været fisker, jæger og daglejer, blev i 1867 ansat som »Kojenwart« eller fuglekøje-opsynsmand i andelsselskabet »Amrumer Vogelkoje«. Han blev af selskabet forpligtet til at føre nøje dagbog over alle sine arbejdsaktiviteter, over vind- og vejrforhold, samt at føre regnskab over alle sine forskellige småindtægter. Ind i mellem kommenterer han også de mere skelsættende begivenheder, f.eks. særligt slemme storme eller isvintre. Til sammen giver alle de mange informationer i dagbøgerne et enestående indblik i Cornelius Peters' arbejdsliv over en længere årrække.

Inden Martin Rheinheimer går i gang med at behandle dagbøgernes indhold, sætter han Cornelius Peters og hans dagbøger ind i en generel historisk kontekst. Han opridser Amrums erhvervmæssige og økonomiske historie i 1800-tallet, der blev præget af nedgang efter søfartens tilbagegang. Endvidere opridser han Cornelius Peters' familiemæssige baggrund og hele det sociale netværk omkring ham. Han beskriver også her, hvordan familiemedlem-

merne på forskellig vis forsøgte at ernære sig under de nye tiders sværere forhold. Efter denne gennemgang går han over til en omfattende behandling og analyse af selve indholdet i Cornelius Peters' dagbøger. Først beskrives de meget omskiftelige vind- og vejrforhold i Vadehavet, som nærmest var totalt bestemmende for, om de fleste aktiviteter lod sig gøre eller ikke, og hvad der kunne opnås af fangster og resultater.

Derefter behandler Martin Rheinheimer alle Cornelius Peters' forskellige arbejdsaktiviteter. Øverst stod fangsten af vildænder i fuglekøjen på Amrum. Denne fuglekøje lignede så mange andre fuglekøjer på vadehavssøerne, samt i Tyskland, Holland og England. Fuglekøjer blev brugt langt op i tiden de fleste steder, mens de blev forbudt i Danmark i 1931 sammen med al anden fuglefangst i net. På Fanø er der stadig en fuglekøje i drift, men den benyttes kun til indfangning af vildænder til ringmærkning. En fuglekøje er udformet som en sø med en kanal ud i hvert af de fire verdenshjørner. Kanalerne er overdækkede med net, og forsynet med fangstruser ude i enderne. Her er der udsat stækkede ænder, som lokker vildænderne ind, og når de først er kommet ind i fangstrusen, så kan de ikke komme ud igen. Herefter kan opsynsmanden så samle de fangede vildænder ind. Især i efteråret kunne Cornelius Peters hente mange vildænder i fuglekøjen. Fangsterne var særdeles afhængige af vejr og vind og svingede ekstremt meget fra år til år. Således blev der kun fanget 1047 vildænder i 1869, mens der blev fanget hele 20.338 vildænder i 1888. Også hele økonomien omkring og organiseringen af fuglekøjerne bliver beskrevet indgående. F.eks. solgte man ænder til en konserverfabrik på vadehavssøen Før, der eksporterede dem til hele Europa som en fin luksusspise. Sideløbende med arbejdet i fuglekøjen havde Cornelius Peters også en række andre aktiviteter, som beskrives grundigt og systematisk i bogen. Det var indsamling af strandet vraggods, østersfiskeri i vinterhalvåret, fiskeri via fiskegårdene i Vadehavet i sommerhalvåret, samt jagt og ægindsamling i efteråret. Dertil kom også andet forefaldende daglejerarbejde, f.eks. høstarbejde, vejarbejde, tørvegravning, vedligeholdelse af diger, samt forskelligt byggearbejde.

Bogen slutter af med nogle konkluderende kapitler, der beskriver Cornelius Peters' aktiviteter set i et større udviklingsperspektiv. Amrum blev som de øvrige vadehavssøer i sidste del af 1800-tallet ramt af svigtende indtægter og tilbagegang, efter at langfarten vandt frem, og den traditionelle søfart gik tilbage. Cornelius Peters valgte som så mange andre i denne situation at søge sine indtægtsmuligheder i gammelkendte og traditionelle erhverv såsom jagt og fiskeri. Dette konservative valg skyldtes, at han ikke kendte til andet og i øvrigt kun kom meget lidt omkring. Cornelius Peters blev derfor fanget i en fælde af konstant hårdt fysisk arbejde, stadig søgen efter nye indtægtsmuligheder, samtidig med at han aldrig kom ud af sin fattigdom. Alt dette ændrede sig blot en generation senere. I tiden efter 1900 begyndte alle nemlig at tænke nyt, det langt mere givtige turisterhverv begyndte at blomstre, og snart forsvandt de gamle jagt- og fiskerierhverv fuldstændigt.

Martin Rheinheimers bog er et stykke mikrohistorie, når det er bedst. Med udgangspunkt i blot en enkelt mands dagbogsskrivning, sammenholdt med et generelt historisk oprids, er han i stand til at drage store og vidtgående

konklusioner om denne mands og en hel generation af småkårsfolks liv og virke i Vadehavsområdet. Samtidig giver han et dybt og detaljeret indblik i et væld af forskellige forhold omkring småkårsfolkernes arbejdsliv og livsvilkår i det hele taget. Teksterne underbygges overalt af tabeller, grafer og fint billedmateriale. Nogle vil måske finde Martin Rheinheimers bog lige lovlig kildebaseret og tung at læse. Men omvendt får man til gengæld dyb indsigt i mange forhold, og derved også muligheden for selv at reflektere over de mange oplysninger. Det vil være en hindring for mange, at bogen er skrevet på tysk, men det betaler sig at læse den udmærkede bog alligevel.

Henrik J. Møller

Rheinheimer, Martin (udg.): Grenzen in der Geschichte Schleswig-Holsteins und Dänemarks

Studien zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte Schleswig-Holsteins, Band 42, Wachholtz Verlag, Neumünster 2006, 480 s.

Bogen er opstået som led i projektet »Virtuelt Museum«, et grænseoverskridende samarbejde mellem danske og tyske universiteter, der for tiden udvikler en internetbaseret platform med fokus på den dansk-tyske grænseregion fra 1830 til i dag. Det er planlagt, at emnet »grænser« skal indgå i platformens indhold.

Allerede titlen tyder på, at bogen ikke blot beskæftiger sig med grænse-
dragninger i politisk forstand. Snarere omfatter fænomenet »grænser« ud over statslige aspekter også andre rumlige, økonomiske, sociale og mentale dimensioner. På den måde behandler bogens 21 artikler tiden mellem forhistorie og samtid.

Indledningsvis belyser Martin Rheinheimer det tætte forhold mellem grænser og identiteter og påviser, hvordan deres betydninger har forandret sig i løbet af århundrederne. I den tidligste historie blev grænser bestemt af religionen og havde eksistentiel betydning. Fødslen fastlagde desuden ens tilhørsforhold. I den nyeste tid mister de nationale grænser deres betydning på grund af globaliseringen. Desuden er det blevet muligt at vælge identitet.

Norbert Fischer og Klaus-Joachim Lorenzen-Schmidt beskæftiger sig med rumlige grænser som diger og floder. I forbindelse med eksemplet om Elbens nedre løb fremhæver Lorenzen-Schmidt, at floden først i de sidste hundrede år blev til et delende element. Før havde Elben en forbindelse funktion: floden bidrog til økonomisk udveksling samt etablering og opretholdelse af sociale kontakter. Selvom der imidlertid findes bestræbelser på at stimulere kommunikationen og samarbejdet hen over floden, viser det sig til tider at være et vanskeligt forehavende.

Grænsen mellem liv og død bliver behandlet i Jannie Uhre Mogensens artikel, som vedrører post-mortem-fotografi i Danmark. Hun konstaterer, at den almene praksis for afbildning af de afdøde har forandret sig i tidens løb. Siden fotografiets opfindelse har det været sædvane at fotografere de afdøde familiemedlemmer for derved at være i besiddelse af et æstetisk *memento mori*. Hvad der før i tiden var almindeligt, er i dag, på grund af dødens tabu, blevet en del af en hemmelig kultur. I den henseende må de pårørende ofte overvinde en personlig grænse for at fotografere og vise de færdige billeder frem.

En betragtelig del af artiklerne beskæftiger sig med det slesvigske grænse-land. Hans Schultz Hansen belyser slesvigske sindelagsgrænser i det 19. århundrede, og Andrea Teebken behandler sprogekampen i hertugdømmet Slesvig. Hun fremhæver, at den nationale diskussion i det dansk-tyske grænse-land er opstået i forbindelse med ønsket om en rumlig og mental afgrænsning. Ved hjælp af undersøgelser og mentale landkort vedrørende sindelags- og sprogrænser i Mellemslesvig, der blev fremstillet i det 19. århundrede, påpeger Teebken, hvordan sprog og rum blev bundet sammen for at skabe argumenter til den nationale diskurs. Hun bemærker, at grænseområdet som rum ikke er værdineutralt, men at det fik en symbolsk opladning, da der blev taget fat på hertugdømmets kortlægning af sprogrænserne.

Derudover beskæftiger Morten Andersen sig med den økonomiske genopbygning i det slesvigske grænseområde i tiden 1919–1924. Også mindretallene tages i betragtning: Jørgen Köhl behandler mindretallenes nationale identifikation over grænserne, og Peter Thaler beskæftiger sig med det danske mindretal i Sydslesvig og dets nationale identitetsdannelse inden for den nyeste historie.

Martin Klatt belyser historiens indflydelse på den aktuelle politik i den dansk-tyske grænse-region. Han fastslår, at det på trods af det tiltagende grænseoverskridende samarbejde inden for de sidste årtier ikke er lykkedes at skabe et transnationalt regions-handlingsrum. Den dansk-tyske grænse har stadigvæk en skillende funktion.

Selvom der er blevet lagt stor vægt på at belyse grænser i bredeste forstand i det slesvigske grænse-land, er det dog ikke kun regionen Sønderjylland/Slesvig, der deltager i projektet »Virtuelt Museum«. Ligeledes er regionen Fyn/K.E.R.N. involveret i samarbejdet. Således kunne det have været interessant, hvis der også mellem disse to regioner blev fokuseret på skillende og forbindende elementer i et historisk perspektiv.

Særdeles interessant er behandlingen af de mangfoldige mentalitetshistoriske aspekter i de enkelte artikler, især inden for den nyeste tid. Bogens sidste artikel beskæftiger sig med hollandske landmænds indvandring og integration i Danmark inden for de sidste årtier (Lone Jeppesen og Mogens R. Nissen). På grundlag af studier analyserer forfatterne blandt andet, hvilke fordomme danskerne har imod deres hollandske naboer.

Selvom et bedre udstyr med hensyn til foto- og især kortmateriale ville have gavnet bogen, er der udkommet en yderst læseværdig og velskrevet bog med talrige detaljerede eksempler på grænser i Slesvig-Holsten og Danmark. Bogen og ikke mindst platformen på internettet bidrager forhåbentlig til, at mange grænser i de to nabolande overvindes til gavn for et bedre samarbejde.

Ruth Clausen

Schwensen, Broder (udg.): Flensburg um 1600

Ausgewählte Beiträge. Schriftenreihe der Gesellschaft für Flensburger Stadtgeschichte e.V. Band 63, Flensburg 2006. 468 s. + CD-ROM.

Flensburg um 1600 er opfølgeren til to tidligere værker om Flensborgs historie, der omhandlede byen i det 18. og 19. århundrede. Nu er tiden så kommet til

at slutte ringen med *Flensburg um 1600*, der som de to forudgående byhistoriske værker også er udgivet af Gesellschaft für Flensburger Stadtgeschichte.

Med godt 6.000 indbyggere og en handelsflåde på 200 skibe, der tog på langfart til Spanien og Middelhavet, var Flensburg anno 1600 en af juvelerne i den danske konges riger og lande. Byens beliggenhed sikrede gode forbindelser til både Atlanterhavskystens voksende storbyer og den råstofrige Østersøregion, og det var på denne baggrund, at blandt andet Flensborgkøbmanden Anders Olufsen stod i handelsforbindelse til Christian IV og gjorde sig gældende som en af tidens største studeeksporthører. At Flensborgs kulturelle liv på fornem vis levede op til borgernes økonomiske forlænninger, behøver man blot at kaste et blik på den hertugelige sekretær og rådmand Georg Beyers epitafium fra 1591, der befinder sig i Flensborgs Mariekirke, for at forvise sig om.

Alt i alt skulle der altså være rig basis for, at *Flensburg um 1600* ville kunne bidrage med meget nyt stof og gode iagttagelser om byens historie i 1600-tallets spændende og dramatiske overgangsperiode mellem Middelalderen og det moderne, hvilket da også er et tema, der til dels præger fremstillingen. Det er nemlig primært fra 1520'erne til 1627, hvor byens velstand så brat blev afbrudt af de katolske troppers plyndringer under Kejserkrigen (1625–27), at bogens otte forfattere med god grund koncentrerer deres tretten artikler. I disse godt 100 år holdt protestantismen sit indtog i Flensburg, de katolske klostre blev lukket, gymnasium og apotek blev en del af bybilledet, der blev skrevet latinske digte om Flensborgs dyder og laster, mens købmandssønnen Thomas Fincke tog springet til det store udland og endte som matematikprofessor og rektor ved Københavns Universitet. Alle disse emner og mange flere præsenteres i velskrevne og informative artikler, hvor der også er blevet plads til vigtige oplysninger om orglet i Skt. Nikolai Kirke, alteret i Mariekirke og flere af Flensborgs markante bygningsværker. Især artiklerne med kunst- og arkitekturhistorisk islæt vil med stor fordel kunne læses inden eventuelle besøg i byen.

Så vidt indholdet, men hvad så med indpakningen? *Flensburg um 1600* præsenteres i solid indbinding, og hver artikel er ledsaget af fine illustrationer samt et fyldigt noteapparat, hvor læseren kan orientere sig om anvendt litteratur og kildemateriale og selv finde yderligere oplysninger. Der findes så ikke noget register til bogen, men til gengæld medfølger der en cd-rom med en pdf-version af bogen. Dette skulle gøre det muligt at lave frie stikordssøgninger i teksten via søgeprogrammet Acrobat Reader. Denne anmelder foretog et par stikprøver i pdf-versionen, og det fungerede upåklageligt, så der er blot tilbage at håbe, at alle interesserede læsere er i besiddelse af en pc.

Der opstår dog et par irritationsmomenter under læsningen. Det ville have været rart, om bogen var blevet indledt med en præsentation af 1600-tallets Flensborgs geografiske, økonomiske, administrative, sociale og kulturelle forudsætninger og forhold. Hermed ville de læsere, der måtte være ubekendte med de lange linjer af Flensborgs historie, nemlig have fået en fin forståelsesmæssig ramme for bogens mange interessante detailstudier. Man savner lidt mere om Flensborgs relationer til resten af det danske Østersøimperium og i Klaus-Peter Asmussens portræt af købmandssønnen, franciskanermunken og

skolegrundlæggeren Lütke Namensen føler man sig heller ikke særligt overbevist, når Frederik 2. (r. 1559–1588) på s. 45 beskrives som værende mindre begavet end faderen Christian 3. (r. 1536–1559). Frederik 2. var ganske vist ordblind, men han var bestemt ikke ubegavet, og han deltog engageret i tidens teologiske og videnskabelige diskussioner. I modsætning til Christian 3., der vel bedst kan beskrives som en landsknægt for Vor Herre, så var Frederik 2. indbegrebet af en europæisk renæssancefyrste, hvilket hans økonomiske understøttelse af den berømte adelige astronom Tycho Brahe, opførelsen af Frederiksborg og Kronborg Slot samt bestillingen af de såkaldte Kronborgtapeter underbygger til fulde.

Der er dog ikke tvivl om, at der med *Flensburg um 1600* er tale om et fornemt bidrag til byhistorien i al almindelighed og Flensborgs historie i særdeleshed. Bogen viser med al tydelighed, hvad kombinationen af entusiastiske fagfolk, specialviden og intensive kildestudier kan præstere. Forhåbentlig vil *Flensburg um 1600* derfor både nord og syd for byen være et eksempel til efterlevelse.

Jakob Ørnbjerg

Sønderjyderne og den store krig 1914–1918. Inge Adriansen og Hans Schultz Hansen (red.)

Museum Sønderjylland og Historisk Samfund for Sønderjylland. Skrifter udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 96. Aabenraa 2006. 373 s.

Historisk Samfund for Sønderjylland afholdt i 2005 en foredragsrække under temaet »Sønderjylland under den Første Verdenskrig 1914–1918«. Det er der nu kommet en bog ud af, udgivet i fællesskab af Museum Sønderjylland og Historisk Samfund for Sønderjylland under redaktion af Inge Adriansen og Hans Schultz Hansen; en vigtig og vellykket bog, der fastholder centrale erfaringer i den nyere sønderjyske historie, men som også rummer erfaringer og erkendelser der rækker langt her ud over.

Bogens fokus og perspektiver

Krige og kriges påvirkning af mennesker og samfund er et centralt aspekt i den historiske udvikling. Men det er også et meget overset aspekt af dansk historieskrivning. Det gælder krige i almindelighed – og Første Verdenskrig i særdeleshed. I dansk historieskrivning er tilgangsvinklen til Første Verdenskrig sjældent den afgørende betydning, krigen fik for Europas historie, men typisk påstanden om, at Danmark gennem en klog og dygtigt ført udenrigspolitik holdt sig udenfor, samt en konstatering af at 'danskerne' slap nådigt gennem krigen. Lidt karikeret kan man tale om, at Første Verdenskrig fremstilles som en dansk succeshistorie, i modsætning til tidligere krige. *Sønderjyderne og den store krig 1914–1918* sætter dette i tankevækkende perspektiv.

Første Verdenskrig er på en række områder en afgørende brudflade i europæisk historie. Det er fortjenstfuldt, at Historisk Samfund for Sønderjylland og Museum Sønderjylland på den ene side har sat fokus på denne i dansk historieskrivning 'glemte', krig. Og på den anden side ved at sætte fokus på Sønderjylland og Første Verdenskrig tager historiske erfaringer op, der har været 'glemt', fordi de stred imod den gængse tolkning af Danmarkshistorien.

Man kan i høj grad diskutere årsagerne til, at Danmark kunne holde sig neutral under Første Verdenskrig – og om den førte udenrigspolitik var så omkostningsfri, som det ofte hævdes. Men man kan i endnu højere grad diskutere, hvorvidt danskerne slap nemt gennem krigen. Næppe mange uden for landsdelen er klar over, i hvor høj grad det nuværende Sønderjylland blev ramt af Første Verdenskrig. For at nævne et par tal fra bogen, så antages det, at ca. 35.000 mænd fra det nuværende Sønderjylland gjorde tysk krigstjeneste. Hvor mange dansksindede vides ikke præcist, men skønsmæssigt ca. 26.000. Af de ca. 35.000 krigsdeltagere faldt 5.270.

Sønderjyderne og den store krig 1914–1918 kommer flot rundt om, hvordan krigens påvirkninger rammer mennesker og samfund. Både i et horisontalt snit, med de indkaldte ved fronten eller i fremmede krigsfangelejre som en side af historien, og det sønderjyske samfund, der forsøger at fungere videre under stadig vanskeligere vilkår, som den anden side. Men også i et vertikalt snit, hvor krigens skygger hviler over Sønderjylland og sønderjyderne i årtier fremover.

Bogen rummer mange perspektiver, der rækker langt ud over den sønderjyske historie. Det gælder eksempelvis bogens fremragende behandling af spørgsmålet om, hvordan krigen påvirkede de udskrevne soldater, og hvordan de enkelte familierne og det sønderjyske lokalsamfund bearbejdede de traumatiske oplevelser. For vores tid, hvor danske soldater sendes ud til international tjeneste under meget vanskelige vilkår, ligger der her erfaringer og erkendelser af vital betydning.

Bogens helhed

Bogens kapitler er som nævnt bearbejdede foredrag af en række forfattere. Det ligger i sagens natur, at de må være meget forskellige i form og indhold. Nogle er causerende og med underfundig humor, andre faglige og analyserende. Set som en helhed holder bogen også fint her, ikke mindst gennem de mange lag af faktuelle informationer der er lagt ind i den, selvom det måske kan siges, at synsvinklen enkelte steder er lidt traditionel.

Bogen har sin væsentligste styrke i de kapitler, hvor vi kommer helt tæt på enkeltskæbner. Der er mange 'spor' i form af citater, billeder og personhistorier, der griber og fastholder en. Under den udramatiske overskrift »Hjemmefronten – træk af hverdagslivet« oprulles netop gennem de konkrete og personlige fortællinger en dramatisk, levende og medrivende historie; historien om det abstrakte begreb »den totale krig«, der netop bliver konkret og forståelig ved at blive set gennem hjemmefronten.

Alt i alt er der tale om en vigtig og vellykket bog. Det er historieforskning og -formidling, når det er bedst.

Jens Ole Christensen

Venborg Pedersen, Mikkel: Hertuger. At synes og at være i Augustenborg 1700–1850

Museum Tusulanums Forlag 2005, 297 s.

I betragtning af den foragt, som det augustenborgske hertughus blev udsat for i Danmark, efter at familien i 1848 meldte sig under de slesvig-holstenske

oprørsfaner, kan man kun hilse det velkommen, når en dansk historiker sagligt og redeligt beskæftiger sig med dette fyrstehus, som havde nære slægtsforbindelser til det danske kongehus – forbindelser, som løbende blev holdt ved lige og styrket ved hjælp af ægteskaber tæt på kronen.

Forfatteren til nærværende bog har i talrige udgivelser helliget sig augustinborgernes historie med fokus på de kulturhistoriske aspekter. Her præsenterer han en etnologisk studie af adelens kultur mellem 1700 og 1850. Afhandlingen blev i 1999 indgivet som videnskabelig afhandling på engelsk og foreligger altså nu på dansk.

Det teoretiske grundlag udgøres af amerikanske antropolog Clifford Geertz (1926-2006) og dennes metode med en »tæt beskrivelse« og en efterfølgende fortolkning. Denne metode var først og fremmest beregnet på at beskrive folkeslag uden skriftsprog, men bruges altså her på en i allerhøjeste grad skrivende og artikuleret personkreds. Augustenborgerne præsenteres – hvilket også antydes af titlen – som prototype på et europæisk hertughus, altså som et eksempel på, hvordan »at synes og at være« bestemte livet i adelskredse generelt, og hvilke udtryk dette fik.

Efter forordet og indledningen, som forklarer afhandlingens videnskabelige sigte, følger kapitler om »Dynastiet«, »Slottet og Hoffet«, »Hoffet og Slotsbyen«, »Ceremonier og fester« og »De augustinborgske godsdistrikter«. Rækken sluttes med overvejelser om, hvordan »Fyrstendommens Soel« gik ned. Hvert af disse kapitler foregribes af citater, som står som en slags motto for kapitlets indhold. Disse citater er hentet fra Friedrich von Schiller, Johan Huizinga, Henri Stendhal, Sir Arthur Conan Doyle, Shakespeare og Machiavelli. Heinrich Heine har leveret et citat til slutkapitlet, nemlig de banale ironiske linjer »Und scheint die Sonne noch so schön, am Ende muss sie untergehn.« Der er helt i sin orden, når en forfatter ind imellem bruger et særligt rammende citat som overskift over et kapitel; men når man som Mikkel Venborg Pedersen har forpligtet sig til at finde sigende sentenser til *hvert* kapitel, er resultatet ikke lige vellykket hver gang.

Brugen af Schillers definition »Alles, was geschieht, ist Symbol, und indem es vollkommen sich selbst darstellt, deutet es auf das übrige« som motto for afhandlingens videnskabelige indledning peger ganske vist i den rigtige retning, hvis man vil give læseren en forestilling om »at synes og at være« i det augustinborgske fyrstehus. Men det fritager ikke forfatteren for at gøre læseren fortrolig med datiden og dens specifikke tankeverden. Man må frem for alt vogte sig for at betragte bestemte historiske fænomener fra vores nutidige synsvinkel, f.eks. stands- og æresbegreber. Meget af det, som før i tiden hørte til almindelig dannelse, kræver i dag en forklaring for at kunne begribes som symbol. Bortset fra det må det betegnes som mere end usikkert, om man overhovedet kan begribe adelskulturens »at synes og at være« udelukkende ved hjælp af Geertz' »tætte beskrivelse«. I hvert fald ville det have været nyttigt, hvis forfatteren havde forsynet afhandlingen med en konklusion, der kunne have sat de mange iagttagelser ind i en bredere historisk ramme.

Det augustinborgske hof var i høj grad en lille verden for sig selv, et mikrokosmos, i hvilket ambition og virkelighed kun sjældent dækkede hinanden. På dette punkt adskilte augustinborgerne sig ikke fra talrige andre euro-

pæiske hertughuse. En skærpende omstændighed for augustenborgerne var imidlertid, at de ikke i nævneværdig grad rådede over et territorium, som de kunne herske over. På den måde blev deres egen kongelige herkomst snarere til en belastning, fordi arvekravet på kronen til stadighed skulle hævdes over for lavere rangerende adelige. Havde augustenborgerne været *regerende* hertuger, ville dette have været meget lettere.

Forfatteren har samlet sine oplysninger sammen med en utrættelig akribi. Og det hele er beskrevet med et ubestrideligt talent for fortælling. Men efter som forfatteren gør krav på videnskabelighed, er det tilladt at kritisere ham for, at han bliver hængende i de deskriptive øvelser uden at gøre meget ud af strukturerne i fænomenerne. Når man som forfatteren henviser til Norbert Elias' og Thorstein Veblens værker, er han faktisk på rette vej, men desværre bliver han stående på halvvejen. Når alt kommer til alt, er de fænomener, han beskriver, grundlæggende sociale normer, der ikke er dumpet ned fra himlen i Augustenborg.

Der gjaldt nu engang helt særlige regler for en hertug. Og disse regler var en naturlig del af tidens stændersamfund. Hvis dette skulle bevares, var det bydende nødvendigt, at adelen overholdt og værnede om det fyrstelige ceremoniel. En nøgle til at forstå denne sammenhæng er antikkens statsretlige begreb »repræsentation«, det vil sige den politiske handling på vegne af andre. Ikke mindst folk i fremtrædende stillinger i staten har pligt til at repræsentere, og denne pligt kan ikke siges udelukkende at være den herskende classes undskyldning for at leve et privilegeret liv.

I dette system var den ydre fremtoning nøje fastlagt af regler med henblik på at skabe illusionen af ophøjethed og alvor. Når man betænker, at dette fænomen har gyldighed den dag i dag, hvilken dominerende rolle må det ikke have spillet i den barokkens sidste fase, hvor den enevældige stat var gennemsyret af tanken om dem repræsentative offentlighed (sml. Jürgen Habermas), af ordo-tanken, og hvor medlemmerne i alle stænder var pålagt at overholde de sociale roller? Det gjaldt om at gøre repræsentationen synlig. De repræsentative personer måtte omgive sig med sanselige og symbolske ting af en vis værdi, således at ikke alle og enhver kunne erhverve sig noget lignende. Nogle standspersoner spenderede store summer på at opretholde denne status – enkelte var så ødsle, at de gik fallit. Det var en skrue uden ende, som myndighederne forsøgte at standse ved at udstede såkaldte overflodsforordninger.

Forfatteren begynder sin afhandling med at slå fast, at hertugen skabte et aftryk af byens sociale sammensætning, da han i 1775 indførte faste pladser for sognebørnene i Augustenborg Slotskirke. Dette er en vigtig iagttagelse, men sådanne ordninger var indført allerede i det 16. og 17. århundrede i de små tyske fyrstedømmer. Forfatteren fremhæver altså et fænomen som typisk, uanset at fænomenet faktisk var gået af mode i adelskulturen generelt. Når ordningen alligevel blev indført i Augustenborg, skyldes det, at slottet først blev bygget i 1700-tallet, efter at familiens økonomiske situation havde forbedret sig i en sådan grad, at den havde råd til et slot i stor stil.

Slottet må også ses som et synligt tegn på familiens fyrstelige selvopfattelse og på dens nære forbindelse til kongehuset. Det nye hus skulle fremhæve

familiens ophøjede status. Det er alt for let at se bort fra, at det augustenburgske hertughus i sin egenskab af såkaldt afdelt hertug helt og holdent var afhængigt af kongehusets gunst, og at huset uden denne velvilje ville være sunket ned på niveau med den jordbesiddende landadel i almindelighed. Derfor var forbindelserne til hoffet i København af afgørende betydning, ikke mindst hvis man som augustenborgerne havde en ambition om før eller siden at levere en kronprins til arvefølgen og på den måde trække hele familien op i de royale sfærer.

Augustenburg er i grunden et dårligt eksempel på såkaldt herskabsarkitektur. Det fremgår tydeligt af farvebillederne i kapitlet om »Slottet og Hoffet«. Disse billeder viser augustenburgernes ret uprangende bygninger i deres nuværende form. F.eks. er det værd at hæfte sig ved, at slottet med få undtagelser er udstyret med almindelige dobbeltdøre og ikke med fyrstelige portaler. Det ville have styrket forfatterens pointe bedre, hvis han i stedet havde valgt billeder fra den interessante slotskirke med fyrstestolen over for alter-prædikestolen, og man kan derfor undre sig over, at sådanne billeder ikke er kommet med, ligesom man også savner billeder af bogens hovedpersoner. Helt ubegribeligt er det, at forfatteren til sit omslag har valgt en jagtscene af Jean Briand Crèvecoeur (1707–1756), som virkede i Danmark. Scenen har tilsyneladende ingen direkte sammenhæng med augustenborgerne.

Det er også en mangel, at bogen ikke er forsynet med et egentligt slutkapitel med en konkluderende tolkning af den »tætte beskrivelse«. Som logisk slutning tjener alene beretningen om augustenburgernes tragiske fald. Forfatteren sammenligner det med en solnedgang, men i grunden synes kometen at være en mere træffende sammenligning. Augustenburgernes lysplet på nattehimmelen var kortvarig, men lyste til gengæld kraftigt op sekundet før den udbrændte som følge af dens kurs mod jorden. Augustenborgerne forsvandt, fordi deres indgroede selvopfattelse ikke længere stemte overens med den politiske og historiske virkelighed omkring dem. De var blevet overflødige.

I grunden er det valgte tidsrum for undersøgelsen for sent: Forfatteren vil med sin undersøgelse tegne et eksemplarisk billede af adelskulturen – med augustenborgerne som eksempel. Det er naturlig naturligvis i sig selv problematisk, eftersom han har valg augustenburgernes slutfase som tidsramme. Hvis man kan se bort fra det videnskabelige afsæt, som tvinger den egentlige undersøgelse ned i en form, der ikke helt passer til materien, er bogen læseværdig og informativ. Den indeholder mange rammende iagttagelser og beskrivelser. Særlig vellykket er også henvisningen til romanen *Leoparden* (1958) af Giuseppe Tomaso di Lampedusa, som beskriver den italienske landadels nedgang og fald under dannelsen af den italienske nationalstat. I denne roman får man et levende og bredt anlagt billede af den adelige verdens sammenbrud – set fra adelens eget synspunkt. Augustenburgernes mandslinje uddøde i 1931, og familien har som bekendt ikke selv leveret en krønikeskriver, som kunne have skrevet et tilsvarende tilbageblik. Til gengæld kan man nok regne med, at Mikkel Venborg Pedersen ikke har skrevet sit sidste bidrag om emnet. Hans bidrag om Augustenborgerne i *De slesvigske Hertuger* (2005), er en vellykket fortsættelse.

Jan Drees (oversættelse: Axel Johnsen)

Weitling, Günter: St. Jørgens Hospital i Sønderborg 1307–2007

Udgivet af Bestyrelsen for St. Jørgens Hospital i Sønderborg 2007, 128 s.

Skt. Jørgens Hospital i Sønderborg, der i dag fungerer som moderne boliginstitution for ældre mennesker, er en af de ældste stadig eksisterende stiftelser i landsdelen. Allerede for 700 år siden nævntes det for første gang i et testamente. Mærkeligt nok var dets lange og indviklede historie aldrig genstand for større undersøgelser. I anledning af 700-års-jubilæet har den tidligere tyske sognepræst (og dermed også én af hospitalets præster) i Sønderborg, Günter Weitling, forfattet en bog om dets udvikling fra middelalderlig stiftelse for spedalske til nutidens moderne ældreboliger.

I det første kapitel beskriver forfatteren de tidligste efterretninger om hospitalet i enkelte testamenter og redegør for spedalskheds-hospitalernes – og dermed Skt. Jørgen-stiftelsernes historie – i Nordeuropa, desuden for husets organisation og den middelalderlige bygning i Sønderborg. Da spedalskhed var en farlig sygdom, blev hospitalet ligesom andetsteds anlagt udenfor byen. På den anden side var stiftelsen forholdsvis velhavende, da det fik skænket en række gårde på Sundeved og på Als.

Efter reformationen sattes der nye rammer for Skt. Jørgen. Hospitalet blev omstruktureret til en stiftelse til fordel for syge og fattige personer, som det var tilfældet i de fleste slesvigske købstæder, hvor de forskellige hospitaler og klostre blev samlet under ét tag. Den administrative stilling var yderst indviklet, og her findes stadig åbne spørgsmål. Sikkert er det dog, at hospitalet bevarede sin selvstændige administration og retspleje på amtsplan indtil 1853.

Indtil da blev der ikke ændret meget ved hospitalets indre strukturer og sociale opgaver. I 1858 flyttede institutionen til en ny bygning på Kirke Allé, mens det senmiddelalderlige hus ved siden af bykirken blev lavet om til et fattigsygehus, der i 1881 blev omstruktureret til et kommunalt akut-sygehus. Det er beklageligt, at begge bygninger, der vidnede om Sønderborgs lange historie, blev revet ned i hhv. 1930 og 1973. Heldigvis er en del af det historiske kapelinventar blevet bevaret (s. 113 f.).

I bogens sidste afsnit redegør Günter Weitling efter en gennemgang af Skt. Jørgens Stiftelses historie i 1900-tallet for dets betydning i nutidens Sønderborg. I bogens sidste afsnit fortæller den nuværende administrator om situationen i dag, og de nutidige bestyrelsesmedlemmer og personalet bliver portrætteret.

Med den velskrevne – og ikke overdådigt, men fint illustrerede bog – lykkes det både at præsentere en moderne institution og et spændende stykke sønderjysk social-, kirke-, mentalitets- og kulturhistorie til et både bredt og fagligt publikum.

Gerret Liebing Schlaber

Forfatterliste

- Carsten Bach-Nielsen, lektor, lic.theol., Afdeling for Kirkehistorie og Praktisk Teologi, Bygning, 1443, 8000 Århus C, tlf. 89 42 22 35, e-mail: cbn@teo.au.dk
- Dagmar Bork, fhv. forstander, forfatter, Slagtergade 55, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 16 03, e-mail: dagmar.bork@mail.dk
- Jens Ole Christensen, museumsinspektør, seniorforsker, ph.d., Tøjhusmuseet, Frederiksholms Kanal 29, 1220 Kbh. K, tlf. 33 11 60 37, e-mail: joc@thm.dk
- Mogens Christensen, ph.d.-stipendiat, Københavns Universitet, Saxo-instituttet, afdeling for historie, tlf. 35 32 82 53, e-mail: mchristensen@hum.ku.dk
- Ruth Clausen, museumsleder, MA, Deutsches Museum Nordschleswig, Rønhaveplads 12, 1., 6400 Sønderborg, tlf. 74 43 54 23, e-mail: r-clausen2001@yahoo.de
- Drees, Jan, museumsinspektør, dr.phil., Stiftung Schleswig-Holsteinische Landesmuseen, Schloß Gottorf, D-24837 Schleswig, e-mail: drees@schloss-gottorf.de
- Lars Henningsen, arkiv- og forskningschef, dr.phil., Studiefdelingen og Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Norderstraße 59, D-24939 Flensburg, tlf. 0049 461 86 190, e-mail: lh@dcbib.dk
- Andrea Kunsemüller, leder af regionskontoret, Region Sønderjylland-Schleswig, Lyren 1, 6330 Padborg, tlf. 74 67 05 01, e-mail: andrea.kunsemuller@sjsl.regionsyddanmark.dk
- Gerret Liebing Schlaber, arkivar, ph.d., Studiefdelingen og Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Norderstraße 59, D-24939 Flensburg, tlf. 0049 461 86 190, e-mail: gls@dcbib.dk
- Henrik J. Møller, historiker, cand.mag., Solderupvej 24, Hostrup, 6270 Tønder, tlf. 74 73 49 94, e-mail: henrikmoeller@politik.dk
- Thomas Petersen, lektor, cand.mag., Bøgebakken 69, 8870 Langå, tlf. 86 46 76 74, e-mail: thomas-petersen@mail.tele.dk
- Hans Schultz Hansen, arkivar og forskningschef, dr.phil., Landsarkivet for Sønderjylland, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 58 58, e-mail: hsh@laa.sa.dk
- Bjørn Svensson, redaktør, cand.polit., H.P. Hanssens Vej 9, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 17 37, e-mail: bjs@pc.dk
- H.E. Sørensen, forfatter, Melbyvej 27, 6780 Skærbæk, tlf. 74 75 17 04
- Kaj Sørensen, fhv. organist, Vindebyvej 1, 2. tv., 2730 Herlev, tlf. 43 52 72 96, e-mail: kajsoer@mail.dk
- Jakob Ørnbjerg, ph.d.-stipendiat, Rum 68, Fibigerstræde 5, Historiestudiet Aalborg Universitet, 9220 Aalborg Øst, tlf. 96 35 84 16, e-mail: Jakoboe@ihis.aau.dk
- John Østergaard, forstander, Rinkenæs Efterskole, Sejrsvej 100, 6300 Gråsten, tlf. 74 65 13 08, e-mail: forstander@rinkenaes.dk

Arkiver, museer og forskningsinstitutioner 2006

Archiv/Historische Forschungsstelle der deutschen Volksgruppe

Årets første højdepunkt blev udstillingen *Die deutsche Minderheit in Nordschleswig*. Udstillingen kunne ses på Aabenraa Museum fra 3. februar til midten af marts. Med forholdsvis kort varsel fik Bund deutscher Nordschleswiger tilbudt en gæstestilling på Aabenraa Museum. Det første koncept til den historiske del af udstillingen daterer sig til den 14. november 2005, og den historiske del udgjorde også 2/3 af udstillingsfladen. Denne del, der omfattede årene fra 1830 til 1955, blev til efter aftale med Deutsches Museum Nordschleswig og dets leder Ruth Clausen. Udstillingen var velbesøgt med over 800 gæster. Udstillingen blev efter nedtagning i juni måned genopstillet i Haus Nordschleswig, som det nu udbyggede tyske centralbibliotek og generalsekretariat for BdN i Vestergade 30 nu hedder.

Endnu et højdepunkt mod årets slutning var, da man genfandt den originale *Haderslebener Erklärung*, som blev forfattet af pastor Friedrich I. Prahll i 1943. Erklæringen sammenfatter de grundlæggende tanker om forholdet mellem dansk og tysk i Nordslesvig, som efter Danmarks befrielse i 1945 skulle blive grundlaget for det tyske mindretals demokratiske genopbygning. Det var en betydningsfuld begivenhed at finde det originale dokument. Det har hidtil kun været kendt i en trykt gengivelse hos Ernst Siegfried Hansen, som i 1955 kortvarigt fik det overdraget af pastor Prahll til offentliggørelse. Det håndskrevne dokument er nu udstillet i hallen i Haus Nordschleswig sammen med en transkription og en ledsagende forklarende tekst.

I nu tretten år har Archiv/Historischer Forschungsstelle gennemført foredragsrækken »Schleswigsche Gespräche – deutsch-dänische Begegnungen«, som gennemsnitligt trækker 25-30 tilhørere. I 2006 blev følgende foredrag afholdt: »Von der Volkshochschule für Mädchen zur Deutschen Nachschule Tingeliff 1905 – 2005«; »Hans Christian Andersen und Nordfriesland« (Thomas Steensen, Bredstedt); »Vom einheitlichen Wirtschaftsraum zur Grenzregion. Der wirtschaftliche Wiederaufbau in Nord- und Südschleswig 1919 – 1933.« (Morten Andersen, Aabenraa); »Das Herzogtum Schleswig im dänischen Gesamtstaat 1773-1848. Vom Miteinander zum Gegeneinander?« (Jan Schlürmann, Kiel).

En større arkivaflevering i 2006 indeholdt en række udstillingsværdige pragtstykker, herunder et smukt farvetryk af Goethes *Faust*, fremstillet af den kendte flensborgske grafiker og bogkunstner Johann Holtz, hvis arbejder bl.a. i begyndelsen af forrige århundrede også prydede Sauermanns *Schleswig-Holsteinische Kunstkalender*. En omfattende aflevering med bl.a. politisk korrespondance, slægtshistoriske afhandlinger samt bjerger af avisudklip, hvis gennemgang har krævet mange kræfter i løbet af året, indeholdt et fund for enhver bogelsker.

Arkivet har også modtaget mindre, men værdifulde afleveringer. F.eks. en fortegnelse over børn i den tyske børnehave (Deutsche Warteschule) i Hader-

slev fra årene 1901-1952 såvel som vedtægter og medlemsfortegnelse. Den yngste aflevering er de komplette tekster til kabaretten »Heimatbühne« 1989-2006.

Et stort fælles projekt med Museum Sønderjylland, det danske mindretal i Sydslesvig og BdN, som forventedes finansieret med EU-midler og som skulle omfatte indsamling af museumsgenstande for de seneste 50 år, indbefattede et erindringsprojekt, som de to mindretalsarkiver i Aabenraa og Flensborg skulle stå for i form af indsamling af erindringer samt iværksættelsen af et »erindringsværksted« i efteråret 2007. Titlen på det store, ambitiøse projekt lød: »Mindretalsliv – Livet i mindretallet. Når historie bliver konkret.«

Forberedelsen har kostet meget tid og arbejde i form af konstituerende møder for det samlede projekt såvel som en række planlægningsmøder mellem de to arkiver i efteråret 2006. Dertil kom indgående kontakter med Seminar für Volkskunde på Universitetet i Kiel, som navnlig forventedes at skulle bidrage til erindringsværkstedet. Desværre viste det sig i foråret 2007, at det forventede finansielle grundlag ikke stod til rådighed, hvorfor det omfattende forarbejde for en meget stor dels vedkommende altså havde været forgæves.

Årets sidste store opgave var, da Günter Weitling i efteråret 2006 tilbød Archiv/Historische Forschungsstelle at være medudgiver af hans bog *Deutsches Kirchenleben in Nordschleswig seit der Volksabstimmung 1920*, der udkom i maj 2007.

I løbet af 2006 har arkivet desuden afholdt godt et dusin foredrag med nordslesvigske emner.

I tre måneder af 2006 var Archiv/Historischer Forschungsstellen arbejdsbetingelser besværet af, at ombygningen og renoveringen af Vestergade 30 til »Haus Nordschleswig« forvandlede lokalerne til en byggeplads og man derfor periodevis var nødt til at finde andre lokaler.

Frank Lubowitz (oversættelse: René Rasmussen)

Danevirke Museum – Sydslesvigsk Forening

Museets arbejdsår begyndte tidligt. I tiden fra 13. til 22. januar havde det arkæologiske landskontor (Archäologisches Landesamt) inviteret Hjemsted Oldtidspark og Danevirke Museum med til Berlin. Det slesvig-holstenske ministerium for landbrug, miljø og landlige regioner havde bedt det arkæologiske landskontor om at repræsentere delstaten på den internationale messe Grüne Woche i den tyske hovedstad.

At bo på landet i Europa var messens hovedtema. Slesvig-Holsten havde valgt at skilte med sin kulturelle egenart og grænseoverskridende projekter. Delstatens bidrag »Den tysk-danske grænseregion – at bo og arbejde i et maritimt præget landskab«, satte fokus på den fælles danske og tyske historie.

Regionens største kulturhistoriske udflugtsmål

I den sammenhæng blev regionens største kulturhistoriske udflugtsmål, nemlig Danevirke og Hedeby præsenteret. Netop vikingetidens mindesmærker og landsdelens historie, der stadig forbinder dansk og tysk, er et særegent træk, der ikke kan opleves i noget andet tysk forbundsland. Vikingekulturen ved Slien – Danevirke og Hedeby – var hovedemne i præsentationens informationsportal, og der blev vist videoklip fra Sliområdet på storskærmen.

Formålet med præsentationsprogrammet var selvfølgelig at vække appetitten på grænseregionen og Sliområdet og sætte gang i kulturturen. Den danske EU-kommissær Mariann Fischer-Boel deltog og tilberedte fynske og slesvig-holstenske egnssretter sammen med den slesvig-holstenske ministerpræsident P.H. Carstensen. »Kogekonerne« fik hjælp af rigtige kokke, og for at publikum ikke skulle gå sultne derfra, blev showet krydret med beretninger om fiskernes liv på Holmen i Slesvig og hundredvis af rigtige fiskefrikadeller.

Om dansk-tysk samliv

Et podium bestående af ministerpræsident P.H. Carstensen og generalkonsul H. Becker-Christensen og kredspræsident J. Petersen orienterede om det dansk-tyske samliv i grænseregionen.

Den slesvigske vikingeforening Opinn Skjold viste vikingehåndværk ugen igennem, og den dansk-tyske folkgruppe Painted Green spillede. Ikke alle de godt 400.000 besøgende på Grüne Woche, men dog særdeles mange, fandt hen til den slesvig-holstenske stand, hvor også Danevirke Museums brochure lå fremme sammen med en flot publikation, det arkæologiske landskontor og Danevirke Museum i fællesskab havde fremstillet til lejligheden. Heftet omhandler vikingekulturen ved Slien.

Mindretallet på museum

»Diskussionen om tilhørsforhold, medleven og valg er og bliver et grænselandsvilkår. Men der må findes en fællesnævner: mindretallet må selv give relevante bud på, hvad det egentlig står for. Til dette formål er det nødvendigt med oplysning, der sætter det danske mindretal i perspektiv og giver det substans. Det er derfor vigtigt at forankre mindretallets historie og identitet i en permanent udstilling på Danevirke Museum. Det er ikke et spørgsmål om, at det danske mindretal hører fortiden til og skal hensættes på museum. Her vil tvært imod grunden blive lagt til den nødvendige oplysning og formidling af mindretallets værdigrundlag, således at det bliver synligt og udfordrende, så kommende generationer ikke står uvidende overfor mindretallets danske ståsted,« hedder det i historikeren René Rasmussens overvejelser i forbindelse med etableringen af en udstilling om det danske mindretal på Danevirke Museum.

Takket være Grænseforeningen har René Rasmussen, som er forfatter til det nye bogværk om Flensborg Avis' historie *Front og Bro*, kunnet knyttes til projektet, der blev indledt i vinterhalvåret 2005-2006.

Det har i mange år været et ønske i Sydslesvig at oprette et museum, der formidler det danske mindretals historie. Ønsket fik fornyet næring, da det tyske mindretal i Nordslesvig for nogle år siden oprettede et eget museum i Sønderborg.

Udstillingen i Danevirke kan nu realiseres i samarbejde med Sydslesvigs Museumsforening, som siden sin stiftelse har haft til formål at oprette og drive et museum i Sydslesvig med en afdeling for kunst og en afdeling for kulturhistorie. Nu har museumsforeningen placeret sin kunstsamling på Mikkelsberg i Hatsted og overdraget sin kulturhistoriske samling til Danevirke Museum.

Udstillingen om det danske mindretals historie skal formidle en sammen-

hængende fortælling om mindretallet. Den vil på det overordnede plan koncentrere sig om nationalitetskampen og dens afvikling. Udstillingens nøgleord om samlivet mellem flertals- og mindretalsbefolkningen er: fra mod hinanden og ved siden af hinanden til med hinanden og for hinanden.

Kronologisk afgrænser udstillingen sig til tiden mellem 1864 og 2005, med hovedvægten lagt på tiden efter afstemningen i 1920. Udstillingen vil således også komme til at knytte en naturlig forbindelse til museets etablerede udstilling og formidling af Danevirkes historie.

Grænseoverskridende projekt

Det er planlagt, at museets udstillings- og formidlingsarbejde i de kommende år skal indgå i et grænseoverskridende museums- og forskningsprojekt.

Med forankring i det nyetablerede Museum Sønderjylland – Sønderborg Slot, Danevirke Museum, Deutsche Museen, Archiv u. Forschungsstelle, Institut for Grænseregionsforskning og Studiefdelingen og Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig – tilstræbes sideløbende et fælles tysk-dansk forskningsprojekt om grænselandets historie efter 1945 med særlig vægt på indsamling af genstande, dokumentation og erindringer, der kan fortælle om dels det danske og tyske mindretal, dels om liv og vilkår i grænselandet.

Målsætningen for projektet er at løfte den folkelige bevidsthed om mindretallets historie, identitet og betydning. Samarbejde mellem fagfolk og offentlighed, hvor grænselandets befolkning løbende inddrages, medvirker og informeres, er tilsigtet. Samtidig med det skal der sikres en bred formidling både før, under og efter projektet, ikke mindst til skoler og uddannelsesinstitutioner, hvor en stigende opmærksomhed omkring mindretallets selvforståelse kommer til udtryk. Blandt andet i den sydslesvigske Skoleforenings nye læreplaner for samfundsfag og historie. Skoleforeningens konsulent for samfundsfag og historie er derfor knyttet til projektet. Det forventes, at udstillingsarbejdet på museets 1. sal vil strække sig over en periode på to år. Mens udstillingsarbejdet står på, vil publikum have mulighed for at besøge og opleve en »arbejdende udstilling«, hvor det er muligt at følge med i, hvordan arbejdet skrider frem.

Royalt besøg

Et besøg af medlemmer af den kongelige familie er noget ganske særligt for mindretallet. Det var derfor en særlig glæde, at ministerpræsident P.H. Carstensen inddrog mindretallet i programmet for kronprinsparrets officielle besøg i Slesvig-Holsten i februar. Kronprins Frederik og Kronprinsesse Mary blev modtaget af et hav af Dannebrog foran museet. Hundrevis var mødt op og havde taget opstilling langs med den røde løber for at byde de kongelige gæster og deres vært velkommen i Sydslesvig. Mange havde gjort sig håb om at kunne fange et glimt af den lille prins Christian. På tilråb om, hvor prinsen befandt sig, svarede en smilende Kronprinsesse Mary, at den lille prins havde valgt at tage en lur på et nærliggende hotel. Ministerpræsidenten og de kongelige gik turen til Valdemarsmuren, ligesom Dronning Margrethe, Prins Henrik og det tyske præsidentpar Köhler i sommeren 2004. SSFs formand D.P. Küssner bød velkom-

Under kronprinsparrets officielle besøg i Slesvig-Holsten i februar 2006 besøgte kronprins Frederik og kronprinsesse Mary Danevirke Museum. Her ses kronprinseparret sammen med museumsinspektør Nis Hardt og formand for Sydslesvigsk Forening, Dieter Küssner på vej ud til Valdemarsmuseet. Foto: Povl Klavsen, Flensborg Avis.

men på museet, og både kronprinsen og kronprinsessen stillede uddybende spørgsmål til museumsinspektørens forklaringer, både i forbindelse med den forestående konservering af Kong Valdemars store mur og de danske og tyske ingeniørsoldaters fælles indsats med at rekonstruere den gamle danske Skanse 14 fra 1864. Efter rundvisningen skrev gæsterne sig ind i museets gæstebog og drog videre til Slesvig, hvor de blev modtaget på Gottorp Slot. Her fik kronprinseparret bl.a. lejlighed til at se den nyanlagte barokhave og den store globus, inden de tog en rundgang på slottet.

Konserveringsarbejde på Valdemarsmuren

Frilæggelsen af et stykke af Valdemarsmurens ruiner, som danske soldater allerede havde udgravet i tiden 1861 til 1863, havde givet syn for sagn. Muren var i en dårlig forfatning. Erosion på muren forårsaget af træbevoksning, frostsprængninger og vandskader, har gjort en konservering af den middelalderlige mur hårdt tiltrængt.

I forsommeren kunne konserveringen af Valdemarsmuren gå i gang. Forbundsrepublikken og landet Slesvig-Holsten havde tilsammen bevilget 200.000 euro til dette omfattende projekt. Den arkæologiske landskontors afdelingsleder W. Kramer havde bedt Danevirke Museum om at deltage i pro-

jektledelsen. Nationalmuseet, København, er blevet inddraget og bevaringsafdelingen deltager med råd og dåd. Projektledelsen besøgte flere steder, hvor Nationalmuseet foretog konserverings- og restaureringsopgaver, bl.a. på Sprogø, Antvorskov og Vordingborg, sammen med det murersjak, der arbejder på Valdemarsmuren.

Ca. 80 m af ruinen er nu blevet udgravet og dokumenteret, og det egentlige konserveringsarbejde er gået i gang. Foreløbig er murværket blevet rensset for al form for bevoksning, løse sten og løs mørtel er fjernet, og der er blevet lagt dræn både foran og bag muren.

Når murværket er fuet op på ny, er det planlagt, at murens overkant skal dækkes med et lag bentonit. Bentonit er vulkansk ler, der kan opsuge store mængder vand og således forhindre vandnedsivning i muren. Herefter skal murkronen igen dækkes med et beskyttende græstørvslag. Det omfattende konserveringsarbejde forventes at stå på i op til to år. Det er en kompliceret proces, og arbejdet må foregå under de mest betryggende forhold, hvorfor der er rejst telt over det frilagte stykke mur. Publikum har mulighed for at følge med i arbejdet ved at kigge gennem de store vinduer i teltsiden.

Når konserveringsarbejdet er afsluttet, vil publikum kunne se godt 85 m af den tidligere næsten 4 km lange, 5-7 m høje mur, som Kong Valdemar lod påbegynde omkring 1170, i den arkæologiske park.

Konserveringen af muren er et vigtigt skridt i arbejdet med at få Danevirke og Hedeby med på en fællesnordisk tentativliste, så disse store slesvigske kulturminde kan komme til at stå på UNESCOs liste over Verdens Kulturarv.

Vikingemarked

Den sidste weekend i august vendte vikingerne tilbage til Danevirke. Omkring 1.800 besøgende trodsede det ret omskiftelige vejr, da Danevirke Museum, det arkæologiske landskontor og den slesvigske vikingeforening Opinn Skjold inviterede til vikingemarked i den arkæologiske park.

Traditionen tro viste vikingeforeningens medlemmer igen i år, hvad oldtidens håndværkere, krigere og købmænd havde at byde på. Her var bestemt noget for enhver smag. Lige fra flotte vikingesmykker til gode knive, en suppe kogt på griseskank og byggryn. Hvis man syntes, der var for mange børster på kødet, kunne man bare nøjes med et tørt stykke fladbrød. Ellers sørgede hærvejskroen Røde Kro og det slesvigske bryggeri Asgaard for forplejningen af både vikinger og markedsgæsterne.

Om lørdagen ved 17-tiden drog vikingerne og 200 gæster hen til Valdemarsmuren for at møde murens »bygmester« i figur af museumsinspektøren, der fortalte om muren og den igangværende konservering. Herefter var der indbudt til fest med både bål og musik. Desværre druknede aftenkoncerten med gruppen Teglisten på det nærmeste i regn. Men både voksne, børn og unge morede sig.

20 guider klar

Danevirke og Hedeby rykker sammen. Også i det daglige formidlingsarbejde finder vikingemuseet Hedeby og Danevirke Museet sammen. Museerne har

sammen skolet 20 guider, der skal være klar til at vise rundt på Hedeby's halvkredsvold, de nye vikingetidshuse og langs med Danevirkes hovedvold med Valdemarsmuren og den gamle danske Skanse 14, til sæsonen 2007. I kursusprogrammet blev der lagt vægt på den danske historie, og det er meningen, at museumsgæsterne ved forudbestilling kan få en guidet tur på henholdsvis dansk eller tysk.

Alex Herz er død

Museets ven og frivillige medarbejder A. Herz er død. A. Herz var en sand kender af Danevirkevoldens historie, der kunne forbløffe endog fagfolk med sin store viden om emnet, ikke mindst om Danevirkestillingen fra 1864, som han nåede at få udgivet en bog om. A. Herz fulgte med i arbejdet på museet og i den arkæologiske park og var aldrig bleg for at tage en rundvisning, når det kneb, ligesom han også har leveret flere aktualiserede modeller af bl.a. Kovirke og Skanse 14 til udstillingen. Vi vil savne hans besøg på museet.

Nis Hardt

Deutsches Museum Nordschleswig

I 2006 kunne museet notere en lille stigning i besøgstallene. Det var især grupper fra ind- og udlandet, der ønskede informationer om det tyske mindretals historie. I forbindelse med forskellige arrangementer blev der desuden tilbudt offentlige omvisninger med en tilfredsstillende publikumsinteresse.

Da museet gerne vil øge besøgstallet af skoleklasser, indledtes der et samarbejde i første omgang med mindretallets skoleforening i håb om at kunne tiltrække skoleklasser fra danske og tyske skoler i fremtiden.

En af de mest påtrængende opgaver i 2006 var registreringen af udstillingsgenstande. Især i den permanente udstilling blev en systematisk katalogisering nødvendig, da der viste sig at være en del mangler. Vanskeligheder med den forhenværende elektroniske registreringsdatabase førte til udvikling af et nyt program, der blev tilpasset museets behov.

I 2006 kunne museet videreføre nyopstillingen af den permanente udstilling, der blev igangsat allerede i 2004. Således lykkedes det at renovere og nyindrette et rum, der beskæftiger sig med Sønderborg i det 19. og 20. århundrede. Blandt andet vises husets historie, der i det 19. århundrede blev opført som en del af det forhenværende Sønderborg Bryggeri.

I det forløbne år modtog museet diverse udstillingsgenstande, der overvejende blev optaget i museets samlinger. Blandt disse var et skrivebord, der tilhørte Johannes Schmidt-Wodder (1869-1959). Som folketingsmedlem varetog Schmidt-Wodder det tyske mindretals interesser efter 1920. Han tilbragte en stor del af sin tid bag skrivebordet for at tage sig af det skriftlige arbejde.

De fleste udstillingsgenstande, som museet er i besiddelse af, stammer fra perioderne 1864-1920 og 1933-1945. Museet ønsker derfor i de kommende år at lægge særlig vægt på indsamling af genstande, der dateres til tiden efter Anden Verdenskrig. I den forbindelse deltager museet sammen med en række andre historiske institutioner i et grænseoverskridende forskningsprojekt, der har til formål at dokumentere mindretallenes liv efter 1945 på begge sider af

grænsen. I det forløbne år blev der således udarbejdet en detaljeret projektbeskrivelse og søgt om støtte fra offentlige og private fonde og puljer.

Ruth Clausen

Frøslevlejrens Museum

Museet havde i 2006 27.261 besøgende og afholdt 160 foredrag og omvisninger for større grupper, fortrinsvis skoleklasser. Blandt gæsterne var bl.a. den israelske ambassadør, som i november besøgte museet under et officielt besøg hos det tyske mindretal i Sønderjylland.

Formidling og forskning

Som tidligere har museumsinspektøren holdt en række foredrag over forskellige emner rundt om i landet og medvirket i og ved relevante faglige seminarer, konferencer og netværk.

Bedst besøgte foredrag var et dobbeltarrangement den 3. maj i Museet på Sønderborg Slots riddersal arrangeret af Historisk Samfund for Sønderjylland. Under overskriften *Hagekors mod Hagekors* fortalte inspektøren og forskningschef John T. Lauridsen fra Det Kgl. Bibliotek om henholdsvis det tyske mindretals fører Jens Møller fra Gråsten og den danske nazi-fører Frits Clausen fra Bovrup.

Arrangementet var en reprise, idet man ved det første arrangement i Frøslevlejrens Museum havde måttet afvise interesserede på grund af en overvældende tilstrømning. Også i Sønderborg kom der mange tilhørere: op mod 300. Begge foredrag blev efterfølgende sendt i fuld længde i DR Syds *Fortælletimen*.

I september holdt inspektøren to forelæsningskonferencer ved Trondheim i Norge, dels om *Denmark during the Nazi Occupation* og dels om *Collective memory and Remembrance in Denmark*. I begge forelæsningskonferencer eksemplificeredes og pointeredes ved hjælp af Frøslevlejren. Konferencen afholdtes i forbindelse med åbningen af Falstadsenteret i den nu renoverede hovedbygning fra Falstadslejren, som under besættelsen af Norge anvendtes som fangelejr af tyskerne. Falstadslejren var den næststørste tyske fangelejr i Norge, efter Grini-lejren ved Oslo.

Inspektøren har endvidere færdiggjort fire bidrag til en antologi, *Over Stregen*, som udkommer i foråret 2007. De fire bidrag på tilsammen ca. 150 sider tegner portrætter af det tyske mindretals fører Jens Møller fra Gråsten, Abwehr-agenten Max Pelving (som opholdt sig i Frøslevlejrens tyske kommandantskab og herfra medvirkede ved talrige arrestationer i Sønderjylland), Gestapoagenten Jenny Holm (som bl.a. arbejdede i det syd- og sønderjyske) og storstikkeren Grethe Bartram fra Århus (som i øvrigt havde en kort berøring med Frøslevlejren).

Inspektøren har i 2006 fået publiceret 2. oplag af *Spærretid. Hverdag i Danmark under Besættelsen* sammen med Esben Kjeldbæk, Henrik Lundbak og Thomax Bendixen.

Inspektøren har endelig virket som censor (historie) ved de danske universiteter, ligesom museet har assisteret Gedenkstätte Neuengamme med oplysninger og materiale til en udstilling og publikation om fanger, som har fast-

holdt deres ophold i KZ-lejren Neuengamme i tegninger og malerier.

Sammenlægning med Nationalmuseet

Ved strukturreformens ikrafttræden den 1. januar 2007 sammenlægges museet med Nationalmuseet. Museet var tidligere ejet af Nationalmuseet og inspektøren var ansat her, men museet blev drevet som en selvejende institution med egen bestyrelse (hvor direktøren for Nationalmuseet var formand). Men nu lægges museet ind under Nationalmuseet som en selvstændig enhed under Nationalmuseets Forsknings- og Formidlingsafdeling og bestyrelsen nedlægges. Fremover vil museet referere til Nationalmuseets direktion.

Hele denne proces har i 2006 affødt en del møder og sonderinger, så vel internt som eksternt i relation til relevante myndigheder, f.eks. Ny Aabenraa Kommune, som har indvilliget i at overtage Bov Kommunes driftstilskud til museet.

Sammenlægningen med Nationalmuseet medførte, at der fra 1. januar 2007 blev indført fri entré.

Henrik Skov Kristensen

Historisk Arkiv for Haderslev Kommune

Historisk Arkiv for Haderslev Kommune påbegyndte i efteråret 2006 arbejdet med de kommunale arkiver i Gram Kommune og Vojens Kommune. I forbindelse med strukturreformen blev der nedsat en arbejdsgruppe omkring overdragelsen af aktive sager fra Christiansfeld Kommune (Fjelstrup, Bjerning og Hjerndrup sogne), Nr. Rangstrup Kommune (Bevtoft sogn) og Sønderjyllands Amt. Arbejdsgruppens arbejde skulle sikre at Haderslev Kommune fik overdraget sagerne på den mest hensigtsmæssige måde. En lang række problemstillinger og løsningsforslag omkring de arkivmæssige hensyn for Haderslev Kommune blev behandlet administrativt af kommunens direktion. Sammenlægningsudvalget vedtog efter indstilling fra arkivchefen, at Haderslev Byhistoriske Arkiv ændrede navn til Historisk Arkiv for Haderslev Kommune. Baggrunden for navneændringen skal ses i lyset af, at den kommunale historie for Haderslev, Vojens og Gram kommuner findes på arkivet.

Samlingerne

Til arkivsamlingen er der modtaget 137 afleveringer, hvilket har medført en forøgelse af samlingerne på godt 52 meter, hvoraf den største aflevering er fra Buch & Boje. Arkivsamlingen er i 2006 blevet flyttet rundt for at gøre plads til arkivalier fra Gram Kommune.

Billedsamlingen modtog i 2006 hen imod 3.000 billeder fra foreninger og privatpersoner.

Til plakatsamlingen er der i 2006 tilgået godt 100 plakater, hvoraf størstedelen er nye. Der er ligeledes sket en løbende forøgelse af de andre samlinger.

Stadsarkivet

Arbejdet med de kommunale arkivalier har i løbet af året været målrettet strukturreformen. En bevilling på 250.000 kr. gjorde det muligt at ansætte

personale til nedpakning og de første registreringer af Gram Kommunes arkiver.

Ved en beslutning i Haderslev Kommunes direktion blev Historisk Arkiv fra december 2006 IT-arkiv for Haderslev Kommune. Derved skal kommunale bevaringsværdige IT-systemer afleveres til Historisk Arkiv. Beslutningen medfører, at der fra 2007 ansættes en IT-arkivar.

Den forventede tilvækst til Historisk Arkiv af kommunale arkivalier skønnes at blive ca. 1,5 km. Den ældste del er fra 1840'erne og stammer fra Gram. Med denne forøgelse af samlingerne vil der i løbet af en kort årrække være behov for at sikre magasiner udenfor Bispebroen 3.

Publikationer

Historisk Arkiv har i 2006 udsendt *Årsskriftet for 2005* og derudover medvirket som skribenter eller redaktører ved fem udgivelser. I november kunne Haderslev Kommunes Forsyning præsentere *Alle tiders forsyning. Haderslev Forsyning 1856-2007*. Bogen er skrevet af medarbejderne på Historisk Arkiv i forbindelse med strukturreformen. Bogen beskriver de kommunale forsyninger, gas-, vand- og elforsyning, renovation og spildevandsbehandling.

I juli 2006 udkom *Fremad og opad. Haderslev Fodboldklub 1906-2006*. Bogen er skrevet af arkivar Uffe Barsballe Thyssen, og det er en bred beskrivelse af fodboldklubbens virke og resultater.

Haderslev Kalenderen 2007 havde som den forrige kalender intet gennemgående tema. Kalenderen vil i den nye kommune kun dække den gamle Haderslev Kommune med Bjerning og Fjelstrup sogne. For Forlaget Gammelting har Bent Vedsted Rønne sammen med museumsinspektør Lennart S. Madsen redigeret *Langs Fjord og Dam 2006*.

I december 2006 kunne Historisk Arkiv aflevere manuskript til Haderslev Haandværker- og Industriforening i forbindelse med foreningens 150 års jubilæum i 2007. Historisk Arkiv står for udgivelsen af jubilæumsbogen i januar 2007.

Statistik

Historisk Arkivs læsesal – Achelissalen – blev benyttet af i alt 1.184 personer i 2006. Dertil kommer kontakten gennem forespørgsler via brev, e-mail eller telefon samt kontakten til Haderslev Kommunes administration og institutioner. Historisk Arkiv vejleder og betjener godt 5.000 personer om året.

Læsesalen var i december måned lukket for publikum pga. strukturreformen.

Antallet af besøgende på arkivets to hjemmesider har i 2006 været på over 80.000 besøgende. Således har 55.257 besøgt www.harkiv.dk og 28.521 www.haderslevshistorie.dk. I forbindelse med strukturreformen og genplaceringen af personale fik Historisk Arkiv tilført en arkivsekretær. Den 1. december kunne Lone Nottelmann, tidl. Teknik & Miljø, tiltræde stillingen.

Det faste personale ved Historisk Arkiv udgjorde ved udgangen af 2006 to arkivarer, en sekretær og tre flexjobstillinger – svarende til 5,03 fuldtidsstillinger.

I årets løb måtte vi tage afsked med arkivmedhjælper Agnete Jørgensen. Arkivar Uffe B. Thyssen holdt orlov i januar og november-december 2006. I forbindelse med strukturreformen blev cand.mag. Trine Skovlund Jørgensen og assistent Helle Kjær Nielsen ansat i tidsbegrænsede stillinger.

Der har været beskæftiget fem personer på fuld tid i forskellige beskæftigelsesordninger, efter gældende regler i bistandsloven. Historisk Arkiv har derudover haft 11 frivillige medarbejdere tilknyttet, samt egne og fælles praktikanter for »kulturhuset« Bispen.

Bent Vedsted Rønne

Museum Sønderjylland

Med kulturminister Brian Mikkelsens underskrift var Museum Sønderjylland pr. 31. december 2005 en realitet. Danmarks hidtil største museumsfusion var efter godt to års forarbejde godkendt på højeste sted. Museet består af de tidligere statsanerkendte sønderjyske museer og Institut for Sønderjysk Lokalhistorie. De syv museer er Tønder Museum, Aabenraa Museum, Kunstmuseet Brundlund Slot, Midtsønderjyllands Museum, Haderslev Museum, Museet på Sønderborg Slot samt de tilhørende filialer og afdelinger. Desuden driver museet et konserveringsværksted, et fællesmagasin og et sekretariat.

Museet er et selvejende statsanerkendt museum godkendt efter museumslovens § 16.

Museets første bestyrelse sammensattes af fire medlemmer fra amtets undervisnings- og kulturudvalg, et medlem fra hver af de museumsbærende kommuners byråd, et medlem valgt af kommuneforeningen (vakant) og en personalevalgt repræsentant. Anna Margrethe Ikast fra Sønderjyllands amt valgtes som formand for museet og Hans D. Dirks fra Haderslev Kommune valgtes som næstformand. Efter kommunesammenlægningen i 2007 får museet en ny bestyrelse bestående af otte medlemmer valgt i byrådene i de fire nye sønderjyske kommuner (to fra hver), to medlemmer valgt af regionsrådet og en personalevalgt medarbejderrepræsentant.

Bestyrelsens første opgave var at opslå stillingen som direktør for museet. Den 20. marts ansattes Orla Madsen i denne stilling, samme dag udnævntes Finn Degn som museets administrationschef, og Lennart S. Madsen konstitueredes som overinspektør i den arkæologiske afdeling i Haderslev – en stilling som Lennart Madsen efter opslag fik pr. 1/1 2007. De tidligere institutionsledere fik ved oprettelsen af Museum Sønderjylland titlen overinspektør. I 2006 fortsattes museets administration, dvs. personaleadministration, bygningsvedligeholdelse og budget- og regnskabsstyring hos de respektive museums-ejere, dvs. Sønderjyllands Amt, Aabenraa Kommune og Gram Kommune. Den 13. december 2006 flyttede Museum Sønderjyllands sekretariat ind i den tidligere håndværkerbolig i den gamle museumsbygning på Aastrupvej 48 i Haderslev. Sekretariatet har stabsfunktioner, som overordnet skal tage sig af bestyrelsesbetjening, regnskabsføring, personaleadministration, bygningsvedligeholdelse osv. Til at betjene dette sekretariat overførte amtet fem medarbejdere. Museet har efter bestyrelsens beslutning indgået aftale med Haderslev Kommune om, at denne kommune er regnskabsførende og sørger for lønudbetaling til de ansatte.

Med kulturminister Brian Mikkelsens underskrift var Museum Sønderjylland en realitet pr. 31. december 2005. Museet består af de tidligere statsanerkendte sønderjyske museer og Institut for Sønderjysk Lokalhistorie. Desuden driver museet konserveringsværksted, et fællesmagasin og et sekretariat. Museet er organiseret i otte museumsfaglige hovedafdelinger med tilhørende underafdelinger. www.museum-sonderjylland.dk

Museum Sønderjylland – en fusionsproces

Mange initiativer til koordinering og samkøring er blevet igangsat i 2006. Et væsentligt bidrag hertil har været nedsættelsen af en række arbejdsgrupper, som principielt omfattede alle medarbejdere i museet. Samtlige grupper er blevet opfordret til at fremkomme med forslag til områder, hvor en koordinering og samkøring af rutiner kunne være hensigtsmæssig. Arbejdsgrupperne betød et stort ekstraarbejde for de fleste af museets medarbejdere, men arbejdsgrupperne har også medført en lang række gode forslag til konstruktive nye arbejdsrutiner i fællesskabet. Samtidig har arbejdet i grupperne været medvirkende til at give fælles forståelse og medejerskab til Museum Sønderjylland som ny fælles arbejdsplads.

Bestyrelsens formand og næstformand, administrationschefen og direktøren holdt i løbet af foråret 2006 et møde med hver af de nye storkommuners politikere og embedsmænd. Her drøftedes kommunernes ønsker til Museum Sønderjylland, og hvordan kommunernes tilskud til museet skulle fordeles i fremtiden. Alle var enige om, at tilskuddene fra 2007 skulle fordeles efter folketal, således at bidraget til museet er forholdsmæssig det samme, uanset hvilken kommune man er borger i. I 2006 fortsattes dog de hidtidige tilskud fra amtet, kommunerne og staten, men fra 2007 overtages det amtslige tilskud af staten.

Museets organisation og samarbejdsstruktur

Museet er organiseret i otte museumsfaglige hovedafdelinger med tilhørende underafdelinger (de tidligere statsanerkendte museer og Institut for Sønderjysk Lokalhistorie), et sekretariat, et fælles konserveringsværksted og et fællesmagasin. Lederne i de otte afdelinger, administrationschefen og direktøren udgør ledergruppen, der i fællesskab varetager museets daglige ledelse.

Administrationschefen fungerer endvidere som stedfortræder for direktøren i alle ikke museumsfaglige spørgsmål.

De faglige afdelinger omfatter alle fire museale fagområder/søjler: naturhistorie, arkæologi, etnologi/historie og kunst. Inden for hvert af disse fagområder er der valgt en koordinator, der skal sikre, at arbejdet indenfor fagområdet koordineres og videreudvikles. Den samlede koordinering indenfor hele museets ansvars- og virkeområde sker efterfølgende i museets ledergruppe.

Sammen med medarbejderne har museet med udgangspunkt i KTO-aftalen aftalt, at sikkerheds- og samarbejdet mellem ledelse og medarbejdere i fremtiden organiseres i en enstrengt MED-struktur. I efteråret 2006 påbegyndtes arbejdet med at formulere en fælles personalepolitik for museet.

Museet i tal

Regnskabet for 2006 endte på i alt 73.298.414 kr. hvoraf 27.485.577 kr. kom fra amtet, 12.808.108 kr. fra de sønderjyske kommuner, 6.312.838 kr. fra staten, og museet havde herudover egenindtægter på i alt 26.691.891 kr. Egenindtægterne stammer fra den arkæologiske virksomhed, fondstilskud og entreindtægter.

I alt 238.237 gæster besøgte museets afdelinger i 2006. Tallene fordeler sig på afdelingerne på følgende måde:

Udstillingssted	Antal gæster
Arkæologi Haderslev	9.360
Slesvigske Vognsamling	3.791
Ehlers Lertøjssamling	6.080
Haderslev Bymuseum	4.593
Udstillingen i Hjemsted Oldtidspark	13.077
Naturhistorie og palæontologi	7.194
Kunstmuseet Brundlund Slot	16.098
Kulturhistorie Aabenraa	10.880
Kulturhistorie Tønder/Kunstmuseet i Tønder	29.450
Drøhdes Hus	6.124
Højer Mølle	3.653
Kulturhistorie Sønderborg Slot	56.660
Cathrinesminde Teglværk	13.879
Udstillingen på Augustenborg	825
Historiecenter Dybbøl Banke	38.069
Dybbøl Mølle	18.504

Herudover har museets medarbejdere afholdt guidede ture, foredrag mm. for et ukendt, men meget stort antal mennesker i både Sønderjylland og resten af landet.

Større bygge- og anlægsarbejder

Renæssanceåret får varige positive virkninger i Sønderborg i form af festlige ridderdyster i den genskabte ringrendebane fra 1500-tallet. Ringrendebanen

er gengivet på det ældste kobberstik af Sønderborg Slot, og den var bl.a. i brug ved en storslået dystridning i 1588 ved hertug Hans den Yngres bryllup. Takket være et generøst tilskud fra A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal kunne en genskabt ringrendebane tages i brug i efteråret.

Den 19. maj indviedes den nye skulpturpark ved Brundlund Slot. Parken er finansieret ved betydelige tilskud fra A. P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal.

Historiecenteret Dybbøl Bankes store tomme voldanlæg fyldtes i løbet af foråret med de manglende skanseelementer, og Soldaterbyen med de mange forskellige baraktyper voksede frem. Skansebyggeriet udføres af Fonden Dybbøl Banke med støtte fra bl.a. Arbejdsmarkedets Feriefond.

På Højer Mølle har man siden stormen i 1999 arbejdet på at restaurere møllen. Møllens restaurering har kostet ca. 3,3 mio. kroner, et beløb, som er tilvejebragt gennem A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal og Kulturarvsstyrelsen. I slutningen af 2006 er den meget tidskrævende restaureringsopgave tilendebragt, og i løbet af sommeren 2007 vil Højer Mølle kunne genindvies.

I den arkæologiske afdeling i Haderslev blev det næsten 30 år gamle klimaanlæg udskiftet med et nyt. Anlægget finansieredes af Sønderjyllands Amt og Haderslev Kommune. Arbejdet med anlægget betød, at den permanente udstilling måtte lukkes i maj, juni og juli.

Haderslev-afdelingens håndværkerbolig, Åstrupvej 48A, blev i efteråret indrettet som kontor for sekretariatets medarbejdere og museets direktør.

Nye afdelinger og aftaler

I 2006 blev der indgået en driftsaftale med Skolemuseet i Lerte omkring formidlingen af den sønderjyske skolehistorie. I løbet af året er der indledt forhandlinger med Bov Museum, Kalvø Museum, Skærbæk Museum og Det Tyske Museum. Ingen af disse forhandlinger blev afsluttet i 2006.

Museum Sønderjylland – naturhistorie og palæontologi v. Flemming Roth

Inden for det palæontologiske område er indsamling i hovedsagen foregået i Gram Lergrav, hvor øvre miocæne fossiler er tilført museets samlinger. Fem halshvirvler fra en lille tandhval fundet i lergraven blev i 2007 erklæret for Danekræ. For det virtuelle museums vedkommende er der foretaget en omfattende indsamling i form af digitale fotos overalt i Haderslev Kommune.

Registrering af museets palæontologiske samling foretages løbende. En digital registrering er endnu ikke foretaget, men der foreligger nu et program. Programmet har dog visse mangler, der skal udbedres, inden det tages i brug. Fotos til det virtuelle museum registreres løbende digitalt.

En meget stor del af afdelingens budget anvendes, som tidligere, på bevaring af især de 8 millioner år gamle fossiler fra Gram-leret. Museets faste konservator havde uddannelsesorlov i den sidste halvdel af året, men hun blev erstattet af en vikar ved årsskiftet.

Undersøgelser og forskning foregår i hovedsagen inden for det palæontolo-

giske fagområde. Museets internationale forskningsprojekt omkring fossiler fra Gram lergrav fortsætter. I 2005 blev første del af dette projekt publiceret i det belgiske tidsskrift *PALAEONTOS*, og det forventes, at anden del af projektet, med beskrivelse af bryozoa, foraminiferer, sæler, benfisk, hajer og hvaler vil foreligge i 2008/2009.

I afdelingen lægges der stor vægt på den levende formidling. Således fik 2218 personer fordelt på 73 grupper/skoleklasser rundvisning og undervisning i afdelingen og i lergraven. Holdenes størrelser varierede fra 10 til 50 og et undervisningsforløb med rundvisning i udstillingen og efterfølgende gravning i lergraven varer typisk 2 til 2½ time; det er en ret tidskrævende, men yderst vigtig aktivitet, som afdelingen prioriterer højt.

Det virtuelle naturhistoriske museum

Pilotprojektet »det virtuelle naturhistoriske museum« (»virnatmus«) indledes i 2005, men fra årsskiftet tog det fart. Bevillinger fra Kulturministeriets Provispulje, Sønderjyllands Amtsråd og Museum Sønderjylland gjorde det muligt at ansætte Michael Bonefeld Bladt som web-designer og Theis Hasselgaard fra Syddansk Universitet som systemudvikler. Lederen af projektet, Wilhelm Lorenzen Fabricius, fik bevilliget forlængelse af sin orlov fra Sønderjyllands Amt, så den i alt kom til at vare 11 måneder. Efter pilotprojektperiodens udløb 1. juli fortsattes året ud med afrapportering, regnskabsafregning, og færdiggørelse af demo-versionen af virnatmus.

Demo-versionen af virnatmus blev – i henhold til projektbeskrivelsen – opbygget således, at den kan skaleres op i fuld størrelse, når projektet virkeliggøres. Indholdet blev koncentreret om de valgte temaer: rovfugle (som repræsentanter for arterne), højmose (som repræsentanter for naturtyperne) og Abkær Mose (som repræsentant for lokaliteterne). Hele pilotprojektet er afrapporteret og publikationen kan ses på www.grammus.dk

Demo-versionen af virnatmus er blevet præsenteret i den naturhistoriske sektion af Organisationen af Danske Museer på årsmødet på Molslaboratoriet 1. og 2. november. Projektet vakte betydelig interesse fra de andre naturhistoriske museer. På en konference i Sønderborg 6. og 7. december blev projektet præsenteret for en international forsamling af museumsfolk, der alle arbejder med virtuelle præsentationer og xml-baseret teknologi. Også her blev projektet godt modtaget.

Haderslev Kommune har med udlån af projektlederen fra 1/1 2007 sikret en fremtid for projektet. Museum Sønderjylland vil i 2007 og 2008 genansætte web-designer, og der er indgået aftale med Syddansk Universitet, Institut for Fagsprog, Kommunikation og Informationsvidenskab om fortsættelse af samarbejdet. Friluftsrådet har med en bevilling sikret, at der kan indkøbes det nødvendige software til en fuld-skala udgave. Desuden er der kontinuerlige drøftelser med andre danske naturhistoriske museer, om at gøre virnatmus til et nationalt dækkende projekt, hvor geologien også inddrages.

Naturhistorie i andre afdelinger

Naturvejledningen på Dybbøl tog en ny drejning, da Keld Hauge Nielsen blev ansat som ny naturvejleder. Friluftsrådet støtter stillingen, hvor naturvejlederen i samarbejde med lokale skoler og andre institutioner skal udvikle selvkvørende formidlingsbaser på natur- og kulturmæssigt interessante steder i Sundved. I afdelingen i Højer Mølle blev fokus sat på den truede fiskeart, snæbelen, og dens livsbetingelser.

Museum Sønderjylland – arkæologi v. Lennart S. Madsen

Museum Sønderjyllands arkæologiske søjle udgøres af den arkæologiske afdeling i Haderslev og Museums-kælderen i Hjemsted Oldtidspark. Sidstnævnte sted har museet dog ingen ansatte.

Den arkæologiske virksomhed, der igennem flere år har været konstant voksende, fortsatte denne udvikling uden at vise tegn på afmatning. Antallet af lokalplaner og byggesager steg støt igennem hele året. En del af årsagen hertil skal naturligvis søges i den højkonjunktur, som Danmark oplever i disse år, men den kommende kommunalreform har sandsynligvis også spillet en rolle, idet flere kommuner skulle afslutte diverse projekter, inden de indgik i de nye kommuner. Museets medarbejderstyrke lå stort set konstant igennem året på ca. 50, og manglen på arkæologer i Danmark generelt betød, at vi i årets begyndelse ansatte to tyske udgravningsledere for at kunne klare antallet af opgaver.

Afdelingen udførte i løbet af året 72 forundersøgelser og 26 udgravninger. Disse tal dækker over undersøgelser, der havde en varighed fra en enkelt dag til flere måneder, ja for et par udgravningers vedkommende langt over 1/2 år. Omsætningen i hele afdelingen steg markant til 29 mill. kr. Som det har været tilfældet siden 2002 udførte afdelingen også dette år de arkæologiske undersøgelser i Kolding, Vamdrup og Lunderskov kommuner på vegne af Museet på Koldinghus.

Udgravninger/indsamling

Årets udgravninger har som sædvanlig budt på en lang række spændende resultater, hvoraf nogle i det følgende skal præsenteres, som sædvanlig i nogenlunde kronologisk rækkefølge. Årets sidste måned bød på starten af en udgravning af et meget sjældent anlæg fra bondestenalderen, ca. 3.400 f. Kr., ved Langelandsvej syd for Haderslev fjord. Der er tale om et såkaldt »Sarup-anlæg«, et anlæg, der antages at have fungeret i forbindelse til datidens dødekult. Udgravningen fortsatte ind i 2007. Året bød desuden på flere gravanlæg fra stenalderen. Syd for Arrild Svømmehal undersøgtes en grav fra ca. 3.500 f. Kr. Godt 1.000 år senere blev gravens overflade benyttet af en flintsmed som flinthugningsplads, hvorefter der i ældre bronzealder blev anlagt en større gravhøj med randstenskæde på stedet. Ved Hammerhus øst for Almind blev der udgravet en gravhøj fra enkeltgravskulturen (2800-2400 f. Kr.) med to grave. Den ældste grav var neddybet i undergrunden, og kisten var bygget af planker. Bunden var først belagt med godt håndstore sten, hvorpå var lagt et tykt lag af knust, let ildskørnet flint. Med sig i graven havde den døde fået

to flintøkser og 1-2 flækkedknive – ligeledes af flint. Ligskjeden viste, at den døde var lagt på siden med hovedet mod vest. I den yngste grav var den døde antagelig begravet i en bulkiste. Som gravudstyr fandtes to fine lerkar af østdansk type. Der er tale om et sjældent fund af stor videnskabelig betydning for bedømmelsen af enkeltgravskulturens udbredelse i Danmark. Ligeledes dateret til slutningen af stenalderen er to huse med nedsænkede gulve fundet ved Egelund umiddelbart op ad motorvejen ved Rødekro.

Samme sted udgravedes to treskibede langhuse fra ældre bronzealder, sandsynligvis et af de sjældne tvillingehuse, der kendes fra perioden. I det ene fandtes rester af et bænkarangement omkring ildstederne i beboelsesenden. Ved Nytoft lige vest for motorvejen ved Bov fandtes en lille urnegravplads fra yngre bronzealder, og som en af museets egenfinansierede udgravninger undersøgt desuden dele af et meget sjældent træbygget vadested fra ældre bronzealder. Vadestedet er del af et vejanlæg, der har passeret Nørreå-dalen øst for Mølby, og afdelingen håber i de kommende år at kunne vende tilbage til stedet.

Traditionen tro fylder jernalderen en del blandt årets undersøgelser. En af de helt store foretog vest for Hammelev Kirke, hvor mere end 80 grave tilhørende en stor tuegravplads fra førromersk jernalder (500-300 f.Kr.) blev undersøgt. Denne gravplads blev respekteret af en flere hundrede år yngre landsby fra yngre romersk jernalder (200-300 e.Kr.). Landsbyen repræsenterer en fortsættelse af den landsby museet udgravede i nærheden i 2001. Den aktuelle består af en række indhegnede gårde, hvoraf en udmærker sig ved at være større end de øvrige. En anden gård, der er mindre og dårligere beliggende end de øvrige, har i modsætning hertil muligvis tilhørt en familie af lavere social status end de øvrige. På landsbyens forte lå desuden et muligt indhegnet kultisk anlæg, der kan knyttes sammen med en række offergruber med dyreknogler.

Ved Søgård nær Marstrup undersøgtes en lille, meget velbevaret række-landsby på fire gårde fra ældre romersk jernalder (0-200 e.Kr.), ved Klosterbakken vest for Rødekro en tilsvarende lille landsby med tre gårde fra omkring 100 e.Kr., ligesom der både ved Legbjergvej i Vester Sottrup og Lykkegård nord for Augustenborg udgravedes gårdsanlæg fra ældre jernalder. Ved en stor prøvegravning vest for Møgeltønder fandtes desuden en stor landsby fra yngre romersk/ældre germansk jernalder (300-500 f.Kr.) samt en mindre landsby fra århundrederne inden. Den store landsby er samtidig med guldhornene, der fandtes ikke langt herfra. Efter forundersøgelsen blev lokalplanområdet ændret, så de arkæologiske fund stadig ligger bevaret under græsset.

Et af de mere sjældne fund fra jernalderen blev gjort ved den tidligere omtalte udgravning syd for Arrild Svømmehal. Her undersøgtes en gravhøj med to jordfæstegrave, hvoraf der i den ene fandtes en jernkniv som gravgave. Endnu kan gravhøjen ikke dateres nærmere indenfor jernalderen, men en 14C-datering vil blive forsøgt.

I de senere år er museet stadig oftere stødt på spor efter middelalderlig landbebyggelse. Dette år var ingen undtagelse. Ved Flovt Strand og ved Nybøl er udgravet enkeltgårde fra middelalderen, og ved Margrethegård øst for Løjt Kirkeby og Legbjergvej sydøst for Vester Sottrup er de ældste bebyggelser i disse middelalderlige landsbyer dukket op. Udgravningen ved Legbjergvej

er langt den største af disse undersøgelser. Der afdækkedes omkring tredive hustomter fra den tidlige middelalder, adskillige af dem er af en type med uds kud, som museet tidligere har undersøgt på Østergård ved Bevtoft. De er dog af en anden konstruktion, og viser muligvis en markant forskel i byggeskik mellem øst og vest i Sønderjylland på dette tidspunkt. Et gårdsanlæg fra renæssancen dukkede også op ved Vester Sottrup.

Middelalderlige bygravninger har i de senere år været sjældne i det sønderjyske, og det var da også kun i Kolding, at museet var i gang i 2006. Her lykkedes det bl.a. at lokalisere en hidtil ukendt ydre voldgrav om Koldinghus i området ved Hyrdestræde.

Men årets mest spektakulære fund dukkede op ved Lykkegård mellem Augustenborg og Ketting. Her undersøgtes et hidtil ukendt voldsted fra 1200-tallet. Hidtil ukendt er dog så meget sagt, idet der længe, på baggrund af en skriftlig kilde, har hersket en teori om, at der skulle befinde sig en hovedgård et sted på Sebbelev Mark. Man vidste blot ikke hvor. Denne hovedgård dukkede nu op i form af et ualmindeligt velbevaret lille voldsted med tilhørende bygninger. Selve voldstedet var omgivet af en cirkulær voldgrav, og på borgbanken havde stået et trætårn, hvoraf der endnu fandtes rester i form af dele af to af de stolper, der havde båret tårnet. Disse kunne dendrokronologisk dateres til 1200-tallets midte, hvilket betyder, at voldstedet ved Ketting er et af landets ældste. Hovedgården og voldstedet ligger ganske tæt ved Brovold og det romanske kirketårn ved Ketting kirke, og der er næppe nogen tvivl om, at en betydende slægt har haft base i dette område i middelalderens begyndelse.

I løbet af året har afdelingen desuden hjulpet et par nabomuseer, idet Silke Eisenschmidt ledede en udgravning af en jernalderboplads ved Askov for Museet på Sønderkov, og Frauke Witte deltog i en 14 dages undervandsarkæologisk forundersøgelse i Odense Fjord, samt i en eftersøgning af vraget af bombekanonchalup nr. 19 fra 1864 i Sandvig på Als, begge undersøgelser under ledelse af Langelands Museum. Museum Sønderjylland har midlertidigt overdraget sit undervandsarkæologiske ansvarsområde til to nabomuseer, nemlig Sønderjyllands østkyst til Langelands Museum og vestkysten til Museet i Thorsminde. Men Museum Sønderjylland råder faktisk over to fuldt uddannede erhvervsdykkere (udover Frauke Witte er det Gunvor Christianesen), hvis uddannelse på denne måde holdes ved lige. De to arrangerede således i løbet af året i samarbejde med Haderslev Dykkerklub og stud. mag. Jeppe Ravn fra Århus en dykning for at kontrollere bevaringstilstanden og den nøjagtige placering af den middelalderlige del af spærringen Margrethes Bro i munden af Haderslev Fjord.

Bevaring – fredede fortidsminder

Den arkæologiske virksomhed består ikke udelukkende af udgravninger af skjulte fortidsminder. Heldigvis er endnu en lang række fortidsminder synlige i terrænet, og i de sidste par år har afdelingen på vegne af både Sønderjyllands Amt og Kulturarvsstyrelsen gennemført en besigtigelse og indmåling af samtlige privatejede fredede fortidsminder i amtet. I tilgift er både 100 m og 2 m beskyttelseszonerne omkring disse fortidsminder blevet kontrolleret.

I Vejle Amt har afdelingen gennemført noget tilsvarende for Kulturarvsstyrelsen. Besigtigelserne er foretaget af Tenna R. Kristensen og Lilian Matthes. Sønderjyllands Amt blev færdigberedt i løbet af året, hvorimod der endnu resterer en mindre portion i Vejle Amt. Ved disse besigtigelser er der afsløret talrige overtrædelser af bestemmelserne i museumsloven, ligesom mange fortidsminder har vist sig at være fejlplacerede på det gamle kortmateriale. Med museets berejsninger er der skaffet et ordentligt grundlag for myndighedernes kommende administration af bestemmelserne.

Et andet projekt afdelingen var stærkt involveret i i samarbejde med Kulturarvsstyrelsen var udarbejdelsen af et kulturarvsatlas for den danske del af Vadehavet. I samarbejde med den kulturhistoriske afdeling i Tønder udarbejdede Lilian Matthes den digitale kortlægning af den sønderjyske del af Vadehavet.

Lidt samme karakter havde arbejdet med at udarbejde beskrivelser af de arkæologisk interessante besøgssteder i Sønderjylland langs den del af den EU-støttede vandrerute omkring Nordsøen – Nave North Sea Trail – hvis forløb ned langs Jyllands vestkyst har fået navnet Drivvejen. Vejen åbnedes formelt i efteråret og i tilknytning hertil udkom en guidebog. Selve arbejdet med ruten i Sønderjylland er foregået i et samarbejde mellem Sønderjyllands Amt, samt Museum Sønderjylland – Kulturhistorie Tønder og Arkæologi Haderslev.

Konservering

I løbet af året lykkedes det stort set at færdiggøre genkonserveringen af de mange våben fra våbenofferfundet i Ejsbøl Mose. Konserveringen af disse genstande var efterhånden blevet så mange år gammel, at den var ved at være nedbrudt, men i kraft af en særbevilling fra Kulturarvsstyrelsens pulje til konservering af genstande af enestående national betydning (ENB) lykkedes det at redde genstandene fra yderligere forfald.

Forskning

I løbet af året var adskillige ansatte involverede i større og mindre forskningsprojekter. Anne Birgitte Sørensen fortsatte sit store arbejde med at udarbejde manuskript til en bog om middelalderbebyggelsen ved Østergård nær Bevtøft. Arbejdet er til dels finansieret af Velux Fonden. Silke Eisenschmidt nærmede sig færdiggørelsen af et manuskript om offerkeramikken foran de fem storstensgrave fra bondestenalderen ved Rinkenæs, og Frauke Witte gennemførte en analyse af keramik fra 1500 til 1800, opsamlet på markerne omkring landsbyen Holm på Nordals for herigennem at få kendskab til almindelige bønders forbrug af keramik, porcelæn og fajance i perioden. Hans Chr. H. Andersen færdiggjorde sin gennemgang af de nyeste våbenofferfund fra Ejsbøl Mose, i forbindelse med det store danske projekt »Jernalderen i Nord-europa – 400 f.Kr. til 600 e.Kr.«, der er finansieret af Carlsbergfondet. Desuden har Jørgen Holm i samarbejde med Nationalmuseet klargjort udgravningen ved Slotseng til publicering, og stud. mag. Mads Leen Jensen, Københavns Universitet har forsket i den såkaldte Kastrup Offerplads.

En af de ting afdelingen satser meget på i forbindelse med de arkæologiske undersøgelser er brugen af naturvidenskabelige metoder. Her er kulstof-14 dateringer af de forskellige hustomter et af de vigtigste satsningsområder, og i løbet af efteråret udarbejdede afdelingen sammen med AMS 14C Daterings Laboratoriet ved Aarhus Universitet samt et par eksperter i vedbestemmelse et projekt til finjustering af de naturvidenskabelige dateringer af hustomter. I slutningen af året bevilligede Kulturarvsstyrelsen midler til projektets gennemførelse.

Formidling

2006 blev året, hvor afdelingen endelig kunne byde Skrydstrupkvinden velkommen tilbage fra Nationalmuseet, om end kun for en kortere bemærkning. Mens Nationalmuseet opbygger sin nye oldtidsudstilling, har man gjort det muligt for museer overalt i landet at låne nogle af de lokale highlights. I Haderslev var det naturligt at anmode om at låne Skrydstrupkvinden, der blev udgravet af Haderslev Museums leder C.M. Lund i 1935. Dengang blev hun straks transporteret til København, og siden har det været et stort ønske at få hende hjem igen.

Museets sølvsamling blev ryddet for at skaffe plads, en specialbygget glas-montre indkøbt for at huse hende, og en stor del af museets personale kastede sig over at gøre udstillingen så omfattende som muligt, idet det var vort ønske at præsentere så megen ny viden om kvinden, hendes liv og hendes samtid, som pladsen tillod. Bl.a. var det af afgørende betydning at få præsentere hendes hus, som museet har udgravet ved Brdr. Gram for få år siden. Samtidigt var det muligt ved siden af Skrydstrupkvinden at vise Nybølmanden, som den kulturhistoriske afdeling i Aabenraa beredvilligt stillede til rådighed. Udstillingen åbnede i december og fra starten var der mange børn blandt de besøgende – men også mange, der som børn havde set selve udgravningen! Afdelingen udgav i forbindelse med åbningen en skolestil om udgravningen skrevet i 1935 af C. M. Lunds barnebarn Walter Schuldt.

I slutningen af året tog afdelingen afsked med museumsinspektør Anker Thygesen, der igennem 19 år har haft ansvaret for museets udstillings- og formidlingsside. Anker havde valgt at søge nye udfordringer som leder af Randbøldal-Museet under Vejle Museum. En stor tak skal på denne plads rettes til Anker Thygesen for hans mangeårige indsats for museet. I december måned blev Ankers afløser udpeget, idet cand. mag. i forhistorisk arkæologi og kulturformidling Merete Essenbæk blev tilbudt stillingen med start 1. februar, 2007.

Museum Sønderjylland – historie og etnologi v. Asser Amdisen

Museum Sønderjyllands fagområde/søjle historie og etnologi (i daglig tale Nyere tid) består af de kulturhistoriske afdelinger i Aabenraa, Tønder, Sønderborg, samt Institut for Sønderjysk Lokalhistorie. Afdelingen i Haderslev fungerer stadig som nærmeste museum for (ny) Haderslev Kommune, men dette ansvar og andel af nyere tids-arbejdet er aftagende. Alle nyere tids inspektører i Museum Sønderjylland mødes med jævne mellemrum og dis-

kuterer såvel praktiske som principielle sager for derigennem at sikre en ensartet forvaltning i hele Sønderjylland. Gruppens arbejde er i 2006 blevet koordineret og ledet af Peter Dragsbo.

Indsamling

Arbejdet med museets indsamling er et af de steder, hvor de forskelligheder, der fandtes inden fusionen spiller den største rolle. Forskning og formidling har i et eller andet omfang været koordineret også inden Museum Sønderjylland blev dannet, men i forhold til indsamling og især til størrelsen af indsamlingen findes en autonom og forskelligartet kultur på museets forskellige afdelinger. Emnet vil blive genstand for drøftelser inden for kort tid.

I afdelingen i Aabenraa var der i 2006 i alt væsentligt stop for indsamling af genstande. Afdelingen har igennem en årrække kæmpet med et registreringsefterslæb, som har gjort, at en aktiv indsamling ikke har været hensigtsmæssig. Den passive indsamling er holdt til et minimum, hvilket i praksis vil sige, at kun genstande med en helt fantastisk historie, eller genstande, der knyttede sig direkte til ældre indsamlinger, blev optaget i samlingen. Afdelingen indsamlede i 2006 kun 20 genstande. Den fornemste genstand fra 2006 var uden tvivl et sladrekompass, som museet købte på auktion i november 2006. Sladrekompasset har sejlet med Aabenraa-briggen *Industria* – det skib, der i dag er afbilledet i Åbenrå Statsskoles logo. Kompasset er nu udstillet i museets kælder sammen med et skibsportræt af *Industria* formentlig malet af C.W. Eckersberg, mens han var i malerlære i byen.

På Sønderborg Slot er samlingen vokset med ca. 250 genstande, og blandt disse kan nævnes: Et maleri af Heinrich Rasch af Mjels pumpestation fra omkring 1900, der illustrerer kulturmiljøet fint. En C.F. Lund-tegning af kampen på Dybbøl 1848, en fane for Foreningen for Sønderjydske Krigsbeskadede og Faldnes Efterladte, tre malerier af Haderslevmaleren J.P. Ebbesen med ekspressionistiske øjenvidneskildringer fra Flandern 1916-17, Sønderborg bys fornemme æresborgerbevis til ubådskaptajn Max Valentiner fra 1917, et par tunge ski, efterladt af værnemagten og et armbåndsur fra en engelsk pilot skudt ned over Als i 1945. Alt dette er brikker til puslespillet om krigen og Sønderjylland. Kogebøger, skoleting, kinesiske kaffekopper og et jugend-gulvtæppe vidner om et fredeligere dagligliv, mens barselsforkyndende storke og en cementmodel af Dybbøl Mølle er eksempler på lokal folkekunst.

Indsamlingen af genstande i Tønder har især relateret sig til museets tekstile ansvarsområde, hvor der fortsat ret ofte er mulighed for at samle hele produktioner, f.eks. af en enkelt kniplerskes livsværk med den helt nødvendige dokumentation. Også museets samling af vestsønderjysk bord- og dragtsølv er blevet forøget. Tønder Handelsstandsforenings 100 års jubilæum og den udstilling, som museet udarbejdede omkring denne begivenhed i samarbejde med det lokalhistoriske arkiv, øgede museets sparsomme samling af genstande, relateret til Tønders handelsliv i de seneste 100 år. I forbindelse med et forskningsprojekt vedrørende kvægslagtingens overgang fra Tønders mange små slagtere til etableringen af et kvægslakteri i byen, indsamledes en del væsentlige genstande til belysning af dette emne.

På Lervarefabrikken Grønland har Cathrinesminde Teglværk indsamlet

genstande, som er repræsentative for centrale dele af produktionen. Genstandene supplerer fint museets samling af lervareprodukter fra fabrikken. En del af det indsamlede blev anvendt i udstillingen *Grønland – æ potfabrik*. Hos Fr. Petersens Maskinfabrik i Smøl blev der indsamlet hele det øjeblikkelige udvalg af produktkataloger.

På ISL har indsamlingen været præget af kommunalreformen. Især i de sidste måneder af 2006 modtog ISL flere henvendelser fra kommunale forvaltninger angående mulighederne for aflevering af arkivmateriale. Hovedparten er blevet henvist til Landsarkivet for Sønderjylland. Fra Sønderjyllands Amt har afdelingen modtaget ca. 40.000 analoge billeder og ca. 50.000 digitale billeder. Billederne er foruden mange pressebilleder, der dokumenterer amtets arbejde, overvejende naturbilleder optaget i forbindelse med den fysiske planlægning. Sidst på året er der indkommet ca. 5.000 dias fra Aabenraa Kommunes tekniske forvaltning primært fra slutningen af 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne. ISL har allerede i forvejen en meget stor samling af billeder fra kommunens tekniske forvaltning fra perioden 1945-1976, som afleveringen smukt føjer sig til. Selv om de store afleveringer har fyldt meget i ISL's arbejde i 2006, så finder man blandt de 74 afleveringer mange fine små afleveringer. Her kan nævnes en mappe med billeder af Sønderjyllands industri taget af Helle Askgaard i forbindelse med hendes arbejde med Sønderjyllands industris historie 1920-1970. Fra Kjeld Ejdorf er der indkommet en CD med ferie-billeder, der giver en god fotografisk skildring af ferielivet i Sønderjylland i 1950'erne. Marius Braune testamenterede sin meget fine samling af jernbanebilleder til ISL. Endvidere er der i forbindelse med udgivelsen af Aabenraa Svømme- og Idrætscenter indkommet en del billedmateriale, der belyser hallen og dens mange aktiviteter.

På trods af, at afdelingen i Haderslev er Museum Sønderjyllands arkæologiske afdeling, rummer afdelingen en stor og varieret samling af genstande fra nyere tid. Indsamlingen af genstande er i de senere år reduceret og foregår primært som passiv indsamling. I 2006 indkom bl.a. fra Bevtoft en stor samling af legetøj fra første halvdel af 1900-tallet, og en samling damehatte, dame-tøj, sko, tasker og andet tilbehør fra en selverhvervende kvinde fra sidste halvdel af 1900-tallet i Haderslev. Desuden erhvervede afdelingen malerier af Anton Kieldrup, Charlotte von Krogh og Hans August Lassen.

Registrering

Museum Sønderjylland er på forkant med hensyn til digitaliseringen af museernes Nyere tids samlinger, og takket være et digitaliseringsinitiativ, der blev igangsat medio 2006, har de sønderjyske museer nu også gjort deres forsknings- og undersøgelsesresultater i perioden 1970-2005 offentligt tilgængelige. Al nyere tids forskning ved de sønderjyske museer findes derfor nu på museernes samlinger: www.kulturarv.dk/mussam/index.jsp. Her er adgang til hen ved 200 forskellige forsknings- og undersøgelsesprojekter fra de institutioner, der i dag er afdelinger i Museum Sønderjylland.

2006 blev det første år, hvor den kulturhistoriske afdeling i Tønder for alvor kom i gang med registrering på REGIN. Afdelingen havde længe forsøgt at blive optaget på et af Museumshøjskolens REGINKurser, men først i slutnin-

gen af 2005 lykkedes det. I slutningen af 2006 fik museet en deltids registreringsmedarbejder, som sammen med en dygtig frivillig medarbejder udfører et godt og konstruktivt registreringsarbejde.

På Sønderborg Slot blev så mange kræfter brugt til andre gøremål, at der næsten ikke var tid til registrering af ventende og nye sager. Derfor er der opstået et efterslæb, der vil kræve nogle måneders koncentreret indsats at indhente. Der er dog lagt en del kræfter i at indtaste sager i REGIN og publicere dem i Museernes Samlinger. Nyordningen af afdelingens omfattende historiske og saglige arkiv skrider langsomt, men støt frem og forventes afsluttet i 2007.

I Aabenraa var registreringen hele året under omstrukturering. Afdelingen havde gennem hele sin levetid – siden 1887 – opbygget et signifikant registreringsefterslæb, som ved flere lejligheder – uden held – har været søgt indhentet. Simon Rosenskov blev ansat som registrator og registreringen er nu lagt i faste rammer, således at afdelingen haler langsomt, men sikkert ind på efterslæbet. En del af Aabenraa afdelingens blå kort er blevet indtastet i Regin.

På ISL er indkomstregistreringen og registreringen af billedsamlingen gennem knap 10 år foregået på programmet Picard, hvor der ved udgangen af 2006 ligger ca. 22.000 billedregistreringer, overvejende af de indkomne digitale pressebilleder. ISL's tidligere bestyrelse besluttede for år tilbage, at registreringen fremover skulle foregå på ARKIBAS 4.0. Som følge af etableringen af Museum Sønderjylland har den endelige beslutning og anskaffelsen af programmet været udskudt til der kunne ske en koordinering med de øvrige afdelinger. Efter dette er sket, anskaffede ISL i slutningen af året ARKIBAS 4.0. ISL vil i 2007 påbegynde arbejdet med overførelse af data.

I Haderslev er langt størstedelen af afdelingens nyere tids genstande registreret digitalt og en proces er løbende i gang med at få disse sager publiceret på Internettet.

Bevaring

Det helt afgørende fremskridt på bevaringssiden indenfor nyere tid var ansættelsen af Anette Adomat i august 2006. Museet har dermed fået en erfaren konservator, hvis ansættelse er en af de store gevinster ved dannelsen af Museum Sønderjylland.

I Aabenraa kunne vi i januar glæde os over at få et af afdelingens klenodier – det store skibsportræt af skibet Cimber – tilbage fra en meget tiltrængt konservering. Det er blevet flot og har indtaget sin naturlige plads som en af udstillingens højdepunkter. Ellers har afdelingens bevaringsindsats stået stille, da man afventer en forbedring af registreringsproblematikken, for bedre at kunne prioritere.

På Sønderborg Slot var det en milepæl, da de nye magasinlokaler på slottets nord- og vestlofter blev færdiggjort. Økonomistyringen i projektet var så god, at der blev råd til anskaffelse af de nødvendige reoler, genstandskasser samt indretningen af et indkomstrum med vask og kummefryser.

Arbejdet med bevaring er i den kulturhistoriske afdeling i Tønder i væsentlig grad blevet oprioriteret i 2006. Dels har registreringsmedarbejderen været under uddannelse i håndtering af møbler, dels har afdelingen med Anette

Adomat som rådgiver kunnet genoptage sit arbejde med jævnligt tilsyn med magasiner, og afdelingen har i tre magasinrum påbegyndt aflæsning af luftfugtighed via dataloggere. Fugtproblemer i et magasin i en lagerbygning 200 meter fra afdelingen betød, at lejemålet måtte opsiges. Herved var det muligt at få vurderet, hvilke problemer der reelt var vedrørende de magasinerede genstande. Samtidig blev tre rum indrettet under museets hovedbygning fra 1923 til magasinrum for de genstande, der blev flyttet.

I løbet af året restaurerede Slesvigske Vognsamlingens Venner en ponyvogn fremstillet af Heinrich Sørensen, Haderslev, og en ponyvogn og en postvogn, begge fremstillet af Haugaard, Haderslev. Postvognen er gjort køreklar.

Forskning og undersøgelser

Den 1. januar 2007 blev Sønderjyllands Amt som de øvrige amter nedlagt. I den forbindelse foretog Museum Sønderjylland med støtte fra Kulturarvsstyrelsen en dokumentation af amtet som arbejdsplads i perioden 1970-2006. Projektet løb af stablen i marts og april med Gerda Moth Greve og Kirsten Hesselund Clausen som projektmedarbejdere. Resultaterne af undersøgelsen bliver i 2007 publiceret i *Sønderjysk Månedsskrift*.

I sommeren 2006 afsluttedes et projekt, der forsøgte at nytolke kirkeskibene på baggrund af en generel idehistorisk og teologihistorisk forskningstradition. Projektet, der blev gennemført af Asser Amdisen, blev anvendt i opbygningen af udstillingen *De flyvende skibe* på afdelingen i Aabenraa og er i populærvidenskabelig form udgivet i *PLUK*. En fuldstændig version forventes udgivet på tysk.

En meget stor del af Tønder-afdelingens forskning i 2006 var været knyttet til Kulturarvsstyrelsens ønske om at udarbejde et Kulturarvsatlas for hele den danske del af Vadehavsregionen, der strækker sig fra Ho bugt i nord til Den Helder i syd. Elsemarie Dam-Jensen arbejdede i ca. to måneder med de meget detaljerede beskrivelser af de kulturmiljøer, der var blevet udpeget i Museum Sønderjyllands område.

Kim Furdal deltager i et forskningsnetværk inden for Statens Arkiver, som i de kommende år vil arbejde med Sønderjyllands historie i perioden 1945-1973. Projektet løber frem til 2008, hvor der udgives en bog med artikler om centrale emner inden for periodens historie. Kim Furdal skal skrive to af artiklerne. I forbindelse med projektet er der foretaget en delundersøgelse af befolkningsforholdene i Sønderborg Amt og særligt i Broager Kommune. Resultaterne af denne undersøgelse er publiceret i Broagerland IV.

Takket være en bevilling fra Farumgård Fonden har Inge Adriansen været frikøbt det meste af året til at arbejde med et projekt om erindringssteder, dvs. historiske monumenter, mindesmærker og mødepladser. Et første resultat heraf var udgivelsen af guiden *Erindringssteder nord og syd for grænsen/Erinnerungsorte nördlich und südlich der Grenze*, skrevet sammen med Matthias Schartl og udgivet i samarbejde med Kulturstiftung Schleswig-Flensburg og støttet af Region Sønderjylland/Schleswig.

Sidst på året 2006 har Kim Furdal indledt et større projekt om dansk og sønderjysk lokalhistorie. Sønderjylland er formentlig den del af landet, hvor interessen for lokalhistorie er størst. En undersøgelse påviste allerede i 1995,

at over 13.000 personer i Sønderjylland er medlem af en lokalhistorisk forening. Undersøgelsen vil se nærmere på det lokalhistoriske arbejde og den lokalhistoriske litteratur som et stykke kultur på lige fod med andre kulturelle udtryksformer som f.eks. byggeskik og idrætsaktiviteter. Målet med arbejdet er en større bogudgivelse i 2008. Inden da vil der i museumsårbogen for 2006 blive publiceret en mindre artikel om hjemstavns historie og hjemstavnsfølelse.

I forskningsprojektet »Folkekunst i det moderne samfund« deltog Heinrich Mehl fra Eckernförde, der er »ehrenamtlicher Mitarbeiter« ved Sønderborg Slot. Undersøgelsen, der blandt andet mundedede ud i en udstilling på Sønderborg Slot, er sket i samarbejde med Langelands Museum og støttet af Kulturarvsstyrelsen. Den er dels formidlet i udstilling, dels i bogen: Helle Ravn & Heinrich Mehl: *Folkekunst ... kun fantasien sætter grænser*, som blev udgivet af Langelands Museum.

I forbindelse med den forestående nedrivning af Lervarefabrikken Grønland på de forhenværende teglværker Islands og Grønlands område blev der foretaget interviews og fotografisk dokumentation til belysning af fabrikkens produktion. Der er også foretaget interviewdokumentation på Fr. Petersens Maskinfabrik i Smøl, Broager, som har baggrund i syv generationers smedevirksomhed på stedet, og som siden 1920'erne er blevet en førende producent af teglværksmaskiner. Endelig er der foretaget interviewundersøgelser på to nye sønderjyske vækstvirksomheder, Larsen Strings i Vollerup og Danage i Broager, som bidrag til det industrihistoriske projekt. Undersøgelsen kan fortsættes i 2007 takket være en bevilling fra Kulturarvsstyrelsen.

I 2006 blev den nye Haderslev kommune udpeget som en af fire kulturarvskommuner i Danmark af Kulturarvsstyrelsen og Realdania-Fonden. Tenna Kristensen udarbejdede i den anledning en beskrivelse af de fem kulturhistoriske nedslagspunkter, som kommunen havde udvalgt. Beskrivelserne kan ses på Haderslev Kommunes hjemmeside.

Formidling

Museum Sønderjyllands nyere tids afdelinger producerer hvert år et stort antal udstillinger, som ikke alle kan beskrives her, men et lille udvalg skal nævnes. Udstillingerne er imidlertid ikke hele formidlingsarbejdet. Skoletjeneste, foredragsvirksomhed og andre publikationer er også en del af Museum Sønderjyllands kerneydelser.

Udstillinger

Over hele landet satsede museer og andre kulturinstitutioner på at sætte fokus på renaissance. Museum Sønderjylland deltog i denne aktivitet med udstillinger i Tønder, Haderslev og på Sønderborg Slot. I Sønderborg vistes udstillingen »*Renæssancen – igen – igen. Carl Chr. Magnussen og den »cumberlandske« samling på Sønderborg Slot*«, som åbnedes 15. juni, og som i let reduceret skikkelse er omdannet til permanent udstilling. Den Cumberlandiske Samling viste sig under fremdragelsen at have en spændende forhistorie, som i høj grad fortalte om Slesvig-Holsten i brændpunktet mellem dansk og tysk. I

Tønder vist en udstilling, der arbejdede med renæssancen som stilhistorisk fænomen. Udstillingen viste de ægte renæssancetræk i interiører, og derefter de to væsentligste perioder med gendigtninger af renæssancens stiltræk, som Danmark har oplevet senere. I Haderslev fokuserede udstillingen på renæssancens keramik. Her vist, hvilke typer keramik der blev anvendt i de forskellige sociale miljøer i løbet af renæssancen. Genstande var hjemlånt fra en lang række museer i Danmark, Sverige, Tyskland og Holland.

Årets hovedsatsning i Aabenraa var udstillingen »*På rejse til Gud – Sønderjyske kirkeskibe*«. Skibene, der var lånt fra en lang række kirker i Sønderjylland, var ophængt i en højde, så det var muligt at se dem på nært hold. Der var ikke mindre end 14 skibe udstillede, hvor de største var over 2 meter i både højde og længde. De ældste skibe var fra omkring år 1750 og det nyeste fra 2002. Målet med udstillingen var at vise, hvorledes udviklingen af kirkeskibene afspejlede en generel samfundsmæssig udvikling i såvel den teologiske og politiske idehistorie.

Den væsentligste udstillingsmæssige begivenhed i 2006 for den kulturhistoriske afdeling i Tønder var færdiggørelsen af museets nye permanente udstillingssale for museets flisesamling og for fajancerne. Arbejdet med at søge penge til og at få renoveret salene, inden nye udstillingsmontrer kunne bygges i rummene, havde varet i fem år, så det var en glædelig begivenhed for museet, da salene kunne præsenteres for offentligheden ved en festlig åbning den 17. juni 2006. Skaberen af det nye kunstmuseum på øen Föhr, Frederik Paulsen, åbnede udstillingen.

I Aabenraa var forårsudstillingen »*De sjove konger – kongerækken fra Aabenraa Rådhus*«. Udstillingen viste en række kongeportrætter, der normalt hænger i byrådssalen i Aabenraa. Billederne, der viser de danske konger fra Christian I til Frederik VI, er en fantastisk kilde til, hvorledes Aabenraas borgere har forholdt sig til deres konger gennem flere hundrede år. Museet ville gøre kongerne og deres historie tilgængelige for både børn og voksne. Udstillingen var derfor bygget op med tekster skrevet specielt for børn. Samtidig med udstillingen på museet blev gågaden i Aabenraa inddraget som udstillingslokale, idet tredive 6×1 meter store bannere blev ophængt som pryde henover gaden.

I Haderslev fik publikum fra slutningen af juni adgang til det nye bymuseum i den fredede bygning Slotsgade 22. Huset blev opført af slottet Hansborgs arkitekt Hercules von Oberberg i 1580, og i den nyrestaurerede bygning er der indrettet en udstilling om husets historie, og om hvad der igennem historien har adskilt en by fra det omgivende land. I bygningens tagetage er der lavet en omfattende gennemgang af Haderslevs arkitekturhistorie i form af plancher og genstande. Plancherne er fremstillet af arkitektfirmaet Jørgen Toft Jessen og skal tjene som udgangspunkt for en vandring rundt blandt Haderslevs mange velbevarede bygninger. Udstillingerne i stueetagen er arrangeret så de ikke tager fokus bort fra det smukke rum og de sjældne kalkmalerier fra 1600-tallet.

Efterårets store særudstilling på Sønderborg Slot var »*Folkekunst – kun fantasien sætter grænser*«, resultatet af et forskningsprojekt udført af Helle Ravn, Langelands Museum og Heinrich Mehl, Sønderborg Slot. Udstillingen bestod

I renæssanceåret 2006 lykkedes det at genskabe en ringrendebane som den kendes fra en storslået dyst i 1588 ved hertug Hans den Yngres bryllup. Banen ligger ved Sønderborg Slot, hvor der lejlighedsvis vil blive udkæmpet »ridderdyster«. Foto: Museum Sønderjylland – Sønderborg.

af talrige lån fra danske og slesvig-holstenske folkekunstnere og viste spændvidden i denne upåagtede folkelige kreativitet i det moderne samfund – en både morsom, fængende og provokerende udstilling. Udstillingen var suppleret af aktuelle værker fra lokale folkekunstnere.

I juni åbnede Cathrinesminde en særudstilling om lervarefabrikken Grønland. Museet fik uvurderlig assistance af tidligere elektriker på Grønland, Gunnar Alnor, og tidligere medarbejder på Aabenraa Karosserifabrik, Leif Johannsen, i forberedelsen af udstillingen, som også omfattede produktion af en videofilm. Udstillingen blev åbnet af Anders Fabricius Møller fra den gamle ejerfamilie, hvoraf flere medlemmer var til stede eller kom på besøg siden.

I museets tekstilafdeling i Drøhses Hus i Tønder bød året på fire nye udstillinger: En udstilling om handelslivet i Tønder i anledning af Handelsstandsforeningens 100 års jubilæum blev udarbejdet i samarbejde med Lokalhistorisk Arkiv for Tønder Kommune og Tønder Handelsstandsforening. Desuden vistes en kniplingsudstilling, der gik nærmere ind på en moderne kniplerskes uddannelse og dens elementer samt en udstilling om orkis-håndarbejde i Danmark. Og endelig udarbejdedes en udstilling om en lokal væverske, Ane Kirstine Mylin, og hendes vævestue i Sæd.

Sommerens særudstilling på Slesvigske Vognsamling havde temaet *Smedens arbejde – før og nu*, og bl.a. i den anledning var Slesvigske Vognsamling vært

for DM i knivmageri i dagene 19.-20. aug. arrangeret i samarbejde med Dansk Knivforening.

Denne oversigt er slet ikke dækkende for nyere tids store udstillingsaktivitet. I flæng kan yderligere nævnes *Fødsel, dåb og kristentøj, Deutsche Nord-schleschwiger – det tyske mindretal i fortid og nutid, Drømmen i flasken og Oldemors juletræ*.

Foredrag

En meget stor del af Museum Sønderjyllands videnskabelige medarbejdere er aktive foredragsholdere både lokalt og nationalt.

I årets løb har der været talrige foredrag på og ved Sønderborg Slot. Forårets foredragsaftener sammen med Historisk samfund for Als og Sundeved handlede om renæssancen og bestod af Vivi Jensen, Koldinghus og Inge Adriansen: *Dorothea – en renæssancedrømning* og Lennart Madsen: *Borge og slotte i Sønderjylland*. Efterårets tre aftener fokuserede på Ny Sønderborg Kommune: Anette og Jørgen Clausen, Danfoss, talte om kommunen i den globale økonomi, Inge Adriansen og Peter Dragsbo om kulturarven, og Hanne Risgaard og Bjarne Rasmussen om kulturvisionerne for Nordhavnsområdet. Endvidere har Historisk Samfund for Sønderjylland holdt to foredragsaftener på slottet i serien om sønderjyske personligheder, der sammenlignedes to og to: Hertug Hans og Mads Clausen samt Frits Clausen og Jens Møller. Desuden har der været afholdt aftenomvisninger i museets særudstillinger.

I Aabenraa har der været afholdt to foredragsrækker. Museet arrangerede i samarbejdet med Kultursamvirket i Aabenraa en række, som indledtes med et foredrag om Struensee ved Asser Amdisen, derefter kom et foredrag ved Jacob Seerup fra Orlogsmuseet, der fortalte om søofficeren Peter Schønning. Sidst i denne række fortalte Søren Mentz fra det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg om de æreskodeks, der herskede blandt købmænd i 1600- og 1700-tallet på de store have. Derudover var der i august måned to eftermiddagsforedrag om kirkeskibe. Ved siden af disse foredrag, der fortsætter i 2007, har afdelingens nystartede rundviserlaug gennemført en række søndagsforedrag om Aabenraas historie.

I Haderslev bestod årets to foredragsrækker, der afholdes i samarbejde med Haderslev Arkiv- og Museumsforening, af en række om Danmarks tropekolonier og i efteråret tre foredrag om renæssancen i Italien, Danmark og Haderslev med indlæg af Jørn Buch, Jakob Ørnbjerg og Lennart S. Madsen.

I den kulturhistoriske afdeling i Tønder afholdtes syv foredrag om renæssancen krydret med tre koncerter med musik fra samme periode.

Undervisning

Langt det meste af den formidling, der foregår i Museum Sønderjyllands regi består af rundvisninger af skolebørn.

I Sønderborg har årets skolepædagogiske virksomhed fortsat haft et svagt stigende antal besøg fra skoler uden for Sønderjylland. I december afvikledes med vanlig stor tilslutning et julearrangement: *Nis Puk og pilfingrene*. Udgangspunktet var særudstillingen om folkekunst.

Den gamle bygning i Aabenraa har med sine forholdsvist beskedne rammer svært ved at håndtere store mængder skolebørn. Afdelingen har derfor siden januar 2006 tilbudt skoler i hele regionen, at de gratis kan få en museumsinspektør på besøg, som formidler Sønderjyllands søfartshistorie eller andre emner, som måtte passe ind i undervisningsforløbet. Tilbuddet er ikke blevet udelt godt modtaget, men vi håber på, at vi over en årrække kan vænne skoler og andre uddannelsesinstitutioner til, at museet er et serviceorgan, der kan bidrage med noget til lokalsamfundet.

Historiecenteret og Dybbøl Mølle tiltrækker fortsat talrige skoler, og 30 % af skolebesøget kommer fra Sjælland. Det viser, at begivenhederne på Dybbøl Banke fortsat har interesse ud over det lokale og det regionale område. Historiecenterets nye rammer har betydet et kolossalt løft for historiecenterets skoletjeneste, som derfor i åbnings sæsonen er udvidet fra 1 til 2 medarbejdere. Det betød, at 121 skoleklasser gennemgik det lange 3½ timers forløb, hvor eleverne »oplever historien« på egen krop. Over 500 andre skoleklasser benyttede sig af det kortere 2 timers forløb, hvor der i formidlingen lægges vægt på fortællingen i det autentiske miljø. Da næsten alle skoler kommer i maj og september, kan de mange grupper kun betjenes takket være korpset af timelønnede fortællere, som springer til, når det er nødvendigt. I april kunne et undervisningsmateriale, der bl.a. består af en kopi af Borrhølm-vognen fra 1300-tallet, tages i brug i Slesvigske Vognsamling. Materialet blev finansieret af I.P. Nielsen fonden.

På voksenuddannelsesområdet har ISL i forbindelse med opgaven som lokalhistorisk konsulent udarbejdet et kursusprogram for 2006 med 6 heldagskurser og 4 halvdagsseminarer med forskellige historiske temaer. Blandt emnerne finder man »Praktisk håndtering af digitale billeder«, »Indsamling af samtidsdokumentation«, »Arbejdets historie« og »Kommunehistorie – en genre«.

Særlige arrangementer

Hvor udstillinger, foredrag og undervisning er faste elementer i ethvert museums virke, så gennemføres også en lang række enkeltarrangementer, som enten skyldes, at grupper udefra ønsker vores medvirken, eller at vi selv ønsker at sætte fokus på et emne. Disse arrangementer er mangeartede og vidt forskellige.

Blandt arrangementerne kan nævnes: I Tønder strikkecaféarrangementer og foredragsaftner en gang månedligt i vinterhalvåret, Stoledag, Antikmesse, Bygningskulturseminar, Historiens dag, Bygningskulturens dag, Pødekursus foruden de mange omvisninger både i museet og rundt omkring i det åbne land. På slottet i Sønderborg blev der arrangeret 14 orgelkoncerter på Dorothea-orglet i det smukke renæssancekirkerum. Det gamle slot og dets omgivelser har også lagt hus til Kagens dag, Turismens dag, en lang række koncerter i riddersalen og i slotsgården og Den kgl. Ballet på plænen i overværelse af den kongelige familie. Desuden afholdtes der dansk-tysk børnekulturfestival, Historiens dag, husflidsweekend og byvandring (til fods og på cykel) på dansk, tysk og engelsk. I juni blev der i en af Cathrinesminde Teglværks tidligere lergrave opført egnsespillet »Skibet skal sejle«. Det handlede om Nydam-bådens nationale historie. Forestillingen blev overværet af 2000 gæster, og

vejret var mere end godt. Egnsspillene foregår i regi af foreningen Cathrinesmindes Venner. Sidst på året lagde Cathrinesminde lokaler til foreningen Sundved Husflids årlige weekendarrangement og til et julemarked over to weekender. I Aabenraa afholdtes to åbent hus arrangementer og to bagedage på Jacob Michelsens Gaard samt det årlige Oldemors Juletræ.

Dertil kommer at Museum Sønderjylland i juni – august holdt åbent hver eneste dag i Hovedhuset på Kalvø.

Udgivelser

Museum Sønderjyllands medarbejdere deltager i udgivelsen af mange forskelligartede skrifter. Blandt flagskibene er *Sønderjysk Månedsskrift*, der redigeres af ISL og udgives af Historisk Samfund for Sønderjylland. Bladet udkommer otte gange om året til knap 1.800 abonnenter over hele landet. I løbet af 2006 er det blevet til 32 forskellige artikler plus otte små bagsideartikler og 44 boganmeldelser fordelt på 336 sider. Årets højdepunkter var to farvelagte temanumre om henholdsvis renæssancen i anledningen af renæssanceåret og et nummer om kommunalreformen. I hovedparten af numrene har videnskabelige medarbejdere ved Museum Sønderjylland leveret bidrag.

I lighed med tidligere år har kulturmiljørådet fortsat sin formidling af kulturmiljøet i serien *Sønderjyllands kulturmiljøer*. I 2006 blev der udgivet to hæfter, henholdsvis *Det levende landskab – diger og hegn* skrevet af Hanne Christensen og *Sønderjyske Bondegårde* skrevet af Peter Dragsbo. Også i andre sammenhænge har landskab og bebyggelse været genstand for udgivelser. I juli udkom Martin Beckers: *Kulturlandschaft Flensburger Förde /Kulturlandskab Flensborg Fjord*, et rigt illustreret værk om egne og lokaliteter på begge sider af fjorden. Til den tosprogede bog, som blev udgivet af Wachholtz Verlag i samarbejde med Museum Sønderjylland og Schleswig-Holsteinischer Heimatverein, leverede Peter Dragsbo dels materiale, dels kapitlet om den dansk-tyske grænse.

Arbejdet med byhistorien *Sønderborg i 750 år*, der udkom i 2005 op til byjubelåret i 2006, er blevet fulgt op af udgivelsen af *God skik og orden i Sønderborg. Politiforordningen af 1698*. Udgivelsen var finansieret af Sønderborg Kommunes jubilæumsudvalg. For redaktionen stod Inge Adriansen, der også har skrevet om baggrunden for politiforordningen, der er en af rigets tidligste. Professor Ditlev Tamm har leveret et bidrag, der sætter politiforordningen i et bredere jurahistorisk perspektiv, og Tilo Krause har oversat forordningen 1600-tals tysk til nutids dansk. Inge Adriansens kapitel i byhistorien i 2005 er udgivet i udvidet udgave på tysk på 70 sider med titlen: »Sonderburg – eine Stadt im Grenzland zwischen Dänisch und Deutsch« i *Schriften der Heimatkundliche Arbeitsgemeinschaft für Nordschleswig*.

I forbindelse med udstillingen *De sjove konger* på afdelingen i Aabenraa blev udgivet et katalog med fotografiske reproduktioner af hele kongerækken, som den hænger på Aabenraas gamle rådhus. Bogen blev en kombination af det traditionelle katalog, hvor oprindelse og forbilleder til de enkelte værker er beskrevet, og en mere læsevenlig kort beskrivelse af de enkelte konger og dronninger med særligt øje på anekdoter og skæve vinkler. Bogen blev skrevet af Asser Amdisen.

Sønderborg Slot og Historisk Samfund for Als og Sundeveds fælles årbog *I centrum ved grænsen – portræt af Sønderborg Kommune* fokuserede på lokalsamfundet. Bogen giver i en række rigt illustrerede kapitler et tværsnit af landskab, bebyggelse, historie, erhverv, fællesliv, traditioner og kulturarv i den nye kommune. Tekst og billeder blev leveret af en række af museets medarbejdere. Som supplement til de kultur- og samtidshistoriske vinkler bragte bogen portrætter af 30 kendte og ukendte borgere i den nye kommune, optaget af Søren Petersen, Sønderborg.

Den 3. oktober udkom bogen *Aabenraa Svømme- og Idrætscenter 1948-1986 – Idræt mellem fag, sport, politik og økonomi* skrevet af Kim Furdal. Selv om kommunerne hvert år anvender milliardbeløb på at stille idrætsfaciliteter til rådighed for idrætsforeningerne, så har der hidtil ikke været meget fokus på denne centrale forudsætning for Danmarks største folkelige bevægelse. Bogen, der beskriver de politiske diskussioner, finansieringen af byggeriet og driften af idrætscenteret, sætter fokus på en række centrale spørgsmål i den idrætshistoriske diskussion i disse år om velfærdsstatens etablering af offentlige idrætsfaciliteter.

Første Verdenskrig er et af de centrale ansvarsområder for Sønderborg Slot, og i oktober udkom antologien *Sønderjyderne og Den Store Krig 1914-1918*, redigeret af Inge Adriansen og Hans Schultz Hansen og udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland. Inge Adriansen har skrevet kapitler om hjemmefronten, krigsfanger i Sønderjylland, mindesmærker i Danmark for de faldne sønderjyder og sønderjyske soldatergrave i udlandet.

I marts udgav Cathrinesminde Teglværk og Cathrinesmindes Venner årsskriftet for 2006. Hovedartiklen var Gitte Werner Niensens »Schaumanns Klædefabrik i Haderslev 1872-1995«. Hermed blev det markeret, at Cathrinesminde er på vej til også at blive et museum for sønderjysk industri.

Udgivelser er imidlertid ikke kun bøger. Historiecenter Dybbøl vil gerne øge tilgængeligheden af krigens mange dokumenter, der ligger svært tilgængeligt på Rigsarkivet. Centrale dokumenter digitaliseres og gøres via Historiecenterets hjemmeside www.1864.dk tilgængelige for alle. I første omgang er alle de danske rapporter fra slaget den 18. april transskriberet. Det drejer sig om ca. 100 håndskrevne rapporter, der bringer begivenhederne tæt ind på den besøgende på hjemmesiden.

Afslutning

Det ovenfor skrevne var kun et udpluk af de opgaver, som museets søjle for historie og etnologi har løst i 2006. Herudover har museet naturligvis løst de lovpligtige opgaver i forbindelse med museumslovens Kapitel 8.

ISL fungerer som sekretariat for organisationen Lokalhistoriske Arkiver og Samlinger i Sønderjylland (LASS) med afdelingens overinspektør som lokalhistorisk konsulent for de 58 lokalhistoriske arkiver i Sønderjylland. Som sådan har ISL gennem de sidste par år været involveret i arbejdet med etablering af arkivsamvirker, der skal fungere som bindeled mellem kommunerne og de mange lokalhistoriske arkiver.

ISL's leder har været formand for Det Regionale Faglige Kulturmiljøråd for Sønderjyllands amt siden oprettelsen af rådet i 1998. Arbejdet har i 2006 været

præget af den forestående nedlæggelse af rådet med udgangen af året. Samtidig har der været en mærkbar reduktion i sagsmængden som en konsekvens af kommunalreformen. I forbindelse med etableringen af Museum Sønderjylland blev der fra kommunerne bag etableringen af museet henstillet til, at den kommende bestyrelse nedsatte et nyt kulturmiljøråd fra 2007.

15. november døde Inge Skifter Andersen og dermed en trofast frivillig medarbejder på ISL gennem 23 år. Hun bar om nogen en stor kærlighed til Aabenraa og ikke mindst billedmediet, som hun behandlede med stor professionalisme. Det var bestemt heller ikke en pensionist, der skulle have tiden til at gå, men en fagligt engageret og myreflittig medarbejder, som startede i 1984. Ind imellem arbejdet blev det dog også til en snak, hvor hun øste af sin store viden om Aabenraa og byens borgere gennem 90 år. Æret være hendes minde.

Museum Sønderjylland – kunst v. Katrine Kampe

Museets kunstsøjle omfatter kunstafdelingerne på Brundlund Slot i Aabenraa og det tidligere Sønderjyllands Kunstmuseum i Tønder – nu Kunstmuseet i Tønder. Museets samlinger har sin basis i Kunstnergaven 1920 – en samling af ældre og samtidig dansk kunst, som ved Genforeningen blev givet til de sønderjyske købstæder og som i udvalg permanent kan ses på Sønderborg Slot. I nyere tid er museets kunsthistoriske ansvarsområde blevet udvidet til også at omfatte dels nyere nordeuropæisk kunst, dels dansk kunst efter 1920 med særlig fokus på kunst med relation til Sønderjylland. Det kunsthistoriske ansvarsområde omfatter dermed både en del med basis i landsdelens særlige kunst- og nationalhistorie, og en del udviklet som led i danske kunstmuseers nationale arbejdsdeling.

De kunsthistoriske samlinger rummer således Kunstnergaven af 1920, som naturligvis er et tværsnit af dansk kunst fra omkring 1. Verdenskrig samt en fin samling af guldalderkunst især repræsenteret ved Eckersberg og C.A. Jensen. Denne samling er frem til 1970'erne suppleret med gaver fra Ny Carlsbergfondet, gaver fra private og skiftende indkøb. I nyere tid er samlingerne betragteligt udvidet, dels med væsentlige værker og samlinger inden for det sene 20. århundredes danske, nordiske og nordeuropæiske kunst, dels med dansk kunst med særlig vægt på modernismen og på værker med relation til Sønderjylland.

Kunstmuseet i Tønders indsamlingsområde er og har været dansk og nordisk (nordeuropæisk kunst) i det 20. og 21. århundrede. Til denne afdelings indsamlings- og ansvarsområde hører også kunsthåndværk og design, hvorfor museet også i sin indsamling orienterer sig mod moderne guldsmedarbejder, keramik og glasarbejder. Endelig har afdelingen møbeldesigneren Hans J. Wegner i fokus, når det gælder moderne møbelkunst – i det daglige formidlet i den permanente udstilling af Wegner møbler i vandtårnet.

Kunstmuseet Brundlund Slot har som indsamlingsområde kunsten fra 1800-tallet og frem til det 21. århundrede. Deri ligger også en særlig forpligtigelse til at indsamle kunst fra Sønderjylland og omegn.

Gennem det kunstfaglige arbejde i Museum Sønderjyllands kunstsøjle er det i 2006 tilstræbt en ny sammenhæng i indsamling og formidling med henblik på et langt bredere ansvarsområde med en styrket indsats, dels inden for

dansk, nordisk og nordeuropæisk kunst fra anden halvdel af det 20. århundrede og frem, dels inden for dansk kunst med tilknytning til landsdelen og det nordtyske område, såvel før 1920 som efter 1920.

Udstillingsvirksomheden er tilrettelagt før Museum Sønderjylland blev dannet og bærer derfor præg af den gamle ordning med to selvstændige kunstmuseer.

Indsamling

I 2006 er foretaget følgende erhvervelser for hele kunstområdet:

Hans J. Wegner: Langhåret fåreskind til Hans J. Wegners »Flaglinestol«. *Kunsthåndværk*: To pegefingerringe i sølv udført af Karen Ihle og Jens Eliassen. Søren Ulrik Pedersen: Tre personers sofa i ask, sort læder. Søren Ulrik Pedersen: Glasbord i ask. *Nordisk kunst*: Tuomo Manninen: Fem fotografier fra serien »Tønder 2006«. (Erhvervet med tilskud fra Ny Carlsbergfondet og Tønder Bank). Tóroddur Poulsen: Seks litografier. 2006. *Nordeuropæisk kunst*: Raffael Rheinsberg: »Deutsche Zeit« 1996. Blandmaterialer. K.R.H. Sønderborg: »Dzember Suite« 1996. Fem litografier. (Erhvervet med tilskud fra Bjarne Rasmussen Holding). Winzer Klüglein: Tre fotografier fra serien »In between«, 2006. *Dansk kunst*: Thorbjørn Lausten (følgende værker): Skitse til installation. 1988, Forarbejder til lysrum. 1989, Skitse til lysarbejde. 1992. Christian Lemmerz: Fem stk. monotypier. 2006. Inge Lise Westmann: Maleri fra serien »Understrøm«; »Bølgen« 2006. (Erhvervet med tilskud fra Tønderhus Fond). Gottfred Eickhoff: Ca. 200 tegninger og skitser. *Sønderjyske kunstnere*: Peter Nicolaisen: Keramisk gulvvase. Jes Mogensen: Tre tuschmalerier. 2005. Jeppe Madsen-Ohlsen: Påskemorgen på Gudsageren. Påskelitani. (Erhvervet med støtte fra Ny Carlsbergfondet). Nikolaus Wehding: Siddende Mand og Liggende kvinde, bronze.

Registrering

Kunstafdelingernes samlinger er registreret, og der er foretaget status på begge afdelinger. Ligeledes er der indledt status på langtidsdeponeringer på diverse offentlige institutioner i Sønderjylland. Registreringens overgang til REGIN afventer udmeldinger fra KUAS.

Bevaring

Kunstmuseet i Tønders magasin er placeret under kunstmuseets udstillingssale i rum bygget af beton, hvilket kræver konstant luftfugtighedsregulering. Reguleringen er acceptabel, men kræver på længere sigt et bedre anlæg med større mulighed for mere præcis kontrolaflysning.

Magasinforholdene på Brundlund Slot er helt utilstrækkelige. De mangelfulde pladsforhold udgør en stor risiko for kunstværkerne ikke mindst fordi de tages ned og hænges op flere gange i løbet af et år. Det kræver væsentlige bedre pladsforhold for at kunne fortsætte arbejdet på de vilkår og derfor har der også i 2006 været arbejdet på en udvidelse af de kunstmuseale forhold i Aabenraa.

De to kunstafdelinger råder i alt over 3 andele i Fælleskonserveringen i Århus og får kontinuerligt konserveret kunstværker her efter behov, men indenfor denne ramme.

Forskning

Kunstmuseet i Tønder har i 2006 i samarbejde med cand.mag. Birger Raben Skov, Per Hovdenakk og Foreningen Wilhelm Freddie's Venner forberedt udgivelsen af bogen *Wilhelm Freddie – Det komplette grafiske værk*. Bogen udkommer i 2008.

Som led i en serie af særudstillinger i Tønder, hvor fokus sættes på oversete kunstnere i det 20. århundredes danske kunsthistorie, udstilledes i 2006 maleren Axel Bentzen. Som et resultat af forskning i egen samling peger særudstillingen *Axel Bentzen. I skyggen af det blå* på hidtil oversete styrker i Axel Bentzens produktion, der oftest er beskrevet ud fra Bentzens særlige intuitive begavelse, og en deraf følgende hovedinteresse for billedkomposition, malemåde og koloristisk temperament, men aldrig direkte påpegende den psykologiske og samfundsrelaterede indholdsside, som udstillingens katalogtekst påpeger.

I forbindelse med fokus på sønderjyske kunstnere blev der i Aabenraa arbejdet med følgende:

I tilknytning til udstillingen Hjemstavn Erik Raadal og Jeppe Madsen-Ohlens blev der skrevet tekster af Nils Ohrt, Finn Terman Frederiksen og Birgitte von Folsach.

I forbindelse med udstillingen *Tekstil funktionalisme – væveren Hanne Vedel* blev der skrevet tekster af Katrine Kampe, Charlotte Paludan og Inge Bjørn.

Der er påbegyndt et katalog om den finske kunstner Akseli Gallen-Kallelas grafiske værker med bidrag fra Hilka Søndergaard, Henrik Wivel, Inge Adriansen og Anne Blond. Forskningsartiklerne vil belyse såvel historiske som traditionelle kunsthistoriske områder for bl.a. at kunne læse Akseli Gallen-Kallelas værker i lyset af Finlands selvstændighedsproces i anden halvdel af 1800-tallet.

Formidling

Kunstmuseet i Tønder afholdt i 2006 ni udstillinger.

»Peter & Pierre«. Grafiske arbejder udført på det litografiske værksted »Atelier Clot, Bramsen et Georges«, Paris af Pierre Alechinsky. Udstillingen blev arrangeret i samarbejde med Kastrupgårdsamlingen, København og værkstedet i Paris. Til udstillingen er udgivet katalog og plakat.

Hare Krishnas – Huli Guli. Fotografier udført af den finske fotograf Tuomo Manninen. Udstillingen blev arrangeret i samarbejde med Stadtgalerie Kiel.

Til udstillingen er udgivet katalog og plakat.

Xero – Xeno: Nye akrylmalerier på aluminiums- og akrylplader udført af Vibeke Jerichau og Karen Ozmec. Til udstillingen er udgivet katalog.

I skyggen af det blå. Retrospektiv udstilling med malerier af Axel Bentzen. Til udstillingen er udgivet katalog.

Stedløs/Lost Places. Nye malerier og akvareller udført af Vibeke Tøjner. Til udstillingen er udgivet katalog og plakat.

»ID 1900«. Motor- og karrosseridele fra bilen ID 19 sammenstillet med malerier og skulpturer fra det 20. århundredes danske kunst. Til udstillingen er udgivet katalog.

Konstruktive Malerei und malerische Abstraktion. Malerier, akvareller og collager af Carl Buchheister. Udstillingen blev arrangeret i samarbejde med Mu-

seumsverbund Nordfriesland/Schloss vor Husum. Til udstillingen er udgivet katalog.

Portræt af et menneske. Malerier af den belgisk/franske kunstner Jean Rustin. Til udstillingen er udgivet katalog.

Maleri og Skulptur. Malerier og skulpturinstallationer af Martin Quist og Ole Præstkær Jørgensen.

På Kunstmuseet på Brundlund Slot blev der i 2006 vist seks udstillinger:

Hjemstavn – Erik Raadal og Jeppe Madsen-Ohlsen. Udstillingen er tilrettelagt i samarbejde med Nivaagaardsamlingen. Til udstillingen er udgivet katalog.

Tekstil Funktionalisme – væveren Hanne Vedel. Udstillingen er tilrettelagt i samarbejde med Det danske Kunstindustrimuseum. Til udstillingen er udgivet katalog.

2×Eckersberg, malkepige og grise Grynt. Værker fra kunstmuseets samling – guldaldermalerier samt billedskolens udstilling.

Museum Sønderjyllands Guldalderssamling.

15+15 nu også i farver. Grænselandsudstillingen. Til udstillingen er udgivet katalog. Malerier af C.W. Eckersberg.

Mind Traffic – Anders Moseholm. Udstillingen er tilrettelagt i samarbejde med Skive Kunstmuseum. Til udstillingen er udgivet katalog.

Anden formidling og undervisning

Desuden er der gennemført talrige rundvisninger, foredrag (både ved medarbejderne og ved eksterne foredragsholdere), tematiske ophængninger af egen samling, børnearrangementer, Stolens Dag ligesom kunstafdelingerne såvel som de øvrige afdelinger deltog i Bogmessen i Forum.

Billedskolen ved Brundlund Slot gennemførte undervisning af 40 børn fordelt på fire hold. Forløbet blev afsluttet med en udstilling af børnenes eksperimenter med titlen Malkepige og grise grynt. Formidlingsprojektet tog udgangspunkt i værker af C. W. Eckersberg.

Arrangementer

På begge afdelinger har der været afholdt en lang række arrangementer. Den 6. oktober afholdtes fyraftensmøde på Brundlund Slot for det lokale erhvervsliv med kulturminister Brian Mikkelsen som hovedtaler. Mødet handlede om mulighederne for sponsorering af kunst og blev arrangeret af museet i samarbejde med Erhvervenes Hus, Aabenraa. Den 1. december afholdtes Gaffelmusikaften i samarbejde med Aabenraa Kunst- og Musikforening.

Orla Madsen

Institut for Grænseregionsforskning

Institut for Grænseregionsforskning er et institut under Det Samfundsvidenskabelige Fakultet ved Syddansk Universitet. Den 1.1. 2007 blev den samfundsvidenskabelige sektion af Mads Clausen Instituttet, SDU – Sønderborg, lagt sammen med Institut for Grænseregionsforskning, som derefter omfattede 15 forskere og fire teknisk-administrative medarbejdere. Det nye institut flyttede til Syddansk Universitets nye campus, Alsion i Sønderborg den 1. maj.

Institut for Grænseregionsforskningens forskningsprofil er herefter: Regional udvikling – økonomi og kultur, og instituttet er ansvarlig for undervisning på en række uddannelser ved Syddansk Universitet i Sønderborg. Dertil kommer at det fortsat varetager og opfylder for Danmarks vedkommende, forpligtelserne i Europarådets rammekonvention om beskyttelse af nationale mindretal fra 1995, specielt dennes art. 12, stk. 1 om forskningsaspektet, og forskningsforpligtelserne i Europarådets pagt om beskyttelse af mindretalssprog og regionale sprog (sprogpagten) fra 1992.

Instituttets direktør Jørgen Kühl fik bevilget orlov fra 1. august 2006 til 31. juli 2007 for at blive rektor for det nye danske gymnasium i Slesvig, og lektor Karen Margrethe Pedersen blev konstitueret institutleder.

Forskning

Flere større forskningsprojekter blev afsluttet i 2006. Projektet om det grænseoverskridende samarbejde 1945-2005 kunne afsluttes med en dansk publikation på instituttets forlag. Institutet gennemførte i tiden februar-oktober i samarbejde med Institut für Regionalforschung ved Christian-Albrechts-Universität i Kiel en undersøgelse af barrierer mod grænseoverskridende samarbejde i Femern Bælt Regionen. Undersøgelsen blev udbudt i licitation af Storstrøms Amt og Kreis Ostholstein. Projektet blev afsluttet med en dansk og en tysk rapport, der blev præsenteret ved to arrangementer i Maribo og Eutin i efteråret 2006. Institutet afsluttede ligeledes et projekt påbegyndt i 2005, der resulterede i en socioøkonomisk analyse af den nye Region Syddanmark. Rapporten er blevet udgivet på instituttets forlag. Institutets mangeårige ekspertise i grænsehandel blev udmøntet i et samarbejdsprojekt med det økonomiske forskningsinstitut Hamburger Weltwirtschaftsarchiv om forbrugere i europæiske grænseregioner, der var delvis finansieret af den tyske Thyssen-Stiftung. Her udgav instituttet en bog på engelsk, der sammenligner forhold i den dansk-tyske grænseregion med tilsvarende forhold i grænseområder mellem Østrig, Ungarn og Slovakiet. Baggrunden for undersøgelsen er, at beboere i mange europæiske grænseregioner gennem de senere år har fået nye muligheder for at benytte butikker og service i nabolandene. I foråret forelå der desuden en ny, statistisk baseret rapport om grænsependling i den dansk-tyske grænseregion, der er øget betydeligt i de sidste to-tre år.

Andre projekter fortsatte. Med hjælp af en tysk gæsteforsker kom arbejdet med kilder til den dansk-tyske grænseregion et godt stykke videre i 2006. Indsamlingen og udvælgelsen af kilderne til bind V, der dækker perioden 1933-45, blev afsluttet og kilderne forkortet. Projektet hvilede dog i andet halvår. Institutet har desuden indtil Jørgen Kühls orlov været repræsenteret i styregruppen for Syddansk Universitets store, tre-årige projekt »Tyskland i Europa efter 1945«, der er finansieret af Statens Humanistiske Forskningsråd.

Instituttets forskere har også i 2006 publiceret en række videnskabelige og formidlende artikler og har deltaget i nationale og internationale konferencer. Der udkom tre numre af instituttets populærvidenskabelige tidsskrift *Pluk* på i alt 96 s. Artiklerne dækkede emner fra den dansk-tyske grænseregion og andre grænseregioner.

Instituttet er blevet ansvarligt for at gennemføre Syddansk Universitets nye

samarbejdsuddannelse European Studies, der gennemføres på engelsk i Sønderborg og Flensborg. Mens foråret er gået med megen teknisk planlægning, påbegyndte så hhv. 20 studerende på bachelor- og 13 på masteruddannelsen i september 2006 hhv. oktober 2006. De fleste af instituttets forskere underviser i fag på studiet.

Martin Klatt

Landsarkivet for Sønderjylland

Årets nyhed på læsesalen var takket været en særbevilling fra Kulturministeriet til Statens Arkiver, at der dels kunne genåbnes på mandage, dels blev afsat midler til forøget vejledning i den ordinære åbningstid. Mandagsgenåbningen trådte i kraft pr. 1. maj, mens den forøgede vejledning blev introduceret pr. 1. september. Nye gæster kan hver åbningsdag kl. 10.30-11.00 undtagen lørdag som et ekstra supplement til den sædvanlige vejledningsindsats på læsesalen få en udvidet introduktion til stedet og samlingerne; de »gamle« brugere kan få hjælp til brug af særlige arkivfonds, arkivmateriale i andre arkiver, brug af Statens Arkivers web-tjenester m.m. Endelig er der blevet åbnet for, at studerende og andre forskere i det hele taget kan bestille tid til særlig vejledning i de arkiver og arkivalier, der er relevante for deres forskningsprojekter.

I forbindelse hermed har Statens Arkiver i øvrigt udarbejdet en række servicedeclarationer, der nøje beskriver de ydelser, der tilbydes af Statens Arkiver og en række andre ydelser, som kan udføres mod betaling eller gebyr. Det omfatter naturligvis også publikumsservicen på Landsarkivet for Sønderjylland og herunder også den forøgede vejledning.

Som noget nyt blev det i 2006 muligt at bestille arkivalier hjemmefra. Den elektroniske bestilling skal være landsarkivet i hænde tre dage før, arkivalierne skal benyttes på læsesalen, men sædvanligvis kan man regne med, at arkivalierne ligger klar dagen efter, at de er bestilt. Ekspeditionstiden er selvsagt længere, hvis det drejer sig om arkivalier, der skal fjernlånes fra andre enheder i Statens Arkiver.

Brugen af mikrofilm og mikrokort har gennem tiderne været meget intensiv, og nogle af filmene er blevet meget slidte. I 2006 købte landsarkivet derfor nye mikrokort af de slesvigske folketællinger 1835 og 1840. Samtidig indkøbte landsarkivet den sønderjyske del af 1921-folketællingen, der på denne måde også kan benyttes på læsesalen i Aabenraa. Hidtil var den kun til rådighed på Rigsarkivets læsesal.

Videre kan det nævnes, at manuskriptsamlingen, der er opstillet i landsarkivets selvbetjeningsmagasin i tilknytning til læsesalen, blev revideret, ompakket og nyopstillet, samtidig med at der blev udarbejdet en ny fortegnelse. Manuskriptsamlingen indeholder et betydeligt antal arbejder, der kan være til stor hjælp for slægtsforskere og lokalhistorikere.

Endelig afholdt landsarkivet en mindre reception i anledning af, at Genealog Carl Langholz den 19. september kunne fejre, at det var 70 år siden, han første gang besøgte læsesalen. Langholz fejrede sit jubilæum ved at byde arkivets ansatte på kaffe og lagkage. I protokollen over 1. gangsbesøgende fremgår det da også, at besøgende nummer 1175 i 1936 var en 14-årig skoleelev ved navn Carl Nielsen Langholz, som boede i Foverup pr. Ravsted. Langholz brugte ifølge dagbogen dagen til at kigge i tre kirkebøger. Samme dag

var der kendte historikere på arkivet: Pastor M. H. Nielsen fra Skrydstrup, der arbejdede med fattigvæsenet og Troels Fink fra Aabenraa, som arbejdede med sin disputats om udskiftningen i Sønderjylland.

Statens Arkiver gennemførte i efteråret 2006 endnu en brugerundersøgelse på sine læsesale. Den landsdækkende undersøgelse, der som sædvanlig var tilrettelagt af medarbejdere ved landsarkivet, viste bl.a., at tilfredsheden generelt var størst på Landsarkivet for Sønderjylland. Undersøgelsens resultater er blevet fremlagt og drøftet med brugerråd og brugere.

Forventningerne om et uforandret eller endog stigende besøgstal på læsesalen holdt derimod ikke stik. Besøgstallet var i 2006 nedadgående. Forklaringen er, at Statens Arkivers digitale webservices – i form af Arkivalieronline og Dansk Demografisk Database – med adgang til kirkebøger og folketællinger døgnet rundt nu er blevet så omfattende og dækkende, at disse services er blevet et reelt supplement til læsesalene. Trods det faldende besøgstal benyttes imidlertid det samme eller endda et lidt større antal arkivalier sammenlignet med året før. Den enkelte gæst bruger derfor flere arkivalier end tidligere, hvilket bl.a. kan ses i lyset af, at det via daisy.sa.dk, Statens Arkivers elektroniske registratur, er blevet lettere at orientere sig i samlingerne.

I slutningen af året blev de gamle og nedslidte træeoler på læsesalen udskiftet med nye lyse i birketræ, ligesom der blev lagt gulvtæppe i selvbetjeningsmagasinet. Læsesalens modernisering, der har stået på i par år, er hermed afsluttet til gavn og glæde for personale og gæster. Tilbage står en fornyelse af ventilationsindlægget, der har kunnet virke generende. Slots- og Ejendomsstyrelsen har lovet nye installationer i efteråret 2007.

Formidling og vejledning

Videre udvidede Landsarkivet sine kursus- og fyraftensmødeaktiviteter betydeligt, og hver juni og december udarbejdes og fremlægges nu planer for den kommende sæsons aktiviteter på området. Det har været en glæde at se, hvor mange der også i 2006 tog imod tilbuddet, der blev hjulpet godt på vej af fin dækning i de lokale medier. Kursus- og mødeaktiviteten, der også skal ses som en del af den forøgede vejledning, omfattede bl.a. introduktion til Arkivalieronline, til daisy.sa.dk, to kurser for nye brugere og i forbindelse med Forskningens Døgn tre foredrag om Sønderjylland i mellemkrigstiden.

Som nævnt i beretningen fra 2005 blev der lagt en række emneark på nettet i download- og printversioner. Arbejdet afsluttedes hermed i 2006, således at der nu elektronisk er adgang til emneark om ejendoms historie, flytning, arkivstudier på PC, faldne soldater, det nationale register, udvandrere, sydslesvigske kirkebøger og faderskabssager. Endelig blev der i 2006 udarbejdet et såkaldt sitemap og en alfabetisk ordnet liste som indgang til landsarkivets hjemmeside, så det skulle blive lettere at navigere rundt.

Landsarkivets web-klub fortsatte med at vokse i 2006, og antallet af medlemmer ligger nu på omkring 200. De kunne glæde sig over at modtage 11 nyhedsbreve og udtrykte i øvrigt i en elektronisk spørgeskemaundersøgelse om Statens Arkivers web-baserede tjenester stor tilfredshed hermed.

To mindre udstillinger erstattede den store 1. verdenskrigs-udstilling i 2006. De handlede om landsarkivets forskning og om DAISY.

Stregkoderne breder sig i Landsarkivets magasiner. Ved udgangen af 2006 var ca. 15% af alle magasinenheder (protokoller og arkivæsker) ompakket og forsynet med strekkode. Foto: Ernst Tobisch.

Tilgængeliggørelse af arkivalier: registrering og ordning

Landsarkivet fortsætter indtastningen i DAISY og dermed revisionen af registreringer og samlinger.

I 2006 tastede Landsarkivet oplysninger om godt 3 km arkivalier ind i daisy.sa.dk og havde dermed ved udgangen af 2006 lige knap 30% af arkivalierne registreret i dette nye system. I tilknytning hertil gennemgås samlingerne, således at alle arkivalier og protokoller gradvist bliver emballeret i papæsker og strekkodet. Knap halvdelen af samlingerne er nu ompakket bl.a. takket været ekstraordinær arbejdskraft. Samtidig er lejligheden benyttet til et større antal interne omflytningsprojekter, der muliggør en samling af de enkelte arkivfonds og dermed en mere effektiv ekspedition.

Øvrig formidling

Landsarkivets virksomhed udmønter sig naturligvis også i andre aktiviteter end dem, der umiddelbart er synlige fra læsesalen. Der indlånes og udlånes arkivalier mellem Statens Arkivers enheder og til enkelte andre arkivinstitutioner over hele landet, og landsarkivet besvarer en række skriftlige forespørgsler fra myndigheder og private, i visse tilfælde mod betaling. Desuden behandles et ret stort antal ansøgninger om at måtte benytte arkivalier, der i henhold til lovgivningen ikke er umiddelbart tilgængelige.

Brugerkontakt

Den gode dialog med arkivets gæster er fortsat i 2006 på det årlige brugermø-

de og ved møderne med landsarkivets brugerråd. Brugerrådet mødes to gange årligt. Brugerrådet bestod i 2006 efter genvalg på brugermødet af seks medlemmer: Svend Aage Mikkelsen, udpeget af Haderslev Slægtshistoriske Forening; Henning Mathiesen, Historisk Samfund for Sønderjylland; Hanne Christensen, Lokalhistoriske Arkiver og Samlinger i Sønderjylland; Nicolai Johannsen, Slægtshistorisk Forening Sønderjylland samt Holger Madsen valgt på årets brugermøde samt den læsesalsansvarlige på Landsarkivet, Mai-Brit Lauritsen, der er formand for brugerrådet. I tilknytning til brugermøde 2006 gennemførtes en rundvisning i landsarkivets magasiner. Responsen herpå antyder, at denne aktivitet udmærket kan gennemføres noget hyppigere!

Indsamling – bevaring og kassation

På indsamlingsområdet gjaldt den største enkeltindsats afleveringen af Sønderjyllands amtskommunes 900 meter store arkiv frem til og med 1992. Arkivet er helt centralt som kilde til aktiviteter og udvikling i Sønderjylland siden sidste kommunalreform i 1970. Landsarkivet har desuden modtaget en aflevering fra Rødding Kommune samt et større antal ægteskabs-, vielses- fødsels- og prøvelsesbøger samt nogle sognefogedprotokoller fra en række kommuner. På det statslige område afsluttedes i 2006 endeligt det store folkekirkeprojekt med afleveringen af de manglende provstearkiver, ligesom landsarkivet modtog et større antal udtagne skødegenparter fra tinglysningkontorerne i Sønderjylland. Vanen tro har Landsarkivet modtaget en større mængde privat- og foreningsarkiver, herunder bl.a. fra Nærings- og Nydelsesmiddelforbundets afdeling i Aabenraa og fra tidligere borgmester i Aabenraa og arkivar, Jørgen Witte.

Landsarkivets magasiner er nu ved at være fyldt op, og det blev allerede i 2006 nødvendigt at flytte mindre hyppigt benyttede arkivalier til Landsarkivet for Fyns magasiner i Odense. En af de kommende års store udfordringer bliver derfor at skaffe magasinkapacitet til de fremtidige afleveringer.

Forskning

Forskningsaktiviteten har i 2006 som sædvanlig været høj og blev væsentlig styrket i året. Pr. 1. januar 2006 blev ph.d. Axel Johnsen således ansat for en toårig periode i et post.doc.stipendiat finansieret af Carlsbergfondet med henblik på forskningsprojektet »Grænseflyttere – Sydslesvig-aktivister og nationale genrøysere i Danmark 1945-1970«. Pr. 1. juni 2006 tiltrådte stipendiat Morten Andersen efter afslutning på et vellykket ph.d.-stipendium som arkivar og forsker en treårig stilling som forsker og arkivar. Ph.d.-graden blev erhvervet efter forsvaret for projektet »Fra region til grænseregion. Regionaløkonomisk genopbygning og grænsepolitik i Slesvigregionen 1919-1933«. Morten Andersens nye forskningsprojekt drejer sig om regional- og egnsudviklingspolitik i Sønderjylland sammenlignet med Fyn i perioden 1945-1970.

Arkivar, seniorforsker og forskningsleder Hans Schultz Hansen var – sammen med museumsinspektør Inge Adriansen, i 2006, med til at redigere værket *Sønderjyderne og Den store Krig 1914-1918* i serien *Skrifter* udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland, nr. 96 og udgav større artikler om hjemmetyskheden i Nordslesvig 1830-1867 i forlængelse af disputatsen fra 2005 og industrialiseringen i hertugdømmet Slesvig 1830-1864.

Arkivar og forsker Leif Hansen Nielsen anvendte dele af 2006 til tilrettelæggelse af en udgivelse af hans ph.d.-afhandling fra 2005 om studier i Sønderjyllands industri i den preussiske periode 1867-1914. Tillige igangsatte han et forskningsprojekt om tyske flygtninge i Nordslesvig 1945-1949.

Som nævnt ovenfor gennemførte Landsarkivets forskere endelig et temaarrangement i forbindelse med Forskningens Døgn om Sønderjyllands brogede mellemkrigstid. Alle fire forskere har desuden bidraget med et betydeligt antal artikler til videnskabelige tidsskrifter og samleværker. En fuldstændig oversigt fås i *Forskningen i Statens Arkiver, Årsberetning for 2006*, der er udarbejdet af Hans Schultz Hansen i dennes egenskab af forskningsleder ved Statens Arkiver.

Steen Ousager

Studieafdelingen og Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig

I 2006 voksede afdelingen ud over de vante rammer og tog fat på nye og lovende projekter.

Aldrig har vi været flere på lønningslisten. I november nåede tallet af medarbejdere en kort tid op på hele otte. Det var muligt på baggrund af en gunstig likviditet og takket være velvillig opbakning fra bevilligende myndigheder og sponsorer.

Den 1. august tiltrådte cand. mag. Mikkel Leth Jespersen som ny Ph. D.-stipendiat for tre år. Mikkels projekt har fået titlen »En slesvigsk hertug mellem middelalder og tidligmoderne tid. Hertug Hans den Ældres administration 1544-80 og statsdannelse i 1500-tallets Slesvig«. Forløbet gennemføres i nært samarbejde med Det humanistiske Fakultet, Aarhus Universitet, Institut for Historie og Områdestudier. Professor Bjørn Poulsen er hovedvejleder og lektor Carsten Porskrog Rasmussen medvejleder i uddannelsesforløbet.

Den 1. oktober blev cand. mag. Martin Bo Nørregård ansat for et år med henblik på en undersøgelse af historien om de danske sydslesvigere som soldater i 2. Verdenskrig.

Hertil kom projektansættelser af mere begrænset omfang. Birgitte Thomsen var ansat på deltid med billedsamlingen som arbejdsområde. Fra 1. august indledtes arbejdet med udarbejdelse af en ny sammenfattende fremstilling af Sydslesvigs danske historie. Cand. mag. René Rasmussen påtog sig perioden 1864-1945, lektor Martin Klatt tiden 1945-55 og rektor Jørgen Kühl tiden derefter.

Studieafdelingen

Den 7. maj blev slutstenen sat for et mangeårigt forsknings- og udgivesarbejde om kirkens historie. På Dansk Kirke i Sydslesvigs kirkedag kunne Lars N. Henningsen præsentere sin og Johann Runges nye bog *Sprog og kirke. Dansk gudstjeneste i Flensborg 1588-1921*. Denne bogudgivelse afslutter en firebinds bogserie, som blev indledt i 1986. De fire bind giver en samlet beskrivelse af dansk kirkeliv i Sydslesvig fra dets første begyndelse og frem til 1996, både i Flensborg by og i resten af landsdelen. Projektets afslutning blev bredt markeret, med foredrag på kirkedagen, med artikler i *Flensborg Avis*, *Kristeligt Dagblad* og *Grænsen* og med en artikel i *Kirkehistoriske Samlinger*.

I april udkom en ajourført udgave af Martin Klatts og Jørgen Kühls pub-

likation *SSW. Mindretals- og regionalparti 1945-2005*. Den nye udgave fører i forhold til førsteudgaven fra 1998 historien frem til 2005 og medtager således landdagsvalgene 2000 og 2005 og disse års bevægede politiske historie.

Gerret Schlaber bragte manuskriptet til sit store værk *Hertugdømmet Slesvigs forvaltning indtil 1864* til afslutning, og ved årets slutning var det færdigredigeret, så processen frem mod den trykte publikation kunne indledes.

Ellers var det de nystartede arbejder, som prægede året. Ph.d. stipendiat Mikkel Leth Jespersen indledte sit projekt med gennemgang af litteratur og kilder og fastlagde sin arbejdsplan i samarbejde med vejlederne. Martin Bo Nørregård udarbejdede en samlet registrering af de 725 soldater fra Sydslesvig, som kan betegnes som danske sydslesvigere i tysk uniform, og han gik i gang med bearbejdelsen af det meget omfattende materiale af feltpostbreve, som er bevaret fra krigsårene.

I årets løb indtrådte Studieafdelingen i et samarbejde med Museum Sønderjylland, Archiv / Historische Forschungsstelle, Danevirke Museet, SSF og BdN om det såkaldte projekt »Mindretalsliv«. Her håber Studieafdelingen i 2007 at kunne gennemføre en erindringsindsamling om tiden efter 1955. I årets sidste måneder blev der afholdt møder med udvalgte hjælpere, og der blev forberedt brochuremateriale til udgivelse og benyttelse i 2007.

Studieafdelingen deltog i årets bogmesse i Forum 17.-18. november.

Arkivet

På arkivhylderne blev der øget trængsel. I alt blev modtaget 50 nye afleveringer på i alt 26 hyldemeter. Der var interessante brev- og fotosamlinger fra begge verdenskrige og en sidste betydelig aflevering til vandrelærer Gustav Lindstrøms arkiv. Fra Flensborg Avis kom lange rækker af nyere protokoller og akter, og desuden som vanligt en del SSF- og SSW-distriktsarkiver samt materiale fra flere børnehaver. Hertil kom anelige afleveringer fra SSWs landssekretariat, fra Fælleslandboforeningen og Slesvig-Ligaen og en del mindre foreninger. Det lykkedes at følge med i ordningen af de indkomne papirer, og arkivfortegnelserne blev løbende gjort tilgængelige på internettet.

I årets løb blev der vist skiftende udstillinger i foyeren, således om stam- og poesibøger, den danske menighed i Flensborg, om årsmøderne, Søndertorv i gamle dage og kugebøger. I forbindelse med vandrestillingen *I farfars fodspor* om Iver Henningsens oplevelser på Østfronten 1915 opbyggedes en større udstilling på grundlag af arkivets materiale vedr. sydslesvigere i 1. Verdenskrig.

Billedsamlingen

Billedsamlingen fik en betragtelig tilvækst, da Sydslesvigsk Forenings presse-tjeneste afleverede sit værdifulde fotoarkiv. Den grundlæggende nyregistrering af billedsamlingen og af den store glaspladesamling fra Foto Remmer blev fortsat, så der ved årets udgang var inddateret i alt næsten 10.000 fotos og 152 albums. På hjemmesiden blev præsentationen af billedsamlingen udvidet, så der nu vises udvalgte motiver fra hele samlingens emnekreds.

Lars N. Henningsen

Fra den lokalhistoriske arbejdsmark i Sønderjylland 2006

Historisk Samfund for Sønderjylland

Historisk Samfund for Sønderjylland afholdt lørdag den 21. april 2007 årsmøde på Rødding Højskole. Cirka 80 medlemmer deltog i årsmødet. Efter at højskoleforstander Mads Rykind-Eriksen havde fortalt om Rødding Højskole, valgtes formanden for Haderslev kreds, Karl Erik Olesen, til dirigent. Han konstaterede, at årsmødet var indvarslet i henhold til foreningens vedtægter og gav ordet til formanden, Hans Schultz Hansen, der aflagde følgende beretning:

Den 31. december 2006 blev Sønderjyllands Amt historie. Historisk Samfund for Sønderjylland nåede lige at få sagt pænt farvel og tak for støtten til vor forening gennem årene, ikke mindst det årlige foreningstilskud. Den 28. december samlede vi et halvt hundrede mennesker i Billedsalen på Folkehjem, hvor fhv. amtsdirektør Johannes Due og generalkonsul Henrik Becker-Christensen fortalte om de danske amters og specielt Sønderjyllands Amts historie. Eftermiddagen var lagt vel til rette af Lisbeth Binderup og Tina Sahl Lydiksen og med til at sikre amtet et pænt eftermæle.

Også på anden vis har vi i 2006 markeret de mange forandringer på Sønderjyllandskortet. Sønderjysk Månedsskrift udgav et særnummer om kommunalreformen, hvor fhv. amtsborgmester Kresten Philipsen så tilbage på amtets historie. Fhv. forstander Dagmar Bork berettede om en amtslig hovedopgave gennem tiden, nemlig sygehusene, og overinspektør Kim Furdal gav en oversigt over spillet om sammenlægningen af de 23 tidligere sønderjyske kommuner til fire. Kommunaldirektør Hans Holt så tilbage på de foregående sammenlægninger i 1920 og 1970, og arkitekt Jørgen Toft Jessen skrev om de sønderjyske rådhus. Sønderborg kreds har også valgt at beskæftige sig med disse levn fra den gamle kommunale struktur ved at arrangere en besøgsrække til de syv nu forhenværende rådhus i den nye Sønderborg kommune. Kredsen lagde ud i oktober med et velbesøgt arrangement på rådhuset i Gråsten, og besøgene fortsætter i 2007.

Nogle mener, at den sønderjyske fællesskabsfølelse forsvinder sammen med Sønderjyllands Amt, og at vi i stedet får en ny syddansk identitet. Det gælder tilsyneladende skattevæsnet, eller som det mere kærligt hedder nu om dage: Skat. I Historisk Samfund fik vi et fondsskema, der var sendt fra Skat

Sydjylland-Fyn – altså uden at Sønderjylland indgår i navnet. Nu er det måske ikke det værste at blive glemt lige netop af skattevæsnet! Men det er sikkert ønsketænkning at tro, at sønderjydernes trækprocent vil gå i nul, og at den sorte økonomi »sønderjyske dollars« står foran at blive indført som valuta syd for Kongeåen. Det er snarere banal uvidenhed om forskellen mellem Syd- og Sønderjylland, som har fortrængt navnet på vor landsdel fra skattevæsnets Danmarkskort.

Eksemplet understreger, at fornemmelse for identitet forudsætter en historisk og kulturel ballast. Historisk Samfunds mission er »at fremme interessen og forståelsen for Sønderjyllands historie«. Vi vil ikke blive overflødige efter Sønderjyllands sammenlægning med Sydjylland og Fyn i Region Syddanmark – snarere tværtimod. Derfor er det rart at kunne se tilbage på et frugtbart arbejdsår som 2006.

Sønderjyske årbøger

Hovedhistorien i *Sønderjyske årbøger 2006* var en artikel af Linda Nikolajsen, der på grundlag af studier i russiske arkiver berettede om de dansksindede sydslesvigere i russisk krigsfangenskab under 2. Verdenskrig. Afdelingsleder Lars N. Henningsen gav en samlet fremstilling af de slesvigske byers historie i perioden 1700–1830, og forskningsstipendiat Axel Johnsen gav en karakteristik af danske Sydslesvig-aktivisters brug af historien i kampen om Sydslesvig. Sydslesvig var også emnet for universitetslektor Peter Thaler, som sammenlignede forholdene ved den dansk-tyske grænse med andre grænseregioner i Europa. Pens. overlæge Anton Marckmann berettede om de tyske ubåde, som efter 2. Verdenskrig blev sænket på bunden af Hørup Hav, og endelig gav forskningsleder Hans Schultz Hansen som optakt til Industrikluturens År i 2007 et overblik over den tidlige industrialisering i hertugdømmet Slesvig 1830–1864. Derudover indeholdt *Sønderjyske årbøger* som sædvanlig anmeldelser af de væsentligste nye bøger om Sønderjyllands historie. Endelig gav årbøgerne en oversigt over det omfattende lokalhistoriske arbejde i 2005.

Årbogen blev præsenteret den 24. november på Landsarkivet. Vi kunne glæde os over, at pressen og radioen interesserede sig stærkt for begivenheden. Det var først og fremmest Linda Nikolajsens spændende undersøgelser, som vakte opsigt i pressen. Men også Axel Johnsens artikel blev i de følgende måneder genstand for livlig debat om Sydslesvig-spørgsmålet efter maj 1945.

Redaktionen sagde i 2006 farvel til Jesper Bolund Nielsen, der maj 2003 har haft ansvaret for årbogens anmeldelsesdel. Redaktionen og Historisk Samfund for Sønderjylland takker Jesper for hans indsats. Sidst på året indtrådte René Rasmussen i redaktionen.

Sønderjysk Månedsskrift

Sønderjysk Månedsskrift er efter en del usikkerhed om bladets økonomi efter fjernelsen af portostøtten kommet i god gænge både økonomisk og indholdsmæssigt. Det er lykkedes at fastholde bladets omfang, om end med en reduktion i antallet af numre fra 10 til 8. Den redaktionelle linie er bevaret. I løbet af 2006 blev det til 32 forskellige artikler plus otte bagsideartikler. Der udkom

to farvelagte temanumre om henholdsvis renæssancen og kommunalreformen. Resultatet blev en palet af artikler med emner både fra slot og hytte – fra Lennart S. Madsens artikel om renæssancearkitekten Hercules von Oberbergs sønderjyske slotte til Mette Havsteen-Mikkelsens artikel om husmand Christian Minks statshusmandsbrug i Skovbølling. Den lokalhistoriske arbejdsmark i Sønderjylland er som sædvanlig frodig, hvilket afspejler sig i 44 bogomtaler under rubrikken bognyt. Omkring årsskiftet arbejdede redaktionen med et nyt layout til månedsskriftet, der er taget i brug i 2007.

Skrifterne

I forsommeren 2006 udkom ph.d. studerende Karen Gram-Skjoldagers bog *Grænsen ligger fast! Det sønderjyske spørgsmål i dansk udenrigs- og indenrigspolitik 1920–1940*. Bogen påviser, at de danske regeringer igennem hele mellemkrigs-tiden udadtil lod som om der ikke længere eksisterede noget dansk-tysk grænsespørgsmål, skønt hverken Tyskland eller det tyske mindretal anerkendte 1920-grænsen. Samtidig forsøgte regeringerne at befæste den selvsamme grænse ved at støtte en række kulturelle og økonomiske initiativer. Denne tilsyneladende selvmodsiggende politik behandles grundigt i denne velskrevne og velunderbyggede afhandling, der også udmærker sig ved et overkommeligt omfang. Bogen fortjener en større udbredelse, end den umiddelbart har fået.

Den 27. oktober kunne vi sammen med Museum Sønderjylland præsentere vor fælles bogudgivelse, *Sønderjyderne og Den store Krig 1914–1918*, for 120 interesserede i Riddersalen på Sønderborg Slot. Udover præsentationen ved redaktørerne Inge Adriansen og Hans Schultz Hansen var der sang ved Alsingergildets oldermænd Hans Jørgen Clausen og servering af æblemost og kålrabikager. Afsætningen af bogen ved den lejlighed gav gode varsler for bogens videre salg. Første oplag på 1.800 er tæt på at være udsolgt, og et nyt oplag er bestilt. Medvirkende hertil har sikkert været, at bogen er den første sammenfatning af landsdelens bevægede historie under den Første Verdenskrig.

Efter Jørn Buchs indføring følger to kapitler af René Rasmussen om krigs-udbruddet i 1914 og arrestationen af dansksindede ledere og farvandskyndige. Martin Bo Nørregård fortæller om soldaternes liv og død ved fronten, mens Svend Falkner Sørensen undersøger motiver og omstændigheder ved ca. 2.000 sønderjyske værnepligtiges flugt over Kongeåen. Hjemmefronten tages under grundig behandling af Inge Adriansen, der også skriver om de allierede krigsfanger i Sønderjylland. René Rasmussen tager sig af de sønderjyder, som kom i de særlige fangelejre for dansksindede soldater. Sikringsstilling Nord, Zeppelinbasen ved Tønder og andre militære levn beskrives af Hans Schultz Hansen, Inger Lauridsen og Inge Adriansen. Hans Schultz Hansen giver tillige en oversigt over grænsespørgsmålet under krigen. Axel Johnsen beretter om revolutionen og våbenstilstanden i november 1918. Bogen slutter ikke hermed, men beskæftiger sig også med krigens eftervirkninger og erindring. Birgitte Vestergaard Futtrup følger hovedsagelig på grundlag af Anton Marckmanns undersøgelse de sønderjyske krigsinvaliders skæbne og hjælpen nordfra, mens Inge Adriansen behandler mindesmærkerne og den mindekultur, de indgår i. Hans Schultz Hansen afslutter bogen med beretnin-

gen om D.S.K. – Foreningen af Dansksindede Sønderjydske Krigsdeltagere 1914–18.

Den tredje bog i 2006 blev en ny udgave af Bert Kelm: *Rømø – et vesterhavspræget samfund, bind 1*, der udkom i 1999, men som længe har været udsolgt og efterspurgt. Bogen handler om øens tilblivelse, herrer og befolkning samt deres erhverv og boliger indtil omkring år 1900 og blev udgivet i samarbejde med Rømø Lokalhistoriske Forening.

Ser vi på bogsalget, var 2006 også positivt præget af det fortsat gode salg af *De slesvigske Hertuger*. Udgivelsen gav genlyd syd for grænsen, og vor søsterforening Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte besluttede sammen med Wachholtz Verlag i Neumünster at udarbejde en tysk udgave, som skal udkomme i forbindelse med Gesellschafts 175 års jubilæum i 2008. Til oversættelse og genbrug af billedrettigheder er der indgået to store tilskud fra Region Sønderjylland/Schleswig og et mindre fra den slesvig-holstenske ministerpræsident.

Vort eget projekt med en ny Sønderjyllandshistorie i to bind og et leksikonbind Sønderjylland A-Å gjorde pæne fremskridt i 2006. Arbejdet er for alvor begyndt her i 2007. Vi har tidligere annonceret, at det første bind skulle udkomme til jul i år, men da flere af forfatterne af hensyn til deres arbejdspladser først har kunnet afvikle deres frikøb efter nytår, har vi måttet udskyde udgivelsen, således at begge bind udkommer og kan markedsføres samlet til julen 2008.

10 profiler i Sønderjyllands historie

Også i 2006 arrangerede Historisk Samfund en velbesøgt foredragsrække. Temaet var denne gang »10 profiler i Sønderjyllands historie«. Axel Johnsen og René Rasmussen stod for tilrettelæggelsen. Hver af de fem foredragsaftener blev der tegnet en karakteristik af to personer, der havde noget tilfælles, men alligevel kunne være nok så forskellige. Den første aften handlede om »folkekære fantaster«, hvor Jørn Buch og René Rasmussen var på banen med fortællinger om kong Frederik VII og kejser Wilhelm II. Den næste aften hørte vi om to fremtrædende skikkelser i forsøgene på at danisere respektive germanisere Slesvig: departementschef August Regenburg og overpræsident Ernst Mathias von Köller, der blev taget under kærlig behandling af Hans Schultz Hansen og Martin Klatt. Også den tredje aften sattes en dansk og en tysk personlighed under lup, nemlig de to mindretalsledere efter 1920, pastor Johannes Schmidt-Vodder og redaktør Ernst Christiansen, med Peter Hopp og René Rasmussen som foredragsholdere. Den fjerde aften flyttede fokus til to driftige mænd på Als – til så forskellige skikkelser som storgodsejeren hertug Hans den Yngre, som Carsten Porskrog Rasmussen fortalte om, og Danfoss-iværksætteren Mads Clausen, som Inge Adriansen tog sig af. Den femte aften gjaldt det de to »førere« for landsdelens nazistpartier, lægen Frits Clausen for det danske og dyrlægen Jens Møller for det tyske. Denne aften var Henrik Skov Kristensen og John T. Lauridsen foredragsholdere. Foredragsrækken sluttede med et eftermiddagsarrangement i Billedsalen på Folkehjem i Aabenraa, hvor Hans Schultz Hansen berettede om billedgalleriet og sammen med Axel Johnsen, René Rasmussen, Morten Andersen og Lars Henningsen fortalte om udvalgte

personer. Imidlertid var der så overvældende tilstrømning til mødet om de to naziførere, at 40–50 kørte forgæves til Frøslevlejren. Derfor blev foredragene gentaget på Sønderborg Slot, hvor tilslutningen satte rekord med over 230 deltagere; ved de øvrige foredrag lå den mellem 60 og 170.

Godser og slotte i Mecklenburg – domænegårde i Nordslesvig – årsmøde på Bjerremark

I 2006 indbød det nye udflugtsudvalg til en tredages tur til Mecklenburg. Turen blev ledet af Lars N. Henningsen og Carsten Porskrog Rasmussen. Den var stærkt overtegnet, og de 46 deltagere måtte udvælges ved lodtrækning. Så mange som 80 fandt desværre ikke plads i bussen, og en gentagelse blev derfor straks annonceret til juni 2007.

Rejsen foregik i dagene 19.-21. maj og var første led i en række ture, som påtænkes gennemført under overskriften *De danske dronningers riger og lande*. Som første rejsemål var valgt Mecklenburg. Herfra kom tre danske dronninger og to, der var tæt på at blive det. Christian IV's søster var gift i Mecklenburg, og to danske kongesønner sad som fyrstebiskopper af Schwerin. Mecklenburg var også hjemsted for mange adelsfamilier, som gjorde stor karriere i Danmark.

Første stop var byen Gadebusch med kirke og hertugslet. Herfra fortsattes til Schwerin, hvor det prægtige slot, domkirken og den centrale bydel blev besøgt. Lørdagen var viet Güstrow, der var én af Mecklenburgs hovedstæder i årene 1555–1695. Der var besøg i det store hertugslet og domkirken med minder om hertugernes slægtninge i Danmark. Efter en byvandring i Güstrows gamle gader gik turen ud i den godsdominerede omegn med besøg bl.a. på slottet Hohen Luckow. Søndag gik turen til Ludwigslust, hvor der blev lejlighed til at besøge hertugerne af Mecklenburgs store barokslot og dets vidtstrakte park. Det var her Christian VIII tabte sit hjerte til den purunge hertugdatter Charlotte Frederikke og hvor han blev gift i 1806.

En del mindre var forholdene på de fire tidligere preussiske domænegårde, som vi besøgte i rækken af kulturhistoriske aftenvandring. Men også disse store gårde har deres fascination, og der var pæn tilslutning til besøgene på Røj ved Møgeltønder, Juhlsminde ved Hjerndrup, Nygård ved Øster Lindet og Buskmose ved Rinkenæs. Der var også indlagt et besøg på Genforenings- og Grænsemuseet nord for Christiansfeld. Ved fortællingen ude på de store gårdspladser og ladegulve var Ingvert Møller Terkildsen fra Fredericia den gennemgående skikkelse, mens Elsemarie Dam-Jensen stod for den praktiske afvikling, begge dele på fornem vis. Endvidere berettede godsinspektør Søren Frederiksen om driften på Røj og Hans Schultz Hansen om landråd von UsLAR på Buskmose, og ejerne fortalte om nutiden og besvarede spørgsmål.

Da besøgene var vel afsluttet, fandt Elsemarie Dam-Jensen og Inge Adrianen, som har stået for disse aftenture siden begyndelsen i 1996, at tiden var inde til en udskiftning i udvalget. På foreningens vegne vil jeg gerne takke de afgående udvalgsmedlemmer for deres indsats og byde velkommen til de to nye, Erling Madsen og Margrethe Iversen.

Også vort årsmøde i 2006 havde tilknytning til en af landsdelens store gårde, idet det fandt sted på den velrestaureerede kursusejendom Bjerremark ved

Ubjerg. Efter generalforsamlingen holdt professor Dieter Lohmeier fra Kiel i anledning af renæssanceåret 2006 foredrag om hertugdømmernes store renæssanceskikkelse, statholder Heinrich Rantzau. Efter årsmødet besøgte hovedparten af årsmødets ca. 80 deltagere Ubjerg gamle præstegård og kirken.

Kredsenes arbejde

På Bjerremark vedtog vi en ændring af vedtægterne, så kredsens grænser fra årsskiftet 2006/07 følger de nye kommunegrænser, dog således at de tidligere Rødding og Christiansfeld kommuner forbliver under Haderslev kreds. I 2006 blev der i de fleste kredse afholdt de årlige fællesmøder med repræsentanter for de lokalhistoriske arkiver og foreninger, og der var generalforsamlinger med foredrag. Tønder kreds gennemførte en fuldtægtet heldagstur til Vadehavsøen Fø. Aabenraa kreds besøgte KZ-Gedänk- und Begegnungsstätte Ladelund med kirken samt den danske efterskole. Haderslev kreds havde en udflugt til Nørskovgård og Dyrehaven ved Haderslev. Sønderborg kreds påbegyndte som nævnt en besøgsrække på rådhusene i de nu forhenværende kommuner på Als og i Sundeved. Sydslesvig kreds besøgte Dannevirkegården, holdt tre foredragsaftner og var medindbyder til teaterstykket »1864« på Flensborghus. Kredsen fik ny formand ved årsskiftet, idet Jesper Bolund Nielsen afløstes af Nils Vollertsen. Vi takker Jesper Bolund Nielsen for en mangeårig solid indsats og byder Nils Vollertsen velkommen til arbejdet.

PR og sekretariat

Ved udgangen af 2006 havde Historisk Samfund 1.957 betalende medlemmer – 10 flere end i 2005. Sønderjysk Månedsskrift havde 1.562 abonnenter i 2006 – en lille tilbagegang på 2 i forhold til 2005. Det er glædeligt, at vi i 2006 har opnået denne stabilisering. Men det er alt for tidligt at hvile på laurbærrøne. En ihærdig PR-indsats er således stadig nødvendig.

Et nyt PR-udvalg fik i 2006 som kommissorium at udforme en overordnet PR-strategi for Historisk Samfund og gennemtænke vores PR-virksomhed, medlemsydelse og aktiviteter. Desværre forhindrede sygdom, at udvalget for alvor kom i gang, men der blev gennemført en brainstorm, hvor adskillige nye ideer kom frem, som udvalget kan bruge, når det forhåbentlig kan genoptage arbejdet senere i år. PR-arbejdet har dog ikke af den grund ligget stille. Blandt aktiviteterne er der grund til med tak at fremhæve René Rasmussens og Erling Madsens ture til de sønderjyske boghandlere forud for julehandelen, der atter i år gav god afsætning af vore bøger. Begge var også med til at præsentere vore bøger på bogmessen i Forum i november. Hjemmesiden blev som i de foregående år redigeret af Leif Hansen Nielsen. Uden den store imødekommenhed, som vi møder i den sønderjyske presse, ikke mindst i Radio Syd, havde det heller ikke i 2006 været muligt at få markedsført vore aktiviteter og udgivelser til de mange historisk interesserede sønderjyder.

På kontoret skete der et skifte i oktober måned, idet vi tog afsked med Søren P. Munk, der har arbejdet her siden 2003. I stedet genindtrådte Mona Brieghel som ny sekretariatsmedarbejder. Med Mona og Erling Madsen har vi nu to solide kræfter, som begge har haft nok at gøre med revision af medlems- og abonnementskartoteket og med de mange bogbestillinger. Begge skal

have en varm tak for deres engagerede indsats, og det samme skal Kim Furdal, Jørgen Cleemann og Jane Nissen på Institut for sønderjysk Lokalhistorie for assistance med edb, telefonbestillinger o.m.a.

Denne årsberetning skal afsluttes med en hjertelig tak til de sponsorer, som i årets løb har ydet os værdifulde tilskud til vore aktiviteter, tidsskrifter og bøger. Det er: Alving Fonden, Dansk Kultursamfund af 1910, Der Ministerpräsident des Landes Schleswig-Holstein, Det Unge Grænseværn, Gunder og Mattes Mathiesen Nissens Fond, H. P. Hanssens Mindefond, Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorck's Fond, Lauritz og Augusta Dahls Mindelegat II, Lillian og Dan Finks Fond, Carl Petersen i Juvre på Rønmø, Region Sønderjylland/Schleswig, Sønderjyllands Amt, Rislum Fonden samt Vicepolitimester Per Thaulow og hustru Eva Agnete Thaulow, født Kihlstrøms Fond.

Beretningen blev godkendt uden bemærkninger fra forsamlingen. Dernæst fremlagde foreningens kasserer, Henning Mathiesen, regnskabet, der på ny fremviste et pænt overskud. Kassererens beretning blev ligeledes godkendt uden bemærkninger. Det vedtoges at lade kontingentet for 2008 stige med 5 kr., således at medlemskab koster 295 kr., medlemskab alene med Sønderjyske Årbøger 160 kr. og abonnement på Sønderjysk Månedsskrift 200 kr. Der var ikke indkommet forslag til generalforsamlingen.

På valg til styrelsen var Inge Adriansen, Kim Furdal, Henrik Skov Kristensen og Carsten Porskrog Rasmussen, der alle blev genvalgt. På valg som revisorer var Julius Beier og Frede Rudolph, der ligeledes genvalgtes.

Efter kaffebordet holdt museumsinspektør Elsemarie Dam-Jensen foredraget »Det var de danske skjalde, der sang« om sangbogshistorien i Sønderjylland fra Den blå Sangbog og frem til den nyeste udgave af Højskolesangbogen fra 2006. Hans Christian Hein spillede til de indlagte fællessange. Efter årsmødet besøgte deltagerne Rødding Frimenighedskirke.

Hans Schultz Hansen

Aabenraa kreds

Siden sidste års generalforsamling har amtskredsen haft en betydelig tilbagegang i vores medlemskreds. Dette skyldes, at vi har måttet afgive vores medlemmer i Gråsten kommune til Sønderborg, ca. 70 medlemmer. På sidste års generalforsamling på Landsarkivet fortalte undertegnede om »Jomfru Fannys liv og levned«, og torsdag den 1. juni havde vi en fin tur til Ladelund syd for grænsen. Andreas Asmussen fra Felsted havde tilrettelagt turen, som var godt besøgt. Vi fik en fin fremvisning af KZ Gedenk- und Begegnungstätte Ladelund, besøgte kirken og det lokalhistoriske museum og sluttede med at drikke kaffe på Ladelund Ungdomsskole. Efterårsmødet med de lokalhistoriske foreninger samlede 45 deltagere på Landsarkivet i Aabenraa, hvor Leo Vinther Pedersen og undertegnede viste rundt. Der er grøde i det lokalhistoriske arbejde i det gamle Aabenraa Amt.

Bent Pawlovski fra Tinglev er indtrådt i bestyrelsen i stedet for Frede Ihle fra Gråsten, og foreningen var igen i år medarrangør af afstemningsfesten på Folkehjem den 10. februar. Aftenens taler var Anke Spoorendonk. Vi kunne godt have været lidt flere tilhørere i år.

Amtskredsens medlemmer bakker hovedkredsens foredragsrække flittigt op og deltager i ture og udflugter, så vi ser fortrøstningsfuldt på fremtiden.

Erling Læbel Madsen

Haderslev kreds

Forventningen om at bestyrelsen i amtskredsen igen skulle blive fuldtallig har været stigende gennem det forløbne år, men det har været en svær proces. Der er nu lys forude, således at generalforsamlingen i 2007 skulle kunne give fornyet kraft til arbejdet.

Der har ud over generalforsamlingen sidste år, som blev afholdt på Aabenraa Museum, været afholdt møde på Nørskovgård i Haderslev kommune. Dette møde var et sommerarrangement, som blev lavet i samarbejde med Skodborg Sogns Hjemstavnsforening. Arrangementet på Aabenraa Museum var en fornem præsentation af skibsfarten omkring Aabenraa. Gennemgangen blev foretaget af museets leder Asser Amdisen, som på forbilledlig vis gav et indblik i søfartens betydning. Mødet på Nørskovgård var en gennemgang af den naturpleje og landskabspleje, som indgår i statsklovvæsenets arbejde. Derudover var der en gennemgang af ejendommens skæbne med særlig hovedvægt på den sidste private ejer, Peter Sandvej. Det årlige møde med de lokalhistoriske arkiver er blevet rykket frem til efter årsskiftet – og er planlagt til at tage sit udgangspunkt i arkivet i Hejls.

Karl Erik Olesen

Sydslesvig kreds

Den 5. juli havde vi et dobbeltarrangement på Danevirke. Først fremviste Nis Hardt de igangværende arkæologiske udgravninger og den fremadskridende genskabelse af en skanse fra 1864. Derefter fremviste René Rasmussen den udstilling om det danske mindretal i Sydslesvig, som han var ved at opbygge på Danevirkegården. Mange af de 37 deltagere fremkom med ideer til udstillingens færdiggørelse.

Den 4. september talte René Rasmussen om »Kejser Wilhelm – den sidste tyske kejser« på Dansk Centralbibliotek i Flensborg. De knap 40 deltagere havde en både informativ og munter aften. Dagen efter var vi medindbydere til teaterstykket »1864«, som blev spillet på Flensborghus.

I Slesvig talte Lars N. Henningsen den 9. oktober om »Gottorperne«. På trods af et uheldigt sammenfald med en teaterforestilling samme aften kom der omkring 20 tilhørere.

Vi sluttede året den 30. november i Husum, da Mikkel Venborg Pedersen talte om »Diger, kreaturer og tekopper – renessancens lange linier i landskabet Ejdersted i 1700 og 1800-årene«. Nogle af de 20 tilhørere bor 30–40 kilometer fra Husum, men når foredragsholderen er interessant nok, kører man i Sydslesvig gerne langt.

Vore samarbejdspartnere var Sydslesvig Museumsforening, Sydslesvigsk Forening, Folkeuniversitetet og Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

Jesper Bolund Nielsen

Sønderborg kreds

Generalforsamlingen 2006 blev afholdt på Hotel Baltic i Høruphav med valg af ny bestyrelse og foredrag af Lennart Madsen. Der er afholdt en række bestyrelsesmøder med planlægning af projekt om besøg på de syv gamle

kommuners rådhus. Projektet blev indledt med første møde på Gråsten rådhus i slutningen af 2006 (ca. 30 deltagere). Det skal så rulle i 2007 med de resterende seks kommuner. Den 14. september havde vi et velbesøgt arrangement (ca. 60 deltagere) i Hørup præstegård og kirke ved præsten Agnete Raahauge. Den 14. november holdt vi møde med de lokalhistoriske foreninger på Sottrup kro. Samtale/udveksling af ideer/diskussion. Kim Furdal gav et indlæg om lokalarkiverne i lyset af kommunalreformen – opfølgning fra sidste år. Vincent Jessen holdt et spændende foredrag om situationen i Nydam mose.

Christian Bo Bojesen

Tønder kreds

Sidste år nåede vi heldigvis igen op på 25 personer til vores generalforsamling. Måske var grunden den, at vi havde Lars N. Henningsen til at fortælle om øen Før og H.C. Andersens forbindelse til øen. Den tidligere danske ø var også målet for vores årlige udflugt, som 65 meldte sig til. Desværre måtte vi sige nej til 15 tilmeldte, da bussen kun kunne rumme 50. Udflugten fandt sted søndag den 11. juni. Vi mødtes ved færgen i Dagebøl og sejlede til Wyk, hvor vi blev modtaget af Anders Marcussen, skoleleder på den danske skole i Wyk. Han havde beredvilligt stillet sig til rådighed og viste os rundt, hvad han klarede forbilledligt. Vi fik først en rundvisning i byen og endte ved skolen, hvor vi blev bænket inde og ude. Efter frokosten blev vi afhentet af bussen til en to timer lang rundtur på øen. Vi sluttede ved museet, hvor de fleste stod af, og derefter var der tid til at gå rundt på egen hånd. Sidst på eftermiddagen gik vi ombord på færgen, hvor der var dækket op til os med en fiskeanretning. En god afslutning på en god dag.

Den 6. september afholdtes det årlige møde med de lokalhistoriske foreninger i kredsen. Der mødte 25 personer op. I år var Nr. Rangstrup Kommune med, da den jo er med i den nye Tønder Kommune. Rømø lagde i år lokaler og folk til. Vi hørte Rosa Schmidt fortælle om kirkegården og besøgte foreningens hus i Juvre. Dernæst bænkedes vi os i Tønningsgård til kaffe og brød, hvorefter vi blandt andet blev orienteret af Hans Schultz Hansen og Kim Furdal.

Finn Clemmensen

Andre landsdelsdækkende foreninger og arkiver

ved overinspektør Kim Furdal, Museum Sønderjylland. ISL – Lokalhistorie

Heimatkundliche Arbeitsgemeinschaft für Nordschleswig

Formand: Lorenz P. Wree, Volmersvej 18, 6330 Padborg,

tlf.: 74 72 23 55. E-mail: wree@mail.dk

Archiv/Historische Forschungsstelle der deutschen Volksgruppe in Dänemark

Vestergade 30, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 62 38 33

E-mail: lubowitz.archiv@bdn.dk

Webside: www.nordschleswig.dk

Åbningstid: tirsdag og torsdag kl. 9.00–16.00 og efter aftale.

Leder: Frank Lubowitz. Vestergade 33, 6200 Aabenraa

Historisk Samfund for Als og Sundeved

Museet på Sønderborg Slot, 6400 Sønderborg.

Formand: Lorenz P. Christensen

Stationsgade 1, V. Sottrup, 6400 Sønderborg, tlf. 74 46 74 70.

Foreningen er oprettet i 1908.

Slægtshistorisk Forening Sønderjylland

Formand: Ole H. Jensen, Kløvermarken 3, 6430 Nordborg,

tlf. 74 45 02 35.

Foreningen er oprettet i 1981. Medlemmer i 2000: 160.

E-mail: ohj@adr.dk.

Lokalhistoriske foreninger og arkiver

Augustenborg Kommune

Lokalhistorisk arkiv for Augustenborg Kommune

Formand: Paul Hartmann, Vibevej 10, 6440 Augustenborg, tlf.: 74 47 10 50.

Foreningens arkiv: Slotsalle 10D, 6440 Augustenborg, tlf.: 74 47 18 08.

E-mail: aug.larkiv@pc.dk

Åbningstid: Onsdag kl. 9.00–12.00 og 16.00–18.00.

Leder: Inga Petersen, Pilehavevej 11, 6440 Augustenborg, tlf. 74 47 33 23.

Foreningen er oprettet i 1978. Medlemmer i 2006: 641.

Arkivet er startet i 1978. Antal besøgende på arkivet i 2006: 348.

Antallet af afleveringer til arkivet i 2006: 70.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

De 4 vigtigste eller største afleveringer til arkivet: En større samling håndværktøj. Et ringbind med oplysninger om restaureringen af Asserballe Kirke i 1980'erne. En samling avisudklip/fotos/samt tegning af model til skibso-

hæng i Notmark Kirke. Anetavle og nekrolog over Manni og Conrad Moldt, California, tidl. Helved, Notmark Sogn.

Med vemod har vi nu taget afsked med Augustenborg Kommune, som vi gennem årene har haft et udmærket samarbejde med – altid har den været klar til at yde arkivet hjælp, når der var brug herfor. Nu må vi se fremad og håbe – omend med bange anelser – at det gode samarbejde vil fortsætte i den nye storkommune. Vi har i den forgangne sommer forsøgt os med guidede byvandring, uden den helt store succes, men har dog besluttet at fortsætte ordningen i 2007.

Den 10. februar var vi initiativtager og medarrangør ved opsætning af en mindeplade for faldne fra Augustenborg Kirkesogn under 1. Verdenskrig. Vore arrangementer har været godt besøgte, hvilket vi naturligvis er glade for og tager som et skulderklap.

Bov Kommune

Historisk Forening for Vis herred

Formand: Henrik Meyer, Fjordvejen 55, Sønderhav, 6340 Kruså,

tlf.: 74 67 82 72.

Foreningen er oprettet i 1970.

Bov Museum

Bovvej 2, 6330 Padborg, tlf. 74 67 51 50.

Åbningstid: Tirsdag-fredag kl. 14.00–17.00; skoler og større selskaber efter aftale.

Leder: N. P. Lund-Jensen, Rønsdamvej 17, Bov, 6330 Padborg, tlf.: 74 67 33 32.

Bov Lokalarkiv

Bov Bibliotek, Bovvej 4, 6330 Padborg, tlf.: 74 67 89 89.

Åbningstider: Mandag 13.00–19.00, tirsdag-torsdag 10.00–19.00, fredag 10.00–15.00.

Leder: Overbibliotekar Hanne Iversen, Bov Bibliotek, Bovvej 4, 6330 Padborg, tlf.: 74 67 89 89. E-mail: hav@aabenraa.dk

Arkivet er startet i 1991.

Antal besøgende på arkivet i 2006: 25.

Antallet af afleveringer til arkivet i 2006: 26.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Bredebro Kommune

Historisk Forening for Bredebro Kommune

Formand: Ulla Jouttijärvi, Stationsvej 3, 6261 Bredebro, tlf.: 74 71 04 02.

E-mail: bs-uj-ajs@mail.tele.dk

Lokalhistorisk Arkiv i Bredebro

Foreningens arkiv: Langagervej 64, 6261 Bredebro, tlf.: 74 71 04 02.

Åbningstid: Tirsdag kl. 13.00–16.30.

Leder: Ulla Jouttijärvi, Stationsvej 3, 6261 Bredebro, tlf.: 74 71 04 02.

E-mail: lokalarkiv@msn.com

Foreningen er oprettet i 1997. Medlemmer i 2005: 252.

Arkivet er oprettet i 1982.

Antal besøgende og på arkivet i 2006: 65.

Antallet af afleveringer til arkivet i 2006: 44.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Der har været afholdt afstemningsfest med Jørn Buch, Haderslev, som foredragsholder og generalforsamling med provst Lorenz Christensen som taler. Sommerudflugten gik til Skærbæk Uldspinderi, derefter historisk rundtur nord for Skærbæk. Foreningen og arkivet har i fællesskab udgivet det lokalhistoriske tidsskrift *Æ Huulspor* 2006.

Broager Kommune

Lokalhistorisk Forening for Broagerland

Formand: Carl Jürgen Bock, Skeldegaard, Skeldekobbel 20,

6310 Broager, tlf.: 74 44 14 58, mobil: 27 46 92 26.

E-mail: cogj-bock@mail.tele.dk

Broagerlands lokalhistoriske arkiv

Adresse: Storegade 33, 6310 Broager, tlf.: 74 44 93 51.

E-mail: chdf@get2net.dk

Åbningstider: Tirsdag kl. 15.00–17.00 eller efter aftale.

Leder: Randi Helming, Mejerivej 9, 6310 Broager, tlf.: 74 44 18 84.

Foreningen er oprettet i 1979. Medlemmer i 2006: 250.

Medlem af SLF.

Arkivet er oprettet i 1981. Besøgende i 2005: 254.

Afleveringer i 2006: 55.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Foreningsåret startede med foredrag af overlæge Kirsten Lylloff om uledsagede flygtningebørns forhold i Danmark under 2. Verdenskrig. Aftenen blev arrangeret i samarbejde med Folkeuniversitetet. Generalforsamlingen krydres af lysbilleder fra Broagerland i gamle dage. Restaureringen af Broager kirke er afsluttet, og i den anledning var der en rundvisning på kirkegården, samt i klokketårnet og i kirkerummet med de mange kalkmalerier. Med udgangspunkt i Flensborg gamle kirkegård blev vi vist rundt i den gamle by af arkitekt Henrik Gram. Sammen med Cathrinesmindes Venner besøgte vi Sydsverige, hvor vi over fire dage havde en fantastisk oplevelsesrig tur med historie og mursten i højsædet. Sæsonen blev sluttet af Egernsunddrengen Holger Feldstedt, der i serien »Hvo bløv de énle aw?« fortalte om sit spændende liv fra skibskonstruktør og jagerpilot til underviser på Forsvarsakademiet.

Arkivet har bl.a. modtaget arkivalier fra Andelselskabet Smølvold, BUI-tennis, Røjhus Pumpelag og Broager Ringriderforening. Årets største begivenhed i arkivet var installeringen af Arkibas 4.0. Der er ca. 1.400 forskellige arkiver, 6.000 billeder samt kort, plakater, tegninger, avisudklip og bøger, der nu skal tastes ind i arkivdatabase.

Christiansfeld Kommune*Lokalhistorisk forening for Christiansfeld og Omegn*

Formand: Niels Peter Wiborg, Bojskov Byvej 25, 6070 Christiansfeld,
tlf.: 74 56 35 07.

E-mail: npwib@privat.dk

Foreningens arkiv: Nørregade 1, 6070 Christiansfeld, tlf.: 74 56 25 98.

Åbningstid: Fredag kl. 14.00–16.00 eller efter aftale med lederen.

Leder: Jytte Ludvigsen, Frederiksdalparken 23, 6070 Christiansfeld,
tlf.: 74 56 24 73.

E-mail: jvt.ludvigsen@christiansfeld.tv

Foreningen er oprettet i 1995. Antal medlemmer: 2006: 109.

Arkivet er oprettet den 1961. Besøgende i 2006: ca. 70.

Afleveringer til arkivet i 2005: ca. 16.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Årets største aflevering var foto og avisudklip fra perioden 1970–1975, der kom fra Christiansfeld Kommune. Som et resultat af den nye kommunalreform er foreningen indgået i et arkivsamvirke med arkiverne i Lunderskov, Vamdrup, Vester Nebel, Vejstrup og Hejls. Foreningen har udgivet: Hans Iver Staal, møller i Torning og grundlægger af Skamlingsbankeselskabet. Der er afholdt to foredragsaftener over emnerne: Kleinbanen og Mergelbanen samt Christina Friderica von Holsten.

Arkivet har bidraget med materiale til en særudgave af *Tyrstrup Herreds Tidende* med titlen *Christiansfeld Kommune 1970–2006*, en bog om *Christina Friderica von Holsten og Danemand – en romance*.

Fjelstrup Lokalhistoriske Forening.

Formand: Anne-Kirsten Glumsø, Fjelstrup Nørrevej 70, 6100 Haderslev,
tlf.: 74 56 62 14.

Foreningens arkiv: Skolebakken 21, Fjelstrup, 6100 Haderslev.

Åbningstid: Efter aftale.

Foreningen er oprettet i 1984. Arkivet startet i 1984.

Lokalhistorisk Forening og Arkiv for Hejls-Hejlsminde.

Formand: Gunnar M. Krag, Trappendalvej 29, 6094 Hejls, tlf.: 75 57 47 54.

E-mail: trappendal@tdcadsl.dk

Foreningens arkiv: Hejls Landevej 57, »Engbo«, 6094 Hejls, tlf.: 75 57 43 85.

Website: www.lokalarkiver.dk/hejlsarkivet

Arkivets åbningstid: Fra september til maj onsdag 15.30–17.30. Fra juni – august første onsdag i måneden kl. 19.00–21.30.

Leder: Gunnar M. Krag, Trappendalvej 29, 6094 Hejls, tlf.: 75 57 47 54.

E-mail: trappendal@tdcadsl.dk

Foreningen er oprettet i 1981. Medlemmer i 2006: 147.

Arkivet startet i: 1981

Afleveringer til arkivet i 2006: 42. Besøgende i 2006: ca. 175.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Arkivet har bl.a. modtaget en aflevering fra Hejls Hejlsminde Lokalråd, samt ejendoms papirer fra *Klostergården* og *Søndergaard*, og en billedsamling fra *Klostergården*.

I april indgik foreningen og arkivet som medlem i *Arkivsamvirket for de lokalhistoriske arkiver i Kolding Kommune*. I januar holdt arkæolog Henning Nielsen foredrag om Hejlsmindes tilblivelse og tidligste historie. I marts fortalte museumsinspektør Inge Adriansen om Hertug Hans den Yngre og de senere hertuger. Generalforsamlingen blev holdt i oktober, hvor gamle hejlsinger fortalte om deres barndom og ungdom. I november fortalte journalist Niels Jensen om den danske historie i Dansk Vestindien. Ellers var året mest præget af foreningens og arkivets 25-års jubilæum, som blev fejret den 19.–20. maj med reception og en stor udstilling med 42 plancher, der viste forskellige sider af sognets historie. Udstillingen blev besøgt af henved 300 mennesker, hvoraf mange også aflagde arkivet et besøg. Jubilæumsudstillingen blev vist igen i oktober, hvor den blev besøgt af godt 50 mennesker.

Vejstrup Lokalhistoriske Forening

Formand: Johannes Larsen, Toldbakken 53, 6094 Hejls, tlf.: 75 57 50 97.

Foreningens arkiv: Sjølundgade 28 (kælderen), 6093 Sjølund.

Leder: Jørgen Skeem, Grønninghovedvej 28, 6093 Sjølund, tlf.: 75 57 46 53.

Åbningstid: Første tirsdag i måneden kl. 19.00–21.30. eller efter aftale.

Foreningen er oprettet i 1988. Medlemmer i 2006: 102.

Arkivet er oprettet i 1988. Besøgende i 2006: 22.

Afleveringer til arkivet i 2006: 15.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Der er bl.a. indkommet en samling familie billeder fra A.V. Christensen til arkivet. Arbejdet har i 2006 været stærkt præget af kommunesammenlægningen. Vi har holdt en del møder med de øvrige arkiver i den nye Kolding Kommune, hvilket er resulteret i dannelsen af et arkivsamvirke, som i skrivende stund fungerer fortræffeligt. I forbindelse med generalforsamlingen viste vi gamle billeder fra sognet. Det gav anledning til mange kommentarer og gode oplysninger. Sommerudflugten gik i år til Sønderkov Slot, hvor vi fik en meget fin rundvisning.

Gram Kommune

Lokalhistorisk Arkiv for Gram og Omegn

Formand: Gunnar Lundgaard, Kirkealle 16, 6510 Gram, tlf.: 74 82 21 61.

Foreningens arkiv: Slotsvej 9, 6510 Gram, tlf.: 74 82 21 61.

Åbningstid: Første mandag i hver måned kl. 19.30–21.30 og tirsdage kl. 9.00–11.00 (september til april) eller efter aftale med lederen.

Leder: Gunnar Lundgaard, Kirkealle 16, 6510 Gram, tlf.: 74 82 21 61.

Foreningen er oprettet i 1992. Medlemmer i 2003: 235.

Arkivet er startet i 1992.

Antal besøgende på arkivet i 2003: ca. 350.

Antallet af afleveringer i 2003: 30.

Medlem af LASS Medlem af SLA.

Lokalhistorisk Forening for Højrup sogn

Formand: Andreas Petersen, Kastrupvej 27, Arnum, 6510 Gram,
tlf.: 74 82 63 74.

Foreningens arkiv: Kongevej 248, Tiset, 6510 Gram, tlf.: 74 82 64 31.

Åbningstid: Torsdag i lige uger kl. 19.30–21.30 eller efter aftale med lederen.

Leder: Agnes Trans, Kastrupvej 12, Arnum, 6510 Gram, tlf.: 74 82 64 31.

Foreningen er oprettet i 1992. Medlemmer i 2005: 215.

Arkivet er startet i 1992.

Besøgende på arkivet i 2005: 40. Afleveringer til arkivet i 2005: 16.

Medlem af LASS.

Tiset lokalhistoriske Forening

Formand: Niels, Schmidt, Kongevej 248, Tiset, 6510 Gram, tlf.: 74 82 12 68.

Foreningens arkiv: Kongevej 248, Tiset, 6510 Gram.

Åbningstid: Tirsdag i ulige uger kl. 14.00–17.00 og kl. 19.00–20.30.

Leder: Niels Schmidt, Gl. Kirkevej 3, Tiset, 6510 Gram, tlf.: 74 82 12 68.

Foreningen er oprettet i 1988. Antal medlemmer i 2006: 120.

Arkivet startet i 1988. Besøgende på arkivet i 2006: 16.

Antal af afleveringer til arkivet i 2006: 15.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Gråsten Kommune*Lokalhistorisk Arkiv for Graasten og Omegn*

Ahlmannsparken (biblioteket), Ahlefeldvej 4, 6300 Gråsten, tlf.: 74 65 13 75.

E-mail: post@graastenarkiv.dk

Webside: www.graastenarkiv.dk

Åbningstid: Mandag kl. 14.00–16.00, torsdag kl. 16.00–18.00 eller efter aftale.

Leder: Else Egholm, Toldbodgade 6 st. tv., 6300 Gråsten, tlf.: 74 65 12 43.

Arkivet er oprettet i 1975. Besøgende i 2006: 115.

Afleveringer til arkivet i 2006: 60.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Arkivet har bl.a. modtaget en samling papirer og billeder fra familien Iversen, Tørsbøl. Fra Indre Mission er indkommet fotografier, en protokol og en beretning. Kværs Pensionistforening har skænket en protokol, en regnskabsbog med bilag og billeder. Endvidere er der kommet en samling papirer fra pastor F. Lauridsen.

I anledning af 70-års jubilæet for kongefamiliens overtagelse af Gråsten Slot som sommerresidens havde arkivet lavet en udstilling om de kongelige. På Historiens dag havde arkivet sammen med Historisk Forening arrangeret en legedag med gamle lege. Arkivet har skrevet små artikler om huse og andet i den lokale avis.

Historisk Forening for Gråsten by og Egn

Formand: Bodil Gregersen, Klokkevej 2, Rinkenæs, 6300 Gråsten,
tlf.: 74 65 31 81.

Foreningen er oprettet i 1975.

Medlemmer i 2006: 450.

E-mail: uffegregersen@post.tele.dk

Historisk Forening holdt generalforsamling på Fördeschule, hvor Gerhard Schmidt og Claus Evermann fortalte om mindretallet og skolen. Foreningen havde en vellykket udflugt til Møgeltønder, Højer og Nolde Museet. Hans Chr. Lassen fra bestyrelsen guidede turen både morsomt og interessant. I maj måned havde foreningen en byvandring i Gråsten by. På efterårsmødet fortalte Claus Ellehauge meget inspirerende om sin bog »Skibe fra Egersund og Gråsten«. Foreningen deltog med en stand på årets æbledag i september.

Haderslev Kommune

Haderslev byhistoriske Arkiv

Bispen 3, 6100 Haderslev, tlf.: 74 22 21 18, fax: 74 22 21 27.

E-mail: HBA@Haderslev.dk

Webseite: www.harkiv.dk

Åbningstid: Tirsdag-torsdag kl. 10–16, tillige 1. september–31. marts torsdag kl. 16.00–18.00.

Leder: Bent Vedsted Rønne, Simmerstedvej 66, 6100 Haderslev, tlf.: 74 53 33 21.

Arkivet er oprettet i 1946. Afleveringer i 2003: 232.

Besøgende på læsesalen i 2003: 2.142.

Haderslev Arkiv- og Museumsforening

Formand: Svend Aage Karup, Hjort Lorenzensvej 31, 6100 Haderslev,

tlf.: 74 53 51 53.

E-mail: karup@privat.dk

Foreningen er oprettet i 1953. Antal medlemmer: 480.

Sammenslutning af museumsforeninger i Danmark.

Haderslev Slægtsforsknings Forening

Formand: Svend Aage Mikkelsen, Hårgård 18 2.tv., 6200 Aabenraa,

tlf.: 74 62 15 75.

E-mail: svmi@post3.tele.dk

Foreningen er oprettet i 1984. Medlemmer i 2005: 160.

Halk-Hejsager lokalhistoriske forening

Formand: Erik Snitkjær, Brunbjerg 94, 6100 Haderslev, tlf.: 74 57 11 86.

Foreningens arkiv: Halk Skole, Hejsager, 6100 Haderslev.

Leder: Harald Schytt, Langgyde 5, 6100 Haderslev, tlf.: 74 57 12 91.

Foreningen er oprettet i 1984.

Hoptrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Jens Knudsen, Nørbygårdvej 40, Marstrup, 6100 Haderslev,

tlf.: 74 57 51 65.

Foreningens arkiv: Hoptrup kommuneskole, Hoptrup Hovedgade 62, Hoptrup, 6100 Haderslev.

Webseite: www.hoptrup.dk

Åbningstid: Torsdag kl. 14.00–16.00. (Ikke i skoleferierne).

Leder: Ove Ethelberg, Diernæsvej 131, Diernæs, 6100 Haderslev,
tlf.: 74 57 56 16.

E-mail: ove.ethelberg@tele2adsl.dk

Foreningen er oprettet den 18. januar 1984. Medlemmer 2006: 842.

Arkivet er oprettet i 1984. Besøgende på arkivet i 2006: 65.

Afleveringer til arkivet i 2006: 42.

Medlem af LASS.

Arkivet har bl.a. modtaget forskellige regnskaber og dagbøger fra Jens Peter Knudsen.

Arkivsamvirket har bevilget 23.000 kr., så alle arkiver i Haderslev Kommune kan komme på internettet. Den fælles aftentur for de lokalhistoriske arkiver i Haderslev gik til Haderslev by, hvor deltagerne fulgte vægterne. Foreningens egen tur gik til landbrugsmuseet på Tørninggaard, og den lokalhistoriske forening på Tørning Mølle. Deltagerne fik en gennemgang af landbrugsmuseet af Asmus Schmidt, Kastvrå, og på arkivet viste Agnes Svendsen rundt. På byfesten i Hoptrup den 12. august deltog arkivet med en »Hvornår var det nu«-konkurrence.

Lokalhistorisk forening for Gl. Haderslev

Formand: Mogens Nielsen, Erlevvej 73, 6100 Haderslev, tlf.: 74 52 90 73.

Foreningen er oprettet i 1995. Medlemmer i 1999: ca. 100.

Foreningens arkiv: Bispegade 15.00–17.00, 6100 Haderslev, tlf.: 74 52 90 73.

Leder: Mogens Nielsen (se ovenfor).

Åbningstider: efter aftale med lederen.

Moltrup Sogns lokalhistoriske forening

Formand: Karin Bonde, Bramdrup Lillefort 5, Bramdrup, 6100 Haderslev,
tlf.: 74 52 23 98.

E-mail: lillefort5@hotmail.com

Foreningens arkiv: Bramdrup Vestergade 7, Bramdrup, 6100 Haderslev.

Leder: Karin Bonde, Bramdrup Lillefort 5, Bramdrup, 6100 Haderslev,
tlf.: 74 52 23 98.

Åbningstid: Hver mandag mellem 19.00–21.00 i lige uger, og efter aftale med lederen.

Foreningen er oprettet i 1985. Medlemmer i 2006: 332.

Arkivet startet i 1985. Antal besøgende på arkivet i 2006: 7.

Antallet af afleveringer 2006: 11.

Medlem af LASS.

Der er bl.a. indkommet en del slægts- og gårdhistorier, købe- og aftægtskontrakter, billeder og protokoller fra idrætsforeningen og en protokol fra brandværnet.

I 2006 udgav Moltrup Sogns Lokalhistoriske Forening et 20 års jubilæumsskrift med titlen: »Da orkanen ramte Moltrup sogn december 1999«. Orkanen den 3. december 1999 ramte mange gårde i sognet og ejerne beretter her om ødelæggelserne og genopbygningen.

Efter at det gamle Bjerning sogn efter 36 år havde stemt sig tilbage til

Haderslev Kommune ved kommunesammenlægningen, sendte bestyrelsen en invitation til beboerne i Bjerning om at være med i vores lokalhistoriske forening. Derefter blev der afholdt en ekstraordinær generalforsamling, hvor to beboere i Bjerning blev valgt ind i foreningen. Vedtægterne blev ændret og foreningens navn ændret til: »Moltrup-Bjerning Lokalhistoriske Forening«. Siden er der omdelt et spørgeskema vedr. ejendommene i Bjerning. Allerede på nuværende tidspunkt er der indkommet mange interessante oplysninger.

Starup Sogns Lokalhistoriske Arkivforening

Formand: Karl Erik Olesen, Starup Kirkevej 25, 6100 Haderslev,
tlf.: 74 52 54 20.

E-mail: keo@haderslev.dk

Foreningens arkiv: Bjørnøvej 3, Starup, 6100 Haderslev, tlf.: 74 52 41 95.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Niels P. Bladt, Bjørnøvej 3, Starup, 6100 Haderslev, tlf.: 74 52 41 95.

E-mail: npbladt@post.tele.dk

Foreningen er oprettet i 1986. Medlemmer 2006: 65.

Arkivet er startet i 1986. Antal besøgende på arkivet i 2006: 20.

Antallet af afleveringer til arkivet i 2006: 5.

Medlem af LASS.

Starup Sogns Lokalhistoriske Arkivforening har som tidligere år udgivet et lille årsskrift.

Vilstrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Peter Jessen, Nr. Vilstrup Bygade 12, 6100 Haderslev,
tlf.: 74 58 21 48.

E-mail: jessen.fam@mail.dk

Foreningens arkiv: Bispen 3, (Biblioteksbygning), 6100 Haderslev.

Åbningstid: Torsdag 13.00–16.00 samt efter aftale med lederen.

Leder: Orla Iver Madsen, Skovbrynet 15, 6100 Haderslev, tlf.: 74 52 15 14.

Foreningen oprettet 1982. Medlemmer 2006: 39.

Arkivet er oprettet i 1982. Besøgende på arkivet 2005: 38.

Antallet af afleveringer til arkivet i 2006: 30.

Medlem af LASS.

Asmus Schmidt har skænket arkivalier vedrørende købmand Pauline Greisen samt billeder fra hans fødselsdag og forretning. Endvidere har Gerda Petersen foræret arkivet dias vedrørende omsorgsarbejde i Vilstrup og hendes rejser.

Lokalhistorisk Forening for Vonsbæk Sogn

Formand: Holger Eskildsen, Kildager 30, Bæk, 6100 Haderslev,
tlf.: 74 57 91 10.

E-mail: he@haderslev.dk

Foreningens arkiv: Vonsbæk Skole, Vonsbækvej, Bæk, 6100 Haderslev,
tlf.: 24 21 70 20.

Åbningstid: Tirsdag kl. 15.30–17.00 samt efter aftale.

Leder: Irene Sørensen, Havgyden 38, Bæk, 6100 Haderslev.

E-mail: arne_irene@email.dk

Foreningen er oprettet i 1997. Medlemmer 2005: 138.

Arkivet er oprettet i 1997. Besøgende på arkivet i 2006: ca. 35.

Antallet af afleveringer i 2006: 7.

Foreningen er medlem af SLF.

Arkivet er medlem af LASS. Arkivet er medlem af SLA.

Arkivet har bl.a. modtaget billeder og arkivalier fra Berg-familien, familierne Termansen/Hundevad samt arkivalier fra FDF og kopier af folketællingerne i Vonsbæk Sogn for årene 1835, 1840 og 1860.

Markedsdagen den 27. maj var foreningens største arrangement, hvor hele gymnastiksalen var fyldt med gamle FDF-materialer. Udstillingen var rigtig godt besøgt. I forbindelse med generalforsamlingen havde foreningen besøg af Jørn Buch, som fortalte om De slesvigske Krige og den stigende nationalitetsfølelse i Sønderjylland.

Aarøsund Lokalhistoriske Arkivforening

Formand: Margit Christoffersen, Ved Færgegården 2A, Aarøsund, 6100 Haderslev, tlf.: 74 58 45 81.

E-mail: margitchristoffersen@hotmail.com

Foreningens arkiv: Som ovenstående. Arkivet har til huse i medborgerhuset, men ikke postadresse.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Foreningen er oprettet: 2002. Medlemmer 2004: 48.

Arkivet er oprettet i 2002. Antal besøgende 2004: 12.

Antallet af afleveringer til arkivet i 2004: 10.

Medlem af LASS.

Højer Kommune

Højeregnens Lokalhistoriske Forening

Formand: Svend Kristiansen, Østerbyvej 32, 6280 Højer, tlf.: 74 78 32 15.

E-mail: sv.kristiansen@mail.tele.dk

Foreningen startet i 1997. Antal medlemmer 2006: 136.

Højeregnens lokalhistoriske Arkiv

Møllegade 12, 6280 Højer, tlf.: 74 78 24 04.

Åbningstid: Mandag kl. 14.30-17.00.

Leder: Lis Hindrichsen, Uldgade 6, 6270 Tønder, tlf. 73 78 20 45.

Arkivet oprettet i 1981.

Besøgende på arkivet i 2006: 50. Afleveringer til arkivet i 2006: 56.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Arkivet har bl.a. modtaget billeder af interiør i en gammel fredet gård, et ringbind med retsdokumenter fra 1500-tallet og billeder fra Den Danske Brigades lejr i Højer 1945. Der har været forhandlinger med Tønder Kommune, som ønsker en stor besparelse på arkivets budget for 2007. Da kommunen har ønsket, at der en klar adskillelse mellem Højeregnens Arkiv og Højeregnens Lokalhistoriske Forening er der vedtaget et sæt nye vedtægter. Det samme er sket for arkivet.

2006 var et godt år med syv vellykkede arrangementer, der i alt samlede 623 personer. 25-års jubilæet og åbent hus arrangementet var meget vellykket. Aftenen sluttede med sang og lysbilleder ved Carl Christiansen.

Lundtoft Kommune

Historisk Sogneforening for Bovrup og Varnæs

Formand: Anne Marie Jensen, Stenagervej 1B, Bovrup, 6200 Aabenraa,
tlf.: 74 68 03 17.

Foreningens arkiv: Bovrup Aktivcenter, Bytoften 13, Bovrup, 6200 Aabenraa.
Åbningstid: 1. oktober–1. april mandag kl. 14.00–17.00.

Leder: Knud Krog, Blansvej 28, Bovrup, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 68 00 37.

E-mail: knud.krog@get2net.dk

Foreningen er oprettet i 1979. Medlemmer i 2006: 283.

Arkivet er oprettet i 1977. Antal besøgende på arkivet i 2006: ca. 80.

Antallet af afleveringer til arkivet i 2006: 35.

Medlem af LASS.

Foreningen har holdt møde på Bovrup Kro, hvor Aage Emil Hansen holdt foredrag om grænsegendarmeriets 130 års historie. Den 1. maj var der byvandring i Bovrup, hvor Chr. Schmidt og Knud Krog viste rundt. På Varnæs Skole fortalte forstfuldmægtig Jørn Steenberg om fredningen af Varnæshoved. Den 11. marts var der udstilling på Aktivitetscentret om slægtsforskning og skolebilleder.

Historisk forening for Felsted Sogn

Formand: Andreas Asmussen, Kirkevej 2, Felsted, 6200 Aabenraa,
tlf.: 74 68 53 30.

E-mail: asmussen@bbsyd.dk

Foreningens arkiv: »Patsches Hus«, Præstegårdsvej 4, Felsted, 6200 Aabenraa.
Åbningstid: Onsdag kl. 14.30–17.00 (ikke i skoleferierne) og efter aftale med lederen.

Leder: Ellen Jensen, Gråstenvej 16, Felsted, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 68 50 02.

Foreningen er oprettet i 1983. Medlemmer i 2006: 450.

Arkivet er oprettet i 1983. Antal besøgende på arkivet i 2006: 73.

Antallet af afleveringer til arkivet i 2006: 50.

Medlem af LASS.

Ved generalforsamlingen fortalte museumsleder Lennart Madsen om landsbyernes opståen og videre udvikling. Emnet blev fulgt op med en sommerudflugt til sognets nordøstlige område, hvor historien har efterladt mange endnu synlige spor fra fortiden. Foreningen havde igen engageret sig med Lennart Madsen, som viste rundt i området og fortalte os om Rørholm voldsted, kæmpehøjene og rester af de uhyre sjældne skvatmøller ved Dyrbækken.

Ved bystævnet i Tumbøl har foreningen opsat en mindesten over »Tumbøl Bøndernes frihedskamp 1762–66«. Ligeledes har foreningen opsat en opslags-tavle med en kort beskrivelse af landsbyen, bystævnet og frihedskampen. Ved årsmødet havde foreningen besøg af gårdejer Hans Lilleør fra Kværs Lade-gård, der levende fortalte om Tumbøl bøndernes frihedskamp mod den onde herremand på ladegården.

Foreningen har ligeledes været initiativtager til udgivelsen af *Lundtoft Kommune gennem 36 år*. Ønsket var i glimt at fortælle om kommunens historie og udvikling mens den endnu var intakt. Patsches hus har i årets løb fået lagt ny stråtag på nordsiden, ny skorstenspipe samt fået et stendige af gamle syldsten op mod vestskellet.

Lokalhistorisk Forening for Kliplev Sogn

Formand: Jørgen Hansen, Lillegade 3, Kliplev, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 68 76 28.

Foreningens arkiv: Straagaards Smedie, Skolegade 4, Kliplev, 6200 Aabenraa. Åbningstid: 1. juni–1. oktober tirsdag og fredag kl. 15.00–17.00 eller efter aftale med lederen.

Leder: Jørgen Hansen, Lillegade 3, Kliplev, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 68 76 28.

Foreningen er oprettet i 1980. Medlemmer 2006: 420.

Arkivet er startet i: 1980.

Antal afleveringer i 2006: 14.

Medlem af LASS.

Ved generalforsamlingen blev der vist en film om Fritz Clausen. Dagene i maj og juni, hvor der var uddeling af fondsmidler i forbindelse med »Kliplev Mærken«, var museet og arkivet velbesøgte. 1. juli var der arrangeret en heldags bustur til Als, hvor to lokale guider var ledere. I august gik en aftentur til Cathrinesminde Teglværk og i september gik turen til grænsemuseet i Taps. Leo W. Petersen fortalte i oktober levende over emnet »Hvad er det?«. Til åbningsdagen i museet den 3. december var der arrangeret en udstilling om Kliplev mejeri 1898–1988.

Løgumkloster Kommune

Historisk Forening for Løgumkloster Kommune

Formand: Vagn Lauritzen, Ved Dammen 56, 6240 Løgumkloster, tlf.: 74 74 43 03.

E-mail: vagn-lauritzen@mail.tele.dk

Lokalhistorisk arkiv: Mellemgade 4 st., 6240 Løgumkloster.

Åbningstid: Mandag kl. 19.30–21.00. Lørdage 10.00–12.00 eller efter aftale.

Leder: Frede Gotthardsen, Ringgade 15, 6240 Løgumkloster, tlf.: 74 74 42 04.

Foreningen er oprettet i 1972. Medlemmer i 2006: ca. 375.

Arkivet er oprettet i: 1972.

Arkivet er en selvejende institution, der ikke har medlemmer.

Besøgende på arkivet i 2006: 124. Afleveringer til arkivet i 2006: 96.

Medlem af LASS.

Der er bl.a. indkommet arkivalier vedrørende rådhuset i Løgumkloster, Nissens smedie i Øster Højst, Løgumkloster og omegns Husholdningsforening samt Løgumkloster Refugium. Foreningen havde først i 2006 med ca. en måneds mellemrum besøg af to gamle klosterdrengene, nemlig Hans Wolthers og Johannes Bock, der fortalte erindringer fra deres drenge- og ungdomsår. Lige før påske fortalte Frede Gotthardsen om Draved Skov og Kongens Mose. Det foredrag blev fulgt op med en cykeltur til lokaliteterne i sensommeren.

Endelig havde foreningen i forsommeren tre dejlige aftenture til kommunens kirker, hvor lokale folk fortalte om kirken. Det gav mulighed for at lære lidt flere detaljer om de enkelte sogne i kommunen.

Efterårssæsonen blev indledt med generalforsamlingen, hvor Lennart Madsen fra Haderslev fortalte om arkæologiske udgravninger i Løgumkloster Kommune. I november fortalte Niels Sterum om renæssancebygninger i Løgumkloster, og kort før jul blev der holdt et bogmarked i Museet Holmen.

Nordborg Kommune

Lokalhistorisk Forening for Nordborg og Omegn

Løjtetoft 32, 6430 Nordborg, tlf.: 74 45 08 29.

Formand: Nis Heesgaard Hoff, Valmuevej 14, Havnbjerg, 6430 Nordborg, tlf.: 74 49 09 65.

E-mail: hhn@danfoss.com

Åbningstid: Mandag 10.00–17.00, tirsdag 10.00–12.00, torsdag 10.00–12.00.

Leder: Carl. Paulsen, Smedegade 1A, 6430 Nordborg.

E-mail: carl.paulsen@mail.dk

Foreningen startet i: 2006. Antal medlemmer i 2006: 61.

Arkivet er oprettet i 1973.

Antal besøgende på arkivet i 2006: 1100.

Antallet af afleveringer i 2006: 58.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Blandt afleveringerne kan nævnes arkivalier fra Nordborg Sangforening, et album med avisudklip, tre kasser med fotografiske glasplader og arkivalier fra den konservative vælgerforening fra dens start til nedlæggelse.

2006 har været et turbulent år for arkivet og personalet. I februar blev der startet en ny forening med navnet »Historisk forening for Nordborg området«. Der er kommet en ny ledelse og flere nye folk til at registrere indkomne arkivalier. Med næsten nye folk på alle pladser er der meget, som skal læres og sættes på plads. Arkivet er nu kommet ind i et roligt og fornuftigt leje.

Egen Sogns lokalhistoriske Forening

Formand: Peter Petersen, Møllevej 6, Guderup, 6430 Nordborg, tlf.: 74 45 82 36.

Foreningens arkiv: Præstevænget 3E, Guderup, 6430 Nordborg, tlf.: 74 45 93 01.

E-mail: arkiv@esla.dk Website: www.esla.dk

Åbningstider: Torsdag kl. 16.00–18.00.

Leder: Peter Petersen, Møllevej 6, Guderup, 6430 Nordborg, tlf.: 74 45 82 36.

E-mail: Peter.marie@petersen.mail.dk

Foreningen er oprettet i 1994. Medlemmer i 2006: 594.

Arkivet er oprettet i 1994.

Besøgende på arkivet i 2006: 90. Afleveringer til arkivet i 2006: 35.

Medlem af LASS.

Arkivet har modtaget arkivalier fra afdøde skoleinspektør Aage Hansen med

bl.a. flere bånd og artikler om Guderup skole i 75 år. Endvidere er der indkommet arkivalier vedr. Egen kirkes historie, musikdirektør Niels Nielsens liv og levned samt Stolbro bys jordfordelingsbog fra 1768. Endvidere er der indkommet 45 stk. hjemstavnsblade fra »Kreis Sonderborg«.

Foreningen startede året med et vinterarrangement, hvor H.C. Carstensen holdt et lysbilledforedrag om »Æ Kleinbahn o Als«. I marts afholdt vi generalforsamling, hvor Svend Andersen fortalte om gamle veje og stier i lokalområdet. Sommerarrangementet var en bytur til Elstrup Nederby og Fladbækvej. Her fortalte Svend Andersen om gårde og huse. I november udkom årsskriftet, det tolvte i rækken.

Holm Sogneforening

Formand Lasse Schmidt, Ramsdam 8, Holm 6430 Nordborg, tlf.: 73 45 34 34.
Foreningen er oprettet i 1978. Medlemmer i 2006: ca. 300.

Holm Sogneforenings lokalhistoriske Arkiv

Formand: Lissi Obling, Nørrehaven 6, Holm, 6430 Nordborg, tlf.: 74 45 08 17.
E-mail: svend_erik@bbsyd.dk
Foreningens arkiv: Sognegården, Møllegade 58, Holm, 6430 Nordborg,
tlf.: 74 45 33 24.

Åbningstider: Sidste lørdag i hver måned kl. 14.00–17.00 og efter aftale med lederen.

Leder: Jens Sandvej, Hellesøvej 24, Holm, 6430 Nordborg, tlf.: 74 45 10 06.

Arkivet er oprettet i 1978.

Antal besøgende i 2006: ca. 250, antal afleveringer i 2006: 5.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

I januar 2006 arrangerede foreningen en stor udstilling om handel, håndværk og industri i Holm før og nu. Foreningen satte i 2003 en mindesten op i Holm over omkomne engelske flypiloter, nedskudt over Holm 1943. Tre slægtninge til de omkomne kom på besøg for at se stenen og nedstyrtningsstedet. En 5-mandsgruppe bygger på en model af Holm anno 1800 ved Jollmands Gaard. Vi skal modellere ca. tyve bygninger og mangler nu fem. Besøgende til Jollmands Gård lægger ofte vejen forbi arkivet.

Oksbøl Sogneforening Lokalhistorisk Arkiv

Formand: Hans Christian Kaack, Lusigvej 18, Broballe, 6430 Nordborg,
tlf.: 74 45 31 03, mobil tlf.: 24 24 13 49.

E-mail: hc@kaack.dk Webside: www.oksboel.cjd.net

Foreningens arkiv: Oksbøl Friskole, Spangmosevej 33, kælderens, Broballe, 6430 Nordborg. (Post skal sendes til arkivets leder Henning Wriborg, Apotekerhaven 1, 1.tv., 6430 Nordborg).

Åbningstider: Onsdag kl. 19.00–21.30 og efter aftale.

Leder: Henning Wriborg, Apotekerhaven 1.tv., 6430 Nordborg,
tlf.: 74 45 13 49, mobil: 24 24 13 49.

Foreningen er oprettet i 1971. Antal medlemmer i 2004: 525.

Arkivet er oprettet i 1971. Besøgende på arkivet i 2004: 75.

Afleveringer til arkivet i 2004: 32.

Lokalhistorisk forening for Svenstrup Sogn

Formand: Jørgen Valentin, Hulen 2, Svenstrup, 6430 Nordborg,
 tlf.: 74 45 61 65.

Foreningens arkiv: Stevning Kulturhus, Skolevænget 12, Stevning, 6430 Nordborg.

Åbningstider: 1. og 3. mandag i hver måned kl. 15.00–18.00.

Leder: Inge Marie Christiansen, Skærveagervej 15, Himmarn, 6430 Nordborg,
 tlf.: 74 45 63 28.

Foreningen er oprettet i 2000. Antal medlemmer i 2006: 301.

Besøgende på arkivet i 2006: ca. 170.

Afleveringer i 2006: 18.

Medlem af LASS.

Blandt afleveringerne er der effekter fra Stevning Mejeri, alt fra lærer A. Johansens skolemuseum i Svenstrup samt mange billeder og dokumenter, herunder bl.a. tegninger/tilbud til Svenstrup kirke.

Efter et år i nye lokaler begynder der at komme system på hylderne. Der arbejder flere grupper med projektet »Vi og vores huse«. Det vil blive et vigtigt værktøj for dem, der interesserer sig for sognets topografi. Der har været arrangeret en byvandring samt holdt åbent arkiv, hvor de besøgende kunne se en udstilling.

Nørre Rangstrup Kommune*Lokalhistorisk Forening for Agerskov Sogn*

Formand: Kedde Paulsen, Galstedvej 36, 6541 Bevtuft, tlf.: 74 51 93 93.

E-mail: paulsen@mail.dk

Foreningens arkiv: Agerskov skole, Præstegårdsvej 9, 6534 Agerskov.

Åbningstid: Tirsdag kl. 15.00–17.00 (lukket på skolernes ferie- og fridage).

Leder: Birte Tygesen, Golfvænget 14, 6520 Toftlund, tlf.: 74 83 31 91.

E-mail: bity@toftlund.net

Foreningen er oprettet i 1991. Medlemmer i 2006: 707.

Arkivet er oprettet i 1991. Antal besøgende på arkivet i 2006: 77.

Antallet af afleveringer i 2006: 52.

Medlem af SLF. Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Foreningen har udgivet et årsskrift og arrangeret en udflugt til Mandø og Ribe. Efter generalforsamlingen var der foredrag ved museumsinspektør Peter Dragsbo om sønderjyske bygninger. Arkivet er begyndt at registre i Arkibas 3.

Lokalhistorisk forening for Arrild Sogn

Foreningen nedlagt 28. februar 2006.

Lokalhistorisk Arkiv for Arrild Sogn

Arkiv: Multihuset, Skærbækvej 16, Arrild, 6520 Toftlund.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Inger Rahbek Andersen, Roostvej 3, Roost, 6535 Branderup J,
 tlf.: 74 83 43 84.

Arkivet er startet i 1986.
Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Bevtoft-Tirslund Lokalhistoriske Forening

Formand: Søren Kjær, Bevtoftvej 27, Tirslund, 6541 Bevtoft, tlf.: 74 83 19 76.
Foreningens arkiv: Bevtoft Skole, Krygersvej 43, 6541 Bevtoft, tlf.: 74 83 19 78.
Åbningstid: Mandag kl. 14.30–16.30 (undtagen i skoleferier).
Leder: Anni Huusmann, Mergellandvej 11, Mergelland, 6541 Bevtoft,
tlf. 74 83 19 78.

Foreningen er oprettet i 1987. Medlemmer i 2005: 490.
Arkivet er oprettet i 1987. Besøgende i 2005: ca. 140.
Afleveringer til arkivet i 2005: 8.
Medlem af SLF. Medlem af LASS.

Branderup-Rurup lokalhistoriske forening

Formand: Flemming Petersen, Engdraget 1, 6535 Branderup J, tlf.: 74 83 53 44.
Foreningens arkiv: Friskærvej 4a, 6535 Branderup J.
Åbningstid: Efter aftale med lederen.
Leder: Tage Willadsen, Branderup Mark 7, 6535 Branderup J.
E-mail: tage@willadsen.nu
Foreningen er oprettet den 25. marts 1987. Medlemmer i 2006: ca. 200.
Arkivet er oprettet i 1987. Antal besøgende på arkivet i 2006: ca. 50.
Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Lokalhistorisk Forening for Toftlund og Omegn

Formand: Anne Grethe Petersen, Mariavænget 29, 6520 Toftlund,
tlf.: 74 83 22 34.
E-mail: tlhf@forum.dk
Nørre Rangstrup Lokalarkiv, Søndergade 56, 6520 Toftlund.
Åbningstid: Mandag kl. 16.00–18.00 og efter aftale.
Leder: Anne Grethe Petersen, Mariavænget 29, 6520 Toftlund tlf.: 74 83 22 34.
Foreningen er oprettet i 1982. Medlemmer i 2006: 70.
Arkivet er oprettet i 1982. Antal besøgende på arkivet i 2006: 47.
Afleveringer til arkivet i 2005: 15.
Medlem af LASS. Medlem af SLA.
Foreningen har fået en helt ny bestyrelse efter Tove Rasmussens død.

Rødning Kommune

Rødning lokalhistoriske arkiv

Søndergyden 15, 6630 Rødning, tlf.: 74 84 54 34.
Åbningstid: Tirsdage kl. 9.00–12.00 og torsdage kl. 14.30–17.00.
Leder: Hans Carlo Jensen, Torvet 5, II, 6630 Rødning, tlf.: 74 84 23 59.
Arkivet er oprettet i 1971.
Besøgende i 2004: 20. Afleveringer i 2004: 29.
Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Rødding lokalhistoriske Forening

Formand: Ester Torp, Højskolelunden 3F, 6630 Rødding, tlf.: 75 39 83 82.
Foreningen er startet i 1994. Medlemmer 2004: ca. 200.

Brændstrup Hjemstavnsforening

Formand og leder: Ruth Jepsen, Bremvej 4, 6630 Rødding, tlf.: 74 82 16 82.
Foreningens arkiv: Bremvej 4, 6630 Rødding, tlf. 74 82 16 82.
Åbningstid: Første mandag i måneden kl. 19.00–21.00.
Foreningen er oprettet i 1962. Medlemmer i 2005: 172.
Medlem af SLF. Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Hjerting Sogns lokalhistoriske udvalg

Formand: Deth Block Jacobsen, Trøksvej 1, Hjerting, 6630 Rødding,
tlf.: 74 84 13 63.
Foreningens arkiv: Hjerting forsamlingshus, Forsamlingshusvej 9, Hjerting,
6630 Rødding.
Åbningstid: Efter aftale med lederen.
Leder: Deth Block Jacobsen, Trøksvej 1, Hjerting, 6630 Rødding,
tlf.: 74 84 13 63.
Foreningen er oprettet i 1983.
Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Hygum lokalhistoriske forening

Formand: Peter Fredslund, Herredsfogedvej 13, Sdr. Hygum, 6630 Rødding,
tlf.: 74 84 53 05.
Foreningens arkiv: Ribevej 61, Sdr. Hygum, 6630 Rødding, tlf.: 74 84 52 28.
Åbningstid: 1. oktober til 1. maj første og tredje tirsdag i måneden kl. 15.00–
17.00.
Leder: Edith Jensen, Lindealle 2, Sdr. Hygum, 6630 Rødding.
Foreningen er oprettet i 1965. Antal medlemmer i 2002: 76.
Medlem af SLF. Medlem af SLA.

Landbrugsmuseet Hygum Hjemstavnsgård

Formand: Johannes Knudsen, Søndergyden 30, 6630 Rødding, tlf.: 74 84 55 66.
Åbningstid: Medio maj–juni lørdag og søndag kl. 13.00–17.00. Fra 24. juni–
1. september hverdage kl. 11.00–17.00, søndag kl. 13.00–17.00.

Lokalhistorisk Forening for Jels Sogn

Formand: Margit Falkenberg Ottosen, Jelsevej 39, Grønnebæk, 6630 Rødding,
tlf.: 74 55 22 45.
Foreningens arkiv: Den Gamle Rutebilstation, Jels Torvet 2, Jels, 6630 Rød-
ding.
E-mail: lokal@historisk-jels.subnet.dk
Webisode: www.historisk-jels.subnet.dk
Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Niels Clausen, Jels Toftevej 6, 6630 Rødding, tlf.: 74 55 30 50.

E-mail: fam-clausen@privat.dk

Foreningen er oprettet i 1984. Medlemmer i 2001: 250.

Arkivet er oprettet i 1984. Besøgende i 2001: 200.

Medlem af SLA.

Lintrup lokalhistoriske arkiv

Mogens Lorentzen, Grænsevej 1, Foldingbro, 6660 Lintrup, tlf.: 74 85 53 45.

Foreningens arkiv: Lintrup skole, Kirkepladsen 1, 6660 Lintrup.

Åbningstid: 1. og 3. tirsdag i måneden kl. 16.00–18.00, eller efter aftale.

Leder: Mogens Lorentzen (se ovenfor).

Medlem af SLA.

Skodborg Sogns Hjemstavsforening

Formand: Kirsten Fynbo, Rugtoften 43, Skodborg, 6630 Rødding,

tlf.: 74 84 81 48.

E-mail: kirsten.fynbo@mail.dk

Foreningens arkiv: Vestergade 3, Skodborg, 6630 Rødding, tlf.: 74 85 01 04.

E-mail: skodborg-hjemstavnsarkiv@mail.tele.dk

Åbningstid: Mandag 16.00–18.30 og onsdag kl. 9.30–11.45.

Leder: Kristian Jørgensen, Engvej 21A, 6630 Rødding, tlf.: 74 84 81 11.

Foreningen startet i 1981. Medlemmer i 2006: ca. 200.

Arkivet er oprettet i 1941. Besøgende i 2006: ca. 100.

Medlem af LASS.

Den 7. januar blev der afholdt en aften med egne kræfter, hvor lokale fortalte om deres liv. Afstemningsdagen den 10. februar blev markeret med foredrag af Dieter Paul Küssner, Jaruplund Højskole. Aftenudflugt i maj måned, der foregik i samarbejde med Historisk Samfund, gik til naturcenteret ved Damende. Bussen var fuld på sommerudflugten til Før. Der har været afholdt en sognevandring langs Kongeåen og en stor udstilling om Kongeåen til messen i november. Vores Blad *Hjemstavnen* udkom to gange.

Skrave Hjemstavnsforening

Formand: Peder Dall Jørgensen, Københovedvej 26, 6630 Rødding,

tlf.: 74 84 72 05.

Foreningens arkiv: Københovedvej 26, 6630 Rødding, tlf.: 74 84 72 05.

Leder: Peder Dall Jørgensen, Københovedvej 26, 6630 Rødding,

tlf.: 74 84 72 05.

Åbningstid: 1. oktober–1. april onsdag 13.30–16.00 eller efter aftale med lederen.

Lukket i skolernes ferie.

Foreningen er oprettet i 1947. Antal medlemmer 2005 ca. 200.

Arkivet oprettet i 1980.

Antal besøgende i 2005: 12. Antal af afleveringer 2005: 5.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Lokalhistorisk Forening for Øster Lindet Sogn

Formand: Kaj Morten Frandsen, Villavej 13, Øster Lindet, 6630 Rødding,
tlf.: 74 84 61 06.

E-mail: kajfrandsen@dbmail.dk

Foreningens arkiv: Stadionvej 5, Øster Lindet 6630 Rødding.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Jacob Holst, Terpvej 57, Terp, 6630 Rødding, tlf.: 74 84 64 20.

Foreningen oprettet i 1986. Medlemmer i 2006: 223.

Arkivet er oprettet i 1976. Besøgende i 2005: 10.

Afleveringer i 2006: 10.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Arkivet har bl.a. modtaget Jens Grosbøls ca. 240 sider håndskrevne optegnelser og avisudklip fra perioden 1960 og frem til i dag, samlet af Helga Møller.

Ved generalforsamlingen fortalte Martin Abrahamson om Øster Lindet og omegn. Udflugten gik til Løgumkloster med Bork Hansen og hustru som guide. I oktober deltog vi i hobbyudstillingen i forsamlingshuset. Vi har nu fået internet, og arkivdatabasen Arkibas 4.0, så vi er forbundet med andre arkiver.

Rødekro Kommune*Lokalhistorisk Forening i Rødekro*

Formand: Ellen Jensen, Stationsvej 36, Hovslund, 6230 Rødekro,
tlf.: 74 66 44 04.

E-mail: enj@privat.dk

Foreningens arkiv: Østergade 40C, 6230 Rødekro, tlf.: 73 66 29 19.

Åbningstider: Mandag kl. 15.00–17.00 og efter aftale.

E-mail: lokalhistoriskforening@mail.dk

Leder: Ingrid Nissen, Overtoften 19, Genner, 6230 Rødekro, tlf.: 74 69 85 50.

Foreningen er oprettet i 1978. Medlemmer i 2006: 648.

Arkivet er oprettet i 1990. Besøgende på arkivet i 2006: ca. 180.

Afleveringer til arkivet i 2006: 18.

Medlem af LASS.

Der er bl.a. afleveret tre livsberetninger og indkommet en del gamle postkort.

Den 23. februar 2006 afholdtes generalforsamling på Borgerhuset i Rødekro, hvor der blev vedtaget nogle ændringer i vedtægterne, hvor foreningen bl.a. skiftede navn til *Lokalhistorisk Forening i Rødekro*, eftersom der fremover ikke er noget, der hedder Rødekro Kommune. Ca. 50 medlemmer deltog i afstemningen. Foreningens årlige bustur gik til Torsminde Strandingsmuseum og Skjernådal. Der har været lokalhistoriske aftener i Genner og Hjordkær Forsamlingshuse og en udstilling på arkivet med billeder af »Æ Kleinbahn« m.m.

Skærbæk Kommune

Historisk Forening for Skærbæk og Omegn

Formand: H. E. Sørensen, Melbyvej 27, 6780 Skærbæk, tlf.: 74 75 17 04.

E-mail: melbyhus@mail.tele.dk

Foreningens arkiv: Tøndervej 13, 6780 Skærbæk, tlf.: 74 75 17 04.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Bodil Bjerre, Tøndervej 13, 6780 Skærbæk. tlf.: 74 75 14 10.

E-mail: bodilbjerre@ofir.dk

Foreningen er oprettet i 1967. Medlemmer i 2006: 250.

Arkivet er oprettet i 1967.

Medlem af LASS.

Rømø lokalhistoriske forening

Formand: Rosa Schmidt, Ternevej 11, Havneby, 6792 Rømø, tlf.: 74 75 52 10.

Foreningens arkiv: Vestervej 9, 6792 Rømø.

E-mail: mhb@post.tdcadsl.dk Webside www.123hjemmeside.dk/arkivrim

Leder: Magnus Buch, Klitvejen 31, 6792 Rømø, tlf.: 74 75 50 44.

Åbningstid: Tirsdag kl. 14.00–16.00 samt efter aftale.

Foreningen startet i 1995 Medlemmer 2006: 210.

Arkivet startet i 1995. Besøgende i 2006: ca. 56.

Afleveringer i 2006: 35.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Blandt afleveringerne er indkommet et skibsportræt fra en kaptajnsfamilie samt mange billeder og andet materiale fra arvinger til en gammel kaptajnsfamilie på Rømø. Endvidere er der modtaget erindringer fra en gammel rømøbo.

I forbindelse med generalforsamlingen i marts var der foredrag ved museumsinspektør Frauke Witt, Haderslev, om udgravningerne i Havneby 2005. I september havde foreningen en velbesøgt udstilling om »Kroen og hoteller på Rømø«. Som tidligere år resulterede arbejdet med årets udstilling i mange nye billeder og oplysninger. I december havde arkivet et arrangement i forbindelse med genudgivelse af Bert Kelms bind 1 i *Rømø – et vesterhavspræget samfund*.

Det lykkedes at skaffe så store midler hos fonde, at der kunne ske en renovering af en mur samt fire nye vinduer i foreningens ejendom.

Den 22. december afgik vor afholdte og meget aktive arkivleder Arne Jørgensen helt uventet ved døden. Det var et stort tab, men Magnus Buch var heldigvis parat til at overtage arbejdet som ny arkivleder.

Sundeved Kommune

Historisk Forening for Sundeved

Formand: Carl Peter Møller, Guldtoft 4, Avnbøl, 6400 Sønderborg,

tlf.: 74 46 14 40.

Foreningens arkiv: Truenbrovej 21A, Avnbøl, 6400 Sønderborg,

tlf. 74 46 61 05.

Åbningstid: Mandag kl. 9.00–11.00 og onsdag kl. 15.00–17.00.

Leder: Marie Hansen, Eckersbergvej 18, Blans, 6400 Sønderborg,
tlf.: 74 46 14 70.

Foreningen er oprettet ved en sammenlægning i 1992 af foreningerne i Nybøl,
Ullerup og Sottrup sogne.

Medlemmer i 2006: 700.

Arkivet er oprettet i 1992. Besøgende på arkivet i 2005: 57.

Afleveringer i 2005: 22.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Arkivet har bl.a. modtaget alle arkivalier fra den nu opløste Sundeved idrætsforening, samt en stor del kort, tegninger og dokumenter fra Sundeved Kommune. Endvidere er der afleveret dokumenter fra Hans Tychsen, Blansskov og soldaterbreve m.m. fra Peter Petersen, Blans.

Foreningen fik i 2006 tildelt Andelskassens Alssund pris på 5.000 kr. Da arkivet stod for at skulle have nye computere, var det sammen med 2.500 kr. fra Mads Clausens Fond et kærkomment tilskud. Udflugten gik i år til Gråsten Slotskirke med Pastor Barfod som guide. Ved vort tillidsmandsmøde fortalte oberstløjtnant Hans Schriver om Søgårds historie

Selskabet for Nydamforskning

Formand: Vincent Jensen, Skovbyvej 14, 6470 Sydals, tlf.: 74 41 57 47.

E-mail: info@nydam.nu

Webside: www.nydam.nu

Foreningens arkiv: Historisk Forening for Sundeved, Truenbrovej 21A, Avnbøl, 6400 Sønderborg.

Leder: Heddy Franke, Jomfrustien 11, 6400 Sønderborg.

E-mail: heddy@vucsyd.vuc.dk Webside: www.nydam.nu

Udstilling: Nydamhuset, Nydamvej 41, Øster Sottrup, 6400 Sønderborg.

Åbningstid: Efter aftale. Nøglen udleveres på Nydamskolens bibliotek,
tlf.: 74 46 72 42.

Foreningen starter i 1984. Antal medlemmer: 350.

Arkivet oprettet i 1984.

Sydals Kommune

Lokalhistorisk Forening for Kegnæs Sogn

Formand: Marie Mogensen, Vesterkobbøl 13, Kegnæs, 6470 Sydals,
tlf.: 74 40 53 14.

Foreningens arkiv: Østerbyvej 11, Kegnæs, 6470 Sydals.

Åbningstid: 1. april til 1. oktober første mandag i måneden kl. 18.00–19.30.

1. oktober til 31. marts hver mandag kl. 18.00–19.30 og efter aftale med lederen.

Leder: Anna Hansen, Storetoft 25, Kegnæs, 6470 Sydals, tlf.: 74 40 51 85.

Foreningen er oprettet i 1981. Medlemmer i 2006: 388.

Arkivet er oprettet i 1981. Besøgende på arkivet i 2006: 22.

Antallet af afleveringer til arkivet i 2006: 12.

Medlem af LASS.

Arkivet har bl.a. modtaget en bibel (kirkespejl) fra 1794, kort – tegning om

Hjortholm, visen »Løjn og Sand« (1930) samt en begæring om en hædersgave for deltagelse i krigen 1864.

Foreningen fejrede sit 25-års jubilæum med en udstilling i forsamlingshuset. Der var ca. 125 deltagere, der kom fra hele Als og Sundeved.

Lokalhistorisk Forening for Hørup Sogn

Formand: Chresten A. Krogh, Majbølvej 17, 6470 Sydals, tlf.: 74 41 53 12.

Foreningens arkiv: Hørup Centralskole, Vestervej 42, Kirkehørup, 6470 Sydals (post sendes til lederen eller formanden).

Åbningstid: Mandag kl. 13.30–17.00 og første mandag i måneden 19.00–21.00 i vinterhalvåret eller efter aftale med lederen.

Leder: Anna Kirstine Nielsen, Mjanghaiøj 11, 6470 Sydals, tlf.: 74 41 52 65.

E-mail: an.ki.ni@nielsen.mail.dk

Foreningen er oprettet i 1978. Medlemmer i 2006: ca. 409.

Arkivet startet i 1979. Antal besøgende på arkivet i 2006: ca. 25.

Antallet af afleveringer til arkivet i 2006: 13.

Medlem af LASS.

Der er bl.a. modtaget et sammendrag af tre kronikker om Hørup sogn i 1910 og flere arkitekttegninger af landbrugsbygninger.

Lysabild sognehistoriske forening

Formand: Jørn Lind, Lindegården, Lysabildgade 44, Lysabild, 6470 Sydals, tlf.: 74 40 45 14.

Foreningens arkiv: Østfløjen på Lysabild skole, Lysabildgade 2, Lysabild, 6470 Lysabild (post skal sendes til formanden).

Åbningstid: Første torsdag i måneden kl. 18.00–20.00 eller efter aftale med lederen.

Leder: Bent Bonefeld, Mommarkvej 368, Mommark, 6470 Sydals, tlf.: 74 40 77 82.

Foreningen er oprettet i 1978. Medlemmer i 2005: 648.

Arkivet er oprettet: 9. marts 1978. Antal besøgende på arkivet 2005: ca. 100.

Afleveringer til arkivet 2005: 24.

Medlem af LASS.

Tandslet Sogns lokalhistoriske forening

Formand: Kaj Jessen, Tandsbusk 39, Tandslet, 6470 Sydals, tlf.: 74 40 77 49.

Foreningens arkiv: Tandslet Friskole, Ertebjergvej 2, Tandslet, 6470 Sydals.

Åbningstid: Fra medio oktober til medio april torsdag kl. 19.00–21.00 og den anden torsdag i måneden kl. 14.00–17.00 eller aftale med lederen.

Leder: Sven Iversen, Østkystvej 117, Ertebjerg, Tandslet, 6470 Sydals, tlf.: 74 40 77 85.

Foreningen er oprettet i 1977. Medlemmer i 2006: 547.

Arkivet startet i 1977. Antal besøgende på arkivet i 2006: 50.

Afleveringer i 2006: 25.

Medlem af LASS.

Der er bl.a. afleveret arkivalier fra Tandselle skole, Tandshede vindmølle og lokalplaner fra Sydals Kommune.

Arkivet holdt generalforsamling i februar, hvor Lene Junker-Hansen fortalte om sin fars oplevelser omkring Genforeningen i Tandslet 1920. Foreningen besøgte Jollmanns gård i Holm og arrangerede en bustur til Brødremenigheden i Christiansfeld. Desuden har der været arbejdet på en bog med titlen *Stationsbyen Tandslet*.

Sønderborg Kommune

Lokalhistorisk Forening for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Formand: Knud Erik Sørensen, Skovbrynet 38, 6400 Sønderborg,
tlf.: 74 43 63 43.

Arkivets adresse: Asylvej 1, 6400 Sønderborg, tlf.: 74 43 27 10.

Åbningstider: Mandag kl. 9.00–12.00 og onsdag kl. 15.00–17.00.

E-mail: sdbg.arkiv@mail.tele.dk

Hjemmeside: www.sdbg.lokalarkiv.dk

Arkivleder: H.C. Carstensen, Sundquistgade 7, 6400 Sønderborg,
tlf.: 74 42 52 75.

Foreningen oprettet i 1979. Antal medlemmer i 2006: ca. 370.

Arkivet oprettet i 1979. Besøgende på arkivet i 2006: 410.

Afleveringer til arkivet i 2006: 106.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Der er bl.a. modtaget arkivalier fra familien Kock, Skansehuset i Dybbøl, vognmand Johs. Lomholdt, Sønderborg og familien Pieper.

Arkivafdelingen i Ulkebøl

Arkivafdeling: Torvet 12, Ulkebøl, 6400 Sønderborg, tlf.: 74 42 93 66.

Åbningstid: Tirsdag kl. 10.00–12.00 og onsdag kl. 19.30–21.00.

E-mail: ulkeboel.arkiv@mail.tele.dk

Arkivleder: Sophie Rasmussen, Kløverholm 14, Høruphav, 6470 Sydals,
tlf.: 74 40 48 63.

Arkivet er startet i 1979.

Besøgende på arkivet i 2006: ca. 210.

Afleveringer til arkivet i 2006: 45.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Tinglev Kommune

Lokalhistorisk Forening for Tinglev Kommune

Formand: Bent Pawlowski, Nørreagervej 2, 6360 Tinglev, tlf.: 74 64 45 51.

E-mail: pawlowski@post.tele.dk

Foreningens arkiv: Tinglev Bibliotek, Tinglev Midt 2, 6360 Tinglev,
tlf.: 73 76 72 97.

E-mail: tinglevbib@aabenraa.dk

Åbningstid: Mandag-torsdag kl. 12.00–18.00.

Leder: Hanne Iversen, Tinglev Bibliotek, Tinglev Midt, 6360 Tinglev,
tlf.: 73 76 72 97.

Foreningen er oprettet i 1975. Antal medlemmer 2006: 144.

Arkivet startet i 1975 Besøgende i 2006: 35.

Aflevering til arkivet 2006: 54.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Foreningen har besøgt Bylderup kirke den 1. juni og Ravsted kirke den 17. august.

Arkivet og foreningen medvirkede ved en udstilling i forbindelse med Tinglevs Handels-, Håndværker- og Industriforenings 75-års jubilæum den 17. juni samt en udstilling i Borgersalen den 9. september under mottoet »Sund fortid og naturliv i Tinglev Kommune«. Endelig besøgte foreningen Terkelsbøl orgelbyggeri den 14. september.

Tønder Kommune

Lokalhistorisk Forening for Tønder Kommune

Formand: Kaj Elkjær Larsen, Grev Schacksvej 3, 6270 Tønder, tlf.: 74 72 20 20.

Foreningens arkiv: Richtsensgade 10, 6270 Tønder, tlf.: 74 73 33 26. (Tønder Bibliotek).

Åbningstid: Tirsdag kl. 13.00–18.00 samt onsdag og torsdag kl. 13.00–17.00.

Leder: Birgitte Herreborg Thomsen, Nygade 36, 6270 Tønder, tlf.: 73 72 00 06.

E-mail: mail@lha-toender.dk

Foreningen oprettet i 1982. Medlemmer i 2006: 487.

Arkivet er oprettet i 1982. Besøgende på arkivet i 2006: 700–800.

Afleveringer til arkivet i 2006: 100.

Medlem af SLF.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Blandt de mange afleveringer er der indkommet en stor mængde fotografier, både enkeltvis, og i album 60 mapper med negativer fra Tønder-fotografen Gabs, ca. 250.000 billeder. Fra det nu nedlagte Jejsing Brandværn er der modtaget to kasser med forskellige papirer og fra Møgeltønder Vandværk protokoller, regnskaber, sager mv. Endvidere er der modtaget papirer, billeder, udklipsbøger, mv., især vedrørende skolehistorie i Hostrup, Rørkær og Jejsing samt udklips- og scrapbøger fra Landsforeningen Sind, Tønder Afd.

Foreningen afholdt en meget velbesøgt generalforsamling i april med 103 deltagere, hvor cand.mag. René Rasmussen holdt et interessant foredrag med billeder om interneringen af kendte, dansksindede sønderjyder ved 1. verdenskrigs begyndelse i sommeren 1914.

I maj afviklede foreningen sin årlige udflugt med 48 medlemmer til Mini Born Park tæt ved Slesvig, hvor mange af verdens kendte bygninger kan ses i størrelsesforholdet 1:25. Den sidst opførte bygning er Schackenberg Slot. Turen fortsatte til godset Emkendorf, hvor deltagerne så både slottets flotte sale og fine park.

I begyndelsen af december afviklede foreningen et foredrag med borgmester i den nye Tønder Kommune, Vagn Therkel Pedersen, som fortalte om de politiske overvejelser om og vilkårene for den nye kommune. Blandt andet vil det vedtagne nye ensartede serviceniveau kunne betyde, at nogle må skære ned, mens andre vil få mere, hvad der er en betydelig politisk opgave at løse til alles tilfredshed.

I begyndelsen af december udkom 7. årgang af foreningens julehefte med Tønder-erindringer. Heftet er stadig meget populært. I år blev det trykt i 1.000 eksemplarer, og nu udkommer der også nyhedsbreve fra og om Tønders fortid.

Foruden de mange arkivbrugere, henvendelser og afleveringer til arkivet er der andre faste aktiviteter. Blandt andet mødes fast en gang om ugen transkriptionsgruppen, som arbejder yderst systematisk med oversættelsen af Acta Tunderensis, en samling afskrifter af Tønder bys dokumenter, det vil sige købstadens administration, helt tilbage fra 1500-tallet.

Arkivet havde i 2006 foruden de mange forespørgsler om slægtsforskning også en del forespørgsler om huse og ejendomme i Tønder og omegn, samt mange andre spørgsmål til hjørner af Tønders historie. I alt blev der besvaret 500–600 henvendelser pr. brev, telefon eller email. Arkivet får nu rigtig mange forespørgsler via email, og de besvares også denne vej. Besøgstallet ligger stabilt på 700–800 om året, og arkivet modtog ca. 100 afleveringer, store som små.

Vojens Kommune

Lokalhistorisk Forening for Vojens Kommune

Formand: Preben Nørup, Kædevænget 1, 6500 Vojens, tlf.: 74 54 16 02.

E-mail: noerup@privat.dk

Webseite: www.hammelev.dk/foreninger/historie/default.asp

Foreningens arkiv: Møllerens Hus, Tørning Mølle, Tørningvej 7, Hammelev, 6500 Vojens, tlf.: 74 50 70 31.

Åbningstid: Tirsdag kl. 19.00–21.00, torsdag kl. 14.00–16.00 og efter aftale med lederen.

Leder: Agnes Svendsen, Jernhytvej 21, 6500 Vojens, tlf.: 74 54 19 41.

E-mail: agnes-svendsen@mail.tele.dk

Foreningen er oprettet i 1985. Medlemmer i 2006: 349.

Arkivet oprettet i 1985. Besøgende på arkivet i 2006: 632.

Afleveringer til arkivet i 2006: 123.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Der er blandt de mange afleveringer til arkivet modtaget en kasse dias fra Vojens Kommune, en dagbog fra Første Verdenskrig, Vojens Avis nr. 1, januar 1925, samt en protokol fra Haderslev Lystfiskerforening 1940–2004 (foreningen har fisket i Stevning Sø og Tørning Mølledam).

Foreningens arbejde 2006 har været præget af kommunalreformen. Der har i Ny Haderslev Kommune været arbejdet med vedtægter til et arkivsamvirke for arkiverne i de tre kommuner Gram, Haderslev og Vojens.

Der har været afholdt et foredrag ved fhv. overtoldbetjent Aage Emil Hansen om tolderens arbejde ved Kongeågrænsen 1864–1920, en medlemsudflugt til Gram Lergrav samt et lysbilledforedrag af Torbjørn Ydegaard om Grønland fra syd til nord. Arkivets julemesseudstilling på Tørning Mølle havde i 2006 som tema: Ishockey i Vojens fra starten i 1963 og guldårene 1979, 1980, 1982 og 2006.

Lokalhistorisk Forening for Jegerup Sogn

Formand: Mathias Nørgaard, Haderslevvej 2, 6500 Vojens, tlf.: 74 50 61 84.

Webseite: www.jegerup.dk/lokal/index.html

E-mail: boma-n@privat.dk

Foreningens arkiv: Jegerup Skole, Bygaden 16, Jegerup, 6500 Vojens.

Åbningstid: Første mandag i måneden kl. 19.00–21.00 eller efter aftale med lederen.

Leder: Kaj Sandholdt, Kærager 8, Jegerup, 6500 Vojens, tlf.: 74 54 29 80.

E-mail: sandholdt@privat.dk

Foreningen er oprettet i 1988. Medlemmer i 2006: 275.

Arkivet er oprettet i 1988. Besøgende på arkivet i 2006: ca. 50.

Afleveringer til arkivet i 2006: 50.

Medlem af LASS.

Arkivet har bl.a. modtaget en almanak fra 1820, Peder J. Wandel: »Præsteliv i det 17. århundrede«, Fædrelandshistorie for Borger og Almueskole udgivet i 1889 og møllestolper fra Slevad, fældet for 500 år siden.

Lokalhistorisk Forening for Oksenvad Sogn og Omegn

Formand: Ernst K. Svennesen, Vadstedvej 10, Oksenvad, 6560 Sommersted, tlf.: 74 50 43 05.

E-mail: eksvennesen@dbmail.dk

Webseite: www.svennesen-oksenvad.dk

Foreningens arkiv: Øster Lindetvej 5, Oksenvad, 6560 Sommersted, tlf.: 74 50 43 05.

E-mail: www.123hjemmeside.dk/Svennesen-Oksenvad/3549566

Åbningstid: Første mandag i hver måned fra 19.00–21.30 og efter aftale med lederen.

Leder: Ernst K. Svennesen (se ovenfor).

Foreningen er startet i 1984. Medlemmer i 2006: 250.

Arkivet er oprettet i 1984:

Besøgende på arkivet i 2006: 25.

Afleveringer til arkivet i 2005: 17.

Medlem af LASS.

Arkivet har bl.a. modtaget arkivalier fra familien Lindahl. Foreningen har haft godt besøgte medlemsmøder, idet vi for det meste finder lokale kræfter, der fortæller om »de nære ting«. Vi er spændte på det nye samarbejde i Haderslev Kommune. Hvis udvalgsarbejdet fortsætter i samme gode ånd, er der gode muligheder fremover.

Aabenraa Kommune

Løjt lokalhistoriske forening

Formand: Erling Madsen, Dyvedhoved Møllevej 1, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 61 78 04.

E-mail: elm@madsen.mail.dk

Foreningens arkiv: Rundemølle, Rundemøllevej 6200 Aabenraa, tlf.: 74 61 78 04.

Åbningstid: 1. april–1. december hver anden onsdag kl. 14.00–17.00 eller efter aftale med formanden.

Leder: Erling Madsen.

Foreningen er oprettet i 1978. Antal medlemmer 2002: 200.

Medlem af SLF. Medlem af LASS.

Ensted Sogns lokalhistoriske forening

Formand: Niels Høj Rossen, Sdr. Hostrup Bygade 64, Sdr. Hostrup,
6200 Aabenraa, tlf.: 74 61 33 57.

Foreningens arkiv: Ensted Sogns Forsamlingshus, Dybkærvej 2, Stubbæk,
6200 Aabenraa.

Åbningstid: Torsdag kl. 14.00–16.00.

Leder: Frederik Daabeck, Aagade 12, Kliplev, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 68 81 25.

Foreningen oprettet i 1981. Medlemmer i 2006: 306.

Arkivet er oprettet i 1981. Besøgende på arkivet i 2006: 288.

Antallet af afleveringer til arkivet i 2006: 37.

Medlem af LASS.

Blandt afleveringerne er modtaget poesibøger m.m. fra familie Hansen Torp, et arkiv fra Stubbæk Centralskole og to regnskabsbøger fra Ensted sogns Hus-holdningsforening.

Efter generalforsamlingen i januar fortalte arkivar Leif Hansen Nielsen om udvandringen fra Sønderjylland efter 1864. Foreningen besøgte Cathrinesminde Teglværk-museum i maj. »Hvorfor ser landskabet i Ensted sogn ud som det gør?« var emnet for en tur til et par udvalgte steder i sognet. Her forklarede Trine Sørensen om landskabets dannelse, udseende og jordarter til 50 deltagere.

Foreningens 25-års jubilæum blev fejret i oktober ved et åbent hus arrangement med udstilling af gamle fotos, samt diverse modtagne effekter og husgeråd.

Aabenraa byhistoriske forening

Formand: Carlo Daus-Petersen, Kaholt 12, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 62 23 27.

E-mail: daus@post12.tele.dk

Foreningen er startet i 1959. Medlemmer i 2001: 415.

Oversigt over årsskrifter og periodica 2006

Udgivet af de lokalhistoriske foreninger, museer og arkiver 2006/2007

Agerskov

Årsskrift 2007

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Agerskov Sogn

2007. 24 sider. Indhold: »En rigtig vinter« – Gerhard Bredahl: »Agerskov Ungdomsskoles første elever i 1942« – »Udflugt til Søby Brunkulslejer« – »Rangstrupsenderen« – Erik Gruelund Sørensen: »En tromle og en plov« – Ulla Jepsen: »Kongen og sagnet« – »Et gammelt årstidsdigt«.

Ekspedition: Martin B. Fogh, Bytoften 24, 6534 Agerskov, tlf.: 36 98 94 54.

Augustenborg

Lokalhistorisk arkiv – Årsskrift 2007

Udgivet af Lokalhistorisk Arkiv for Augustenborg Kommune 2007.

40 sider. Indhold: Paul Hartmann: »Forord« – Hans Andersen: »En vejmand og hans arbejde i 1930'erne« – »Nekrolog, Hans Bruhn« – Birte Thuesen: »Augustenborg elektricitetsværk« – Karin Jordt: »Om Augustenborg og Dæmningen« – Egon Petersen: »Augustenborg Sygehus/Sindssygehospital i Augustenborg«.

Ekspedition: Lokalhistorisk arkiv for Augustenborg kommune, Slotsalle 10, 6440 Augustenborg, tlf.: 74 47 18 08. E-mail: aug.larkiv@pc.dk

Bevtoft og Tirslund

Lokalhistorisk Forening for Bevtoft og Tirslund Sogne. Årsskrift med lidt aktuelt fra arkivet 2007

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Bevtoft og Tirslund sogne 2007.

34 sider. Indhold: »Bestyrelsen« – »Indhold« – Peter J. Mortensen: »Erindringer fra min barndom i 1940'ernes Strandelhjørn« – Anni Huusmann: »Sognefoged« – Søren Kjær: »Årets gang i Arkivet« – Hans Jørgen Jørgensen: »Hans Andersen Krüger« – Søren Kjær: »Tirslund i halvfemserne« – Jensine Schmidt: »En brandøvelse i Åbøl omkring 1937« – Jensine Schmidt: »Andreas Nielsen« – Bente Petersen: »Hvad besøg på Landsarkivet kan føre til« – H.H.: »Da Læreren i Tirslund var Arbejdsmand om SOMMEREN Peter Oxholm, Toftlund, skulde have af Spanskørret, men hoppede ud af Vinduet« – Frode Sørensen: »Spionen fra Strandelhjørn« – »Ny layout til Lokalhistorisk arkiv indsat og registreret på computer og CD Rom«.

Ekspedition: Andreas Gram, Rosenvænget 60, 6541 Bevtoft, tlf.: 74 51 42 24.

Bov

Historisk årbog for Bov og Holbøl sogne

Udgivet af Historisk Forening for Vis Herred.

Årgang 29. 2006. 64 sider. Indhold: H.H. Bang: »Forord« – »Indhold« – H.H. Bang: »Familien Frederik Christiansen Schmidt i Hønsnap« – H.P. Lund-Jensen: »Padborg-Tørsbøl banen« – Andreas Thielsen: »Med sidste tog« – Ingo Lütjens: »Arkæologiske udgravninger i Nytoft, Bov Kommune« – Jørgen Moos: »Beretningen om frihedskampen i Holbøl« – Ernst Christiansen: »Friedhedskampen i Kollund« – Elisabeth Hansen: »Oplevelser 9. april 1940 og 5. maj 1945« – »Årets prisbelønnede hus 2006« – Catharina Maria Jensen: »Min barndoms jul« – Catharina Maria Jensen: »Vaskedag« – H.H. Bang: »Mindehøjtidelighed ved mindesten for syv dræbte canadiske flyvere lørdag den 23. september 2006 kl. 11.30« – Inger Margrethe Møller: »Hærvejen ligger, hvor Hærvejen er!« – »Årsberetning 2005–2006. Historisk forening for Vis Herred« – Hanne Iversen: »Årsberetning 2005–06. Bov Lokalarkiv« – »Den selv- ejende institution Bov Museum«.

Ekspedition: Padborg Boghandel, Bov Bibliotek, Bov Museum og Holbøl Brugs.

Broager

Broagerland XIV

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Broagerland.

2006. 96 sider. Indhold: »Forord« – »Fra bestyrelsen 2006« – Esben Høilund-Carlson: »Broagers Miss Marble« – Inge Holm: »Ernst Schumachers datter fortæller« – Else Schwarz og Christa Ryborg: »Smedemester Emil Christian Schwarz, Broager« – Mie Jakobsen og Eva Gisselbæk Petersen: »Broager Pige- gruppes historie« – Birgit Christensen: »Der var en købmand i Egersund, Ernst Lorenzen« – Axel Juul Petersen: »Kulturudveksling med Fristad Folkhøjskola i Sverige« – Erik Breum: »Restaurering af Broager Kirkes tårn og spir« – Peter A. Petersen: »Gadenavne i Broager« – Kim Furdal: »Befolk- ning og beskæftigelse i Broager kommune 1945–1970« – »Set og sket 2004« – »Set og sket 2005«.

Ekspedition: Lokalarkivet for Broagerland, Storegade 33, 6310 Broager, tlf.: 74 44 93 51.

Egen

Årsskrift 2006

Udgivet af Egen Sogns Lokalhistoriske Forening.

2006. 44 sider. Indhold: Peter Petersen: »Forord« – Chr. F. Aug.: »Helved- gaard. Fakta og sagn – Skoleminder fra Stolbro (1927–1935)« – Jens Jørgen Jensen og Jørgen Wrang: »Galgehøjen ved Egen« – »Rasmus – ikke som de andre« – »Østerholms Møller« – »Strid angående Elstrup skole 1911–18« – W. Deichgräber: »Lav dæ jingang va en Boond dæ fæk e Toch te aa blyv stoon«.

Ekspedition: Peter Petersen, Møllevej 6, 6430 Nordborg, tlf.: 74 45 82 36.

Ensted

Årsskrift 2006

Udgivet af Ensted sogns Lokalhistoriske Forening.

2006. 64 sider. Indhold: »Indholdsfortegnelse« – »Forord« – Niels H. Rossen: »25 års jubilæum« – Bent E. Olesen: »Indholdsfortegnelse for årsskrifterne

1980–2006« – »Glimt fra foreningens arbejde« – Ottomar Loff: »Kroer i Ensted Sogn« – »Det skete i 1906« – »Det skete i 1956« – Eyvin Teisner Kjær: »Barndom & Ungdom i Ensted sogn« – »Årsberetning 2005–2006« – »Foreningens bestyrelse – åbningstider«.

Ekspedition: Niels Høj Rossen, Sdr. Hostrup Bygade 64, Sdr. Hostrup, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 61 33 57.

Felsted

Historisk Årbog for Felsted Sogn.

Udgivet af Historisk Forening for Felsted Sogn.

Nr. 24 – 2006. 92 sider. Indhold: Andreas Asmussen: »Forord« – »Indholdsfortegnelse« – Peter Martensen Christensen: »Barndomsoplevelser i Tråsbøl« – Andreas Asmussen: »Et smedested-kådnested i Tråsbøl og dets beboere gennem tiderne« – Ellen Jensen: »Felsted Husholdningsforening gennem 70 år« – Andreas Asmussen: »Historien om et flag« – Fr. Fischer: »Gengangersken i Tumbøl« – Ellen Jensen: »Hvad vi dog gemmer på« – Henrik Johansen: »Erindringer fra min barndom i Tumbøl 1911–22« – Andreas Asmussen: »Hvad gamle ligstene fortæller« – Hans Thomsen: »Stort og småt fra dagbladet 'Hejmdal' år 1904« – Andreas Asmussen: »Kådnere og indersteder i Svejrup« – Andreas Asmussen: »Tumbøllbøndernes Frihedskamp« – Andreas Asmussen: »Mindesten for Tumbøllbøndernes Frihedskamp 1762–66« – Andreas Asmussen: »Foreningens virke – Arkivet – Patsches Hus«.

Ekspedition: Mette Lassen, Bygbjergvej 17, Felstedmark, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 68 51 19.

Gram

Årsskrift for Lokalhistorisk Arkiv for Gram og Omegn 2006

Udgivet af Lokalhistorisk Arkiv for Gram og Omegn.

2006. 43 sider. Indhold: Bestyrelsen: »Forord« – »Gram Byvåben« – Sigvard Skov: »Gode råd fra Koldinghus« – »Bare til orientering« – »Sognekommunen« – »Opgørelse af Stadepenge ved Markedet d. 13. Mai 1885« – »Kundgørelse« – »Bekendtgørelse:« – »En henrettelse« – »Jens Sørup forpagter Gram Vandmølle« – H.P.: »En præsteindberetning« – »Brand paa Præstegaarden« – »Kirketiende« – »Afstemningen 1920« – »Overenskomst« – »Kommunekontoret for Gram Kommune« – »Nødvendige kort« – »Sønderborg den 16. August 1946« – »Nedskydning af fly syd for Gram, marts 1945« – »Lokalhistorikeren H.P. Sørensen hyldet« – »Gram kommune« – »Sorgen« – »Billedfortegnelse«.

Ekspedition: Gunnar Lundgaard, Kirkealle 13, 6510 Gram, tlf.: 74 82 21 61.

Gråsten

Årsskrift 2006

Udgivet af Historisk Forening for Graasten by og egn.

2006. 84 sider. Indhold: Gert Conradsen: »Kværs – Problemløsninger i landsbyen for 200 år siden« – Preben Vagn Knudsen: »Karper og karpedamme i Gråsten« – Sven Kjems: »Ordensmagten i Gråsten efter 1920« – E. Thygesen Kristensen: »To kvindeskæbner« – E. Thygesen Kristensen: »Årets gang« – Else Egholm: »Beretning fra arkivet« – Bodil Gregersen: »Årsberetning«.

Ekspedition: Anne Marie Nissen, Ahlmannsvej 19, 6300 Gråsten,
tlf.: 74 65 19 01.

Haderslev

Langs Fjord og Dam. Lokalhistorie omkring Haderslev

Udgivet af Forlaget Gammelting.

2006. 95 sider. Indhold: Helge Wingaard: »Slaget ved Tybrind Vig« – Jan Krag: »Vilstrup Sogn i de slesvig-holstenske regnskaber 1732« – Jens Harrebye: »Frieherren von Löw – den sidste tyske landråd i Haderslev« – Erik Christensen: »Barn og ung i Haderslev 1927–1946« – Leif Rasmussen: »Min barndoms landsby Sommersted« – Svend Aage Eriksen: »Grin, gråd og tænders gnidsele« – Gerda Lunn Gram: »9. april 1940 i Haderslev« – Grethe Skov Seeberg: »Det var en yndig tid på Haderslev Statsseminarium« – Birgit Barfod Christiansen: »Mit tabte paradis«.

Ekspedition: Museum Sønderjylland – Arkæologi Haderslev, Dalgade 7, Postboks 122, 6100 Haderslev.

Halk-Hejsager

Gammelt Nyt 2006

Udgivet af Halk-Hejsager Lokalhistoriske Forening.

8. årgang. 48 sider. Indhold: Erik Snitkjær: »Forord« – »Bestyrelsen« – »Indholdsfortegnelse« – »For 100 år siden« – »For 75 år siden« – »For 50 år siden« – »For 25 år siden« – »Grarup kirke« – Inger Søgård: »Grarup Skole« – »Grarup sø« – »Afskrift af hovedfærdelsåre gennem Starup sogn« – Hans Schrøder: »Hvis et træ kunne fortælle« – »Bukholm« – »Vinter Program«.

Ekspedition: Thomas Suurballe, Hejsager Strandvej 29, 6100 Haderslev,
tlf.: 74 57 11 56.

Hoptrup

Hoptrup sogns Lokalhistoriske Forening

Udgivet af Hoptrup sogns Lokalhistoriske Forening.

23. årgang. 2006. 48 sider. Indhold: Jens M. Knudsen: »Årsberetning« – Jørgen Hasberg: »Kradsuldsfabrikken i Pamhule« – Jørgen Hasberg: »Kalvø« – Laura Juhl Jensen: »Hoptrup« – »For 100 år siden« – »For 75 år siden« – »For 50 år siden« – »Hoptrup 25 år siden« – Laura Juhl Jensen: »Hoptrup mark nr. 30« – Jørgen Lei: »Slivsvø og omegn«.

Ekspedition: Jens Knudsen, Nørbygårdvej 40, Marstrup, 6100 Haderslev,
tlf.: 74 57 51 65.

Hørup

Lokalhistorisk Forening for Hørup Sogn

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Hørup Sogn.

Nr. 25. 2007. 40 sider. Indhold: Anton Marckmann: »Hvad Hørup Hav kan fortælle II« – Anna Kirstine Nielsen: »Beretning fra Claus Jacobsen« – Chr. A. Krogh og Anna Kirstine Nielsen: »Lidt Brugsforeningshistorie fra Hørup sogn« – »Klip fra året der gik, 2006« – »Sognet rundt (fortsat)« – Chr. A. Krogh: »Årets gang 2006« – Anna Kirstine Nielsen: »Arkivet 2006«.

Ekspedition: Anna Kirstine Nielsen, Mjanghaiøj 11, 6470 Sydals,
tlf.: 74 41 52 65.

Jegerup

Lokalhistorisk Forening for Jegerup Sogn 2007

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Jegerup Sogn.

2007. 32 sider. Indhold: »Brevkort fra Første Verdenskrig«.

Ekspedition: Matthias Nørgaard, Haderslevvej 2, Simmersted, 6500 Vojens,
tlf.: 74 50 61 84.

Løgumkloster

Årsskrift 2006

Udgivet af Historisk Forening for Løgumkloster kommune.

2006. 59 sider. Indhold: Jørgen Ravn: »Nødpengesedler« – Gunvor Christiansen: »En overpløjet gravhøj med velbevarede fund ved Vognshøj« – Vagn Lauritzen: »Det levende Skakspil« – Frede Gotthardsen: »Et bombefly nødlønder – igen« – Andreas Schulz: »En oplevelse med tilknytning til krigen fra min læretid« – Jürgen A. Wissing: »Erindringer fra en lille fagskole mellem 1910 og 1920« – Allan Honoré: »Stadt Mexico« – Ninna Poulsen: »Kendingsmelodi for skolen« – Vagn Lauritzen: »Tofts Legat for Solvig Kommune« – »Gaver til arkivet, 2005«.

Særtryk 17 sider. Niels T. Sterum (red): »Historisk Forening for Løgumkloster kommune. Årsskrift. Register 1974–2006«.

Ekspedition: Vagn Lauridsen, Ved Dammen 56, 6240 Løgumkloster, tlf.: 74 74 43 03. E-mail: vagn-lauridsen@mail.tele.dk

Løjt

Det gamle Løjt

Udgivet af Løjt Sogns Lokalhistoriske Forening.

2006. bd. 26. 120 sider. Indhold: Karl Lildholdt: »Forord« – Marguerite Jensen: »Erindringer« – Erling Læbel Madsen: »Feriefolket kommer til Løjt Nørreskov« – Claus Daniel Thomsen: »Aabenraa Søfarts Historie II« – Gertrud Nordmann Stabenow: »Vandring på Løjt Land i 10 etaper« – Karl Lildholdt: »Donald McKay og Søren Schmidt, skibskonstruktører« – Karl Lildholdt: »En fortælling om Jørgen Bruhn og hans tid« – Erling Læbel Madsen: »Mindeord om Grethel Lildholdt«.

Ekspedition: Erling Madsen, Dyvedhoved Møllevvej 1, 6200 Aabenraa,
tlf.: 74 61 78 04. E-mail: elm@madsen.mail.dk

Rødekro

Fra Rødekro kommune 2006

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Rødekro kommune.

2006. 160 sider. Indhold: »Foreningens bestyrelse og udvalg« – »Forord« – »Personer der i 2005 har skænket gaver til vort arkiv« – Ellen Jensen: »Året 2005–2006« – Nis Branderup: »Minder fra besættelsestiden« – Torp Friis Møller: »Hjordkær Forsamlingshus« – Torp Friis Møller: »Niels Helvad« – Bent Deele: »Fra Hovslund skole 1947–55« – Torp Friis Møller: »For 100 år siden« –

Torp Friis Møller: »For 50 år siden« – Carl H. Hermann: »Sikringsstilling Nord« – Christian Jørgen Hansen: »Med å gå å pensjon« – Hans Kaczmarek: »Erindringer« – Torp Friis Møller: »Lidt mere om Fårhus kro« – Torp Friis Møller: »Voldsom nattefrost« – August F. Schmidt: »Landsbyen Mjøs« – Torp Friis Møller: »Fattigvæset gennem tiderne« – Bjarne Andresen: »Barndoms-minder fra Rødekro« – »En sønderjysk soldats oplevelser under 1. verdens-krig« – »Kom å hø'e æ engel sø'ng«.

Ekspedition: Rødekro Boghandel, Hærvejen 28, postboks 82, 6230 Rødekro, tlf.: 74 66 10 77.

Skærbæk

Fra Skærbækegnens Fortid

Udgivet af Historisk Forening for Skærbæk og Omegn & Skærbækegnens Museum i samarbejde med forlaget Melbyhus.

Nr. 21, 2007. 32 sider. Indhold: H.E. Sørensen: »Pastor Jacobsen. Handel og håndværk«.

Ekspedition: Historisk Forening, tlf.: 74 75 17 04 eller Skærbækegnens Museum, tlf.: 74 75 20 52.

Starup

Starup Sogns Lokalhistoriske Arkivforening 2005

Udgivet af Starup Sogns Lokalhistoriske Arkivforening.

20 sider. Indhold: Karl Erik Olsen: »Forord« – »Klip fra aviserne 2004« – »Starup Hede« – »Vandling Skov« – »Pluk fra den gamle menighedsprotokol«.

Ekspedition: Karl Erik Olsen, Starup Kirkevej 25, 6100 Haderslev, tlf.: 74 52 54 20.

Sundeved

Skrift for Historisk Forening for Sundeved 2006

Udgivet af Historisk Forening for Sundeved

2006. 101 sider. Indhold: »Forord« – »Mindeord over Jens Kongsted Lampe« – Folker Svane: »Årets ejendom 2005« – Vincent Jensen: »Conrad Engelhardtts udnævnelse til medlem af det Kejserslige Russiske Arkæologiske Selskab« – Kim Furdal: »Midt i en kommunesammenlægningstid« – Ellen Carstensen: »Fhv. Købmand Mathias Carstensens erindringer« – Jesper Johannsen: »Bageri i Vester Sottrup gennem 4 generationer« – Ulla Møller: »En beretning om Bøgeskov skole 1910–1939« – Nils Erik Andersen: »Engelsk spion i Sottrupskov for 100 år siden« – Henrik Enderlein: »Erindringer fra 'Bjerggård' i Snogbæk« – Karla Bak: »De blev ikke glemt. En sønderjysk soldatergrav i det fremmede« – Carl Peter Møller: »Elitas Danseskole« – Chr. C. Lorenzen: »Hevnen, eller Braadborgs undergang« – »Billedserie« – »Året der gik 2005«.

Ekspedition: Marie Hansen, Arkivet, Truenbrovej 21, Avnbøl, 6400 Sønderborg, tlf.: 74 46 14 70.

Toftlund

Toftlund Lokalhitoriske Forening. Årsskrift 2007

32 sider. Indhold: »Bestyrelsen for Toftlund Lokalhitoriske Forening« – Carl Erik Christensen: »Bestyrelsen for Toftlund Lokalhitoriske Arkiv« – »Indholdsfortegnelse« – »En sund sjæl i ét sundt legeme« – »Året var 1957« – »Historien om den sorte liga« – »Vidste du at der engang skete en alvorlig togulykke lige ud for Brugsen?« – »Kæthe Lindholdt. I samtale med Lis Mikkelson september 2006« – »Sådan så der ud på Ryttergården i 1916«.

Ekspedition: Anne-Grethe Petersen, Mariavænget 29, 6520 Toftlund, tlf.: 74 83 22 34.

Tønder

Tønder-erindringer VII

Udgivet af Lokalhitorisk Forening for Gl. Tønder Kommune.

2006. 48 sider. Indhold: Thomas Hansen: »Minder fra kirkekroen« – Hans Skov Marcussen: »Min barndom og ungdom i Møgeltønder« – Kirsten Jensen Bonefeld: »En familiekronike fra Tønder 1940–1976« – Fritz W. Tygesen: »Fra landsbyen Ubjerg« – Lilly Refslund: »Æ Laube« – Frode Jensen: »Frodes sønderjyske barndom« – Viggo Møballe: »Morgentur i byen« – »Indholdsfortegnelse«.

Ekspedition: Lokalhitorisk Arkiv for Gl. Tønder Kommune, Richtsensgade 10, 6270 Tønder, tlf.: 74 72 33 26.

Vojens

Årbog 2006 for Lokalhitorisk Forening for Vojens kommune

Udgivet af Lokalhitorisk Forening for Vojens kommune.

20. årgang. 2006. 68 sider. Indhold: »Forord« – Ingrid Will-Voss: »Flygtningelejr Skrydstrup II 1945/46« – »Noter fra aviser: For 50, 75 og 100 år siden« – Birgitte Mouritsen: »Michael L. Kudsks erindringer« – »Sven Bork: »En rejse fra Haderslev til Vojens« – Tim Skovrup: »Den store mystiske gravsten!« – Kirsten Sørensen: »Min barndom i Vojens. Husene og folkene på Vestergade i 20/30'erne« – Solvej Kjær Olesen: »Vedsted Sogns Kirkehistorie« – Jes A. Ratzert: »Topographie des Herzogthums Schleswig« – Preben F. Nørup: »Foreningens virke 2006« – Agnes Svendsen: »Årets gang på Arkivet i 2006« – Agnes Svendsen: »Planlagte arrangementer i 2007« – »Adresseliste m.m. for Lokalhitorisk Forening for Vojens Kommune«.

Ekspedition: Birgitte Mouritsen, Margrethevej 16, 6500 Vojens, tlf.: 74 54 23 65.

Vonsbæk

Årsskrift

3. årgang 2006

Udgivet af Lokalhitorisk Forening for Vonsbæk Sogn.

20 sider. Indhold: »Indhold«, Holger Eskildsen: »Forord« – »Indkomne arkivalier m.m. i 2006« – »Et 200 Aars Jubilæum« – Arne Sørensen: »Markedsdag« – Irene Sørensen: »Hundevad« – Holger Eskildsen: »Vonsbæk FDF« – »Det stod i avisen« – »Vedtægter« – »Bestyrelse og Arkiv«.

Ekspedition: Holger Eskildsen, Kildager 30, Bæk, 6100 Haderslev,
tlf.: 74 57 91 10. E-mail: he@haderslev.dk

Øster Lindet

Glimt. Fra Øster Lindet sogns historie

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Øster Lindet sogn.

2006. Nr. 20. 12 sider. Indhold: »Veje og stier i sognet« – »Uddrag fra Optegnelser af Jens Grosbøl«.

Ekspedition: Kaj Frandsen, Villavej 13, Øster Lindet, 6630 Rødding,
tlf.: 74 84 61 06.

Historisk Samfund for Sønderjylland

Styrelse:

Formand: Arkivar, forskningsleder, dr.phil. Hans Schultz Hansen,
Østergade 14, 6392 Bolderslev, tlf. 65 48 03 02 (Landsarkivet),
e-mail: hsh@laa.sa.dk

Næstformand: arkivar, dr.phil. Lars N. Henningsen, Arkivet ved
Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Postboks 528, 6330 Padborg,
tlf. 0049 461 86 97 190, e-mail: lh@dcbib.dk

Sekretær: Forskningsstipendiat, ph.d. Axel Johnsen, Stjernevej 27,
6300 Gråsten, tlf. 76 54 20 22, e-mail: axel@johnsen.biz

Kasserer: regnskabschef Henning Mathiesen, Poppelhegnet 6, 6400
Sønderborg, tlf. 74 42 92 16, e-mail: henning.mathiesen@pc.dk

Styrelsesmedlemmer i øvrigt:

Museumsinspektør, ph.d. Inge Adriansen, Gustav Johannsens Vej 6,
6400 Sønderborg, tlf. 74 42 95 25, e-mail: inge.adriansen@mail.dk

Direktør Mogens Asmund, Nørreløkke 5, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 64 02 80, e-mail: moas@post.tele.dk

Generalkonsul, dr.phil. Henrik Becker-Christensen, Kgl. Dansk Gene-
ralkonsulat, Nordergraben 19, D-24937 Flensburg,
e-mail: henbec@um.dk

Konsulent Lisbeth Binderup, Myrhaven 9, 6430 Nordborg,
tlf. 74 49 15 55, e-mail: lb@lundgaard-konsulenterne.dk

Museumsinspektør Elsemarie Dam-Jensen, Markledgade 20, 6240 Lø-
gumkloster, tlf. 74 74 51 34 (Museum Sønderjylland – kulturhistorie
Tønder), e-mail: privat: edj@mail.tele.dk
arbejde: edj@elda@museum-sonderjylland.dk

Overinspektør Kim Furdal, Museum Sønderjylland, ISL – Lokalhi-
storie, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 58 60,
e-mail: kifu@museum-sonderjylland.dk

Museumsinspektør, ph.d. Henrik Skov Kirstensen, Ørstedsgade 24,
6400 Sønderborg, tlf. 74 67 65 57 (Frøslevlejren),
e-mail: froeslevlejrensmuseum@mail.tele.dk

Overinspektør Lennart S. Madsen, Museum Sønderjylland – Arkæologi, Dalgade 7, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 75 66,

e-mail: lema@museum-sonderjylland.dk

Cand.mag. René Rasmussen, Nygade 36, 6270 Tønder,

tlf. 73 72 00 06, e-mail: pugeldal9@mail.dk

Universitetslektor, dr.phil. Carsten Porskrog Rasmussen, Rodekær 1, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 66 05,

e-mail: privat: marionogcarsten@webspeed.dk

arbejde: hiscpr@hum.au.dk

Kredsudvalgsformænd

Haderslev: Karl Erik Olesen, Djernæsvej 220, 6100 Haderslev,

tlf. 74 52 54 20, e-mail: keo@haderslev.dk

Aabenraa: Erling Madsen, Dybvighoved Møllevej 1, Løjt, 6200 Aabenraa, tlf. 74 61 78 04, e-mail: elm@madsen.mail.dk

Sønderborg: Christian Bo Bojesen, Havbo 2, Høruphav, 6470 Sydals,

tlf. 74 41 59 74, e-mail: havbo2@stofanet.dk

Tønder: Finn Clemmensen, Toften 22, 6780 Skærbæk, tlf. 74 75 21 47,

e-mail: odaogfinn@get2net.dk

Sydslesvig: Nils Vollertsen, Hermann-Heiberg-Str. 1, D-24837 Schleswig, tlf: 0049 46 21 2 89 68, e-mail: nils-vollertsen@t-online.de

Sekretariat og ekspedition:

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 46 83

E-mail: hssdj/hssdj.dk

www.hssdj.dk

Åbningstid: mandag-torsdag kl. 9–14

Redaktionsadresser:

Sønderjyske årbøger: Forskningsstipendiat, ph.d. Axel Johnsen, Stjernevej 27, 6300 Gråsten, tlf. 76 54 20 22, e-mail: axel@johnsen.biz

Sønderjysk Månedsskrift: Overinspektør Kim Furdal, Museum Sønderjylland, ISL – Lokalhistorie, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 58 60, e-mail: kf@isl.dk

Skriftrække: Museumsinspektør, ph.d. Henrik Skov Kirstensen, Ørstedsgade 24, 6400 Sønderborg, tlf. 74 67 65 57 (Frøslevlejren),

e-mail: froeslevlejrensmuseum@mail.tele.dk

Kredsudvalg:*Haderslev kreds*

Karl Erik Olesen
Djernæsvej 220
6100 Haderslev
tlf. 74 52 54 20
E-mail: keo@haderslev.dk

Ellen Jensen
Gejlager 9, Skodborg,
6630 Rødding
74 84 86 88

Kirsten Fynbo
Rugtoften 43, Skodborg
6630 Rødding
74 84 81 48

Jørn Olesen
Øsby Stadionvej 9
6100 Haderslev
74 58 41 31

Jørgen Petersen
Svaneparken 66
6100 Haderslev
74 58 44 20

Aabenraa kreds

Erling Madsen (formand)
Dybvehoved Møllevej 1, Løjt
6200 Aabenraa
74 61 78 04
E-mail: elm@madsen.mail.dk

Morten Berdiin
Ved Gruben 6,
6340 Kruså
74 67 27 06

Bent Pawlowski
Nørreagervej 2 A
6360 Tinglev
74 64 45 51

Ellen Jensen
Stationsvej 36, Hovslund
6230 Rødekro
74 66 44 04

Andreas Asmussen
Kirkevej 2, Felsted
6200 Aabenraa
74 68 53 30
E-mail: asmussen@bbsyd.dk

Sønderborg kreds

Christian Bo Bojesen (formand),
Havbo 2, Høruphav,
6470 Sydals,
74 41 59 74
E-mail: havbo2@stofanet.dk

Jørgen Wangel (kasserer)
Mosevang 29, Ulkebøl
6400 Sønderborg
74 42 75 33

Frede Ihle
Mågevej 16
6300 Gråsten
74 65 11 99

Margrethe Iversen (sekretær)
 Farverløkke 33
 6310 Broager
 74 44 08 01
 E-mail: mail@huset.dk

Henning Mathiesen (kasserer)
 Poppelhegnet 6
 6400 Sønderborg
 74 42 92 16
 E-mail:
 henning.mathiesen@pc.dk

Tønder kreds
 Finn Clemmensen (formand)
 Toften 22,
 6780 Skærbæk
 74 75 21 47
 E-mail: odaoffinn@get2net.dk

Olav Madsen (sekretær)
 Rylen 19
 6270 Tønder
 74 72 33 19

Carl E. Michelsen (næstformand)
 Galgestrømvej 2
 6270 Tønder
 74 72 50 63

Gunnar Hattesen
 Grænsevejen 4
 6240 Løgumkloster
 74 74 57 35
 E-mail: gunnar@ronshoved.dk

Marie Stærk (protokolfører)
 Abterpvej 50
 6261 Bredebro
 74 71 11 00

Sydslesvig kreds
 Nils Vollertsen
 Hermann-Heiberg-Str. 1
 D-24837 Schleswig,
 0049 46 21 2 89 68
 E-mail:
 nils-vollertsen@t-online.de

Carsten Reyhé (sekretær)
 Winningmay 5
 D-24882 Füsing-Schaalby
 0049 4622 671
 E-mail: cr@dcbib.dk

Anders Schaltz Andersen
 Osterwung 5
 D-25856 Hattstedt
 0049 4846 590

Jørgen Kühl
 Alt Frösleer Weg 8
 D-24955 Harrislee

Nis Hardt
 Westerkoppel 18
 D-24867 Dannewerk
 0049 4621 30 19 32
 E-mail: danevirke@syfo.de

Kirsten la Cour
 Gammelau 2
 D-24980 Schafflund
 tlf. 0049 4639 612.

Regnskab for Historisk Samfund for Sønderjylland

RESULTATOPGØRELSE for perioden 1. januar til 31. december 2006

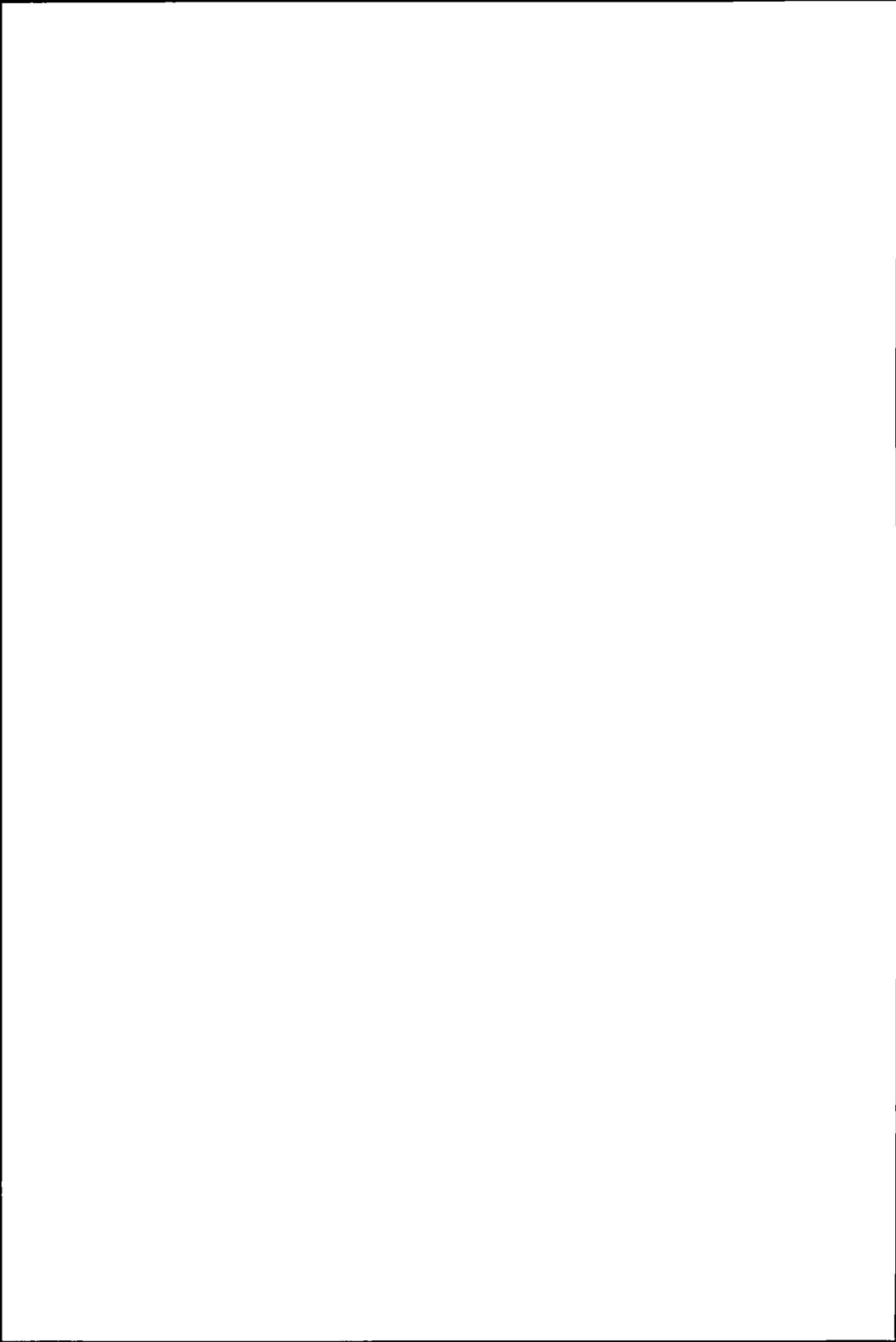
	kr.	31.12.2005 tkr.
INDTÆGTER		
Modtaget foreningstilskud	90.000	90
Kontingent/årbøger	231.507	252
Sønderjysk Månedsskrift	348.613	352
Skrifter	542.081	864
Medlemsaktiviteter	82.217	13
	<u>1.294.418</u>	<u>1.571</u>
UDGIFTER		
Årbøger	-180.537	-187
Sønderjysk Månedsskrift	-366.228	-332
Skrifter	-306.680	-687
Medlemsaktiviteter	-111.312	-63
	<u>-964.757</u>	<u>-1.239</u>
DÆKNINGSBIDRAG	329.661	302
Sekretariats- og styrelsesomkostninger	-241.254	-210
RESULTAT FØR RENTER	88.407	92
Renteindtægter	90.299	66
Kursdifferencer m.v.	-51.486	-9
ÅRETS RESULTAT	<u>127.220</u>	<u>149</u>
Årets resultat foreslås disponeret således:		
Overførsel til frie reserver	<u>127.220</u>	

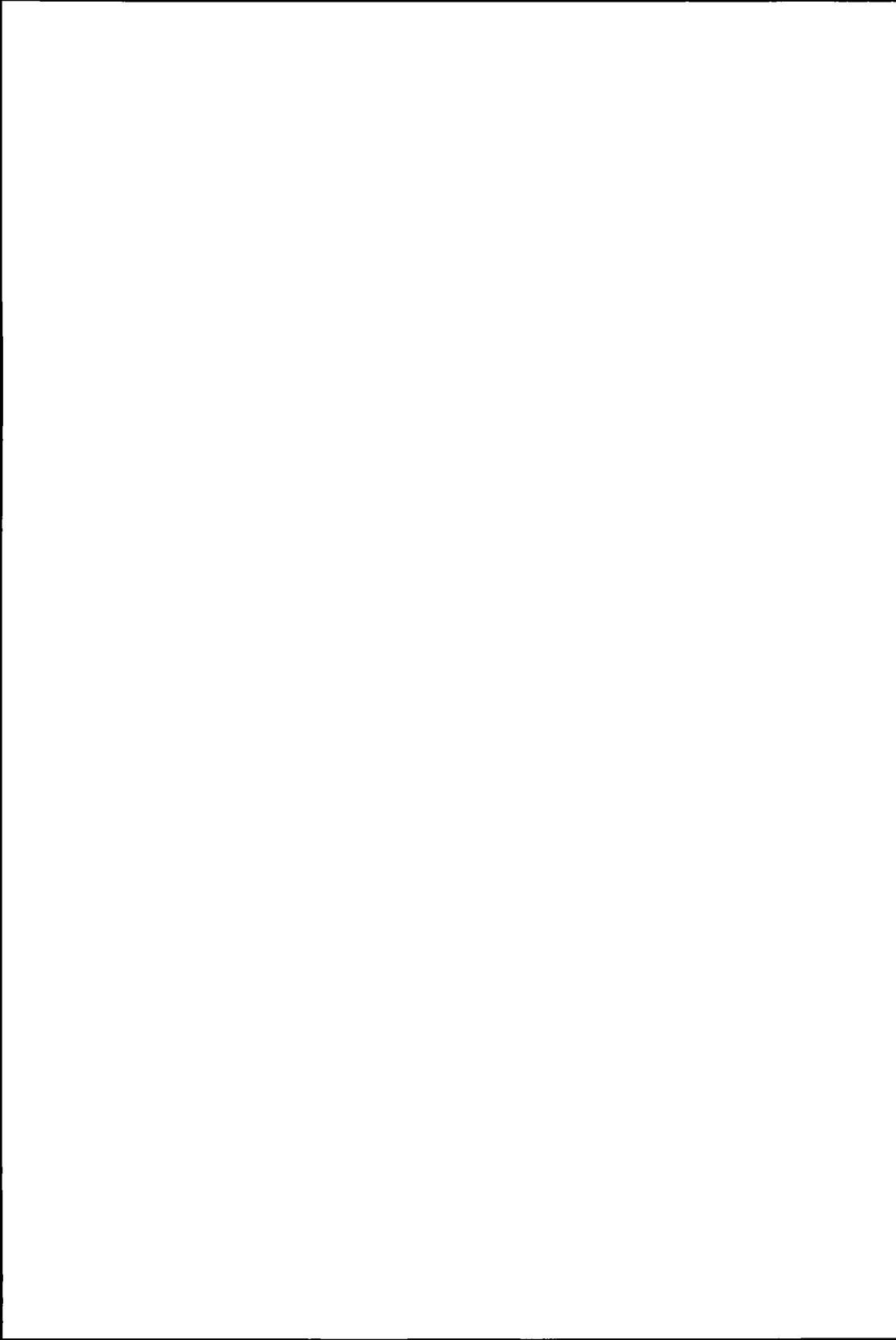
BALANCE
pr. 31. december 2006

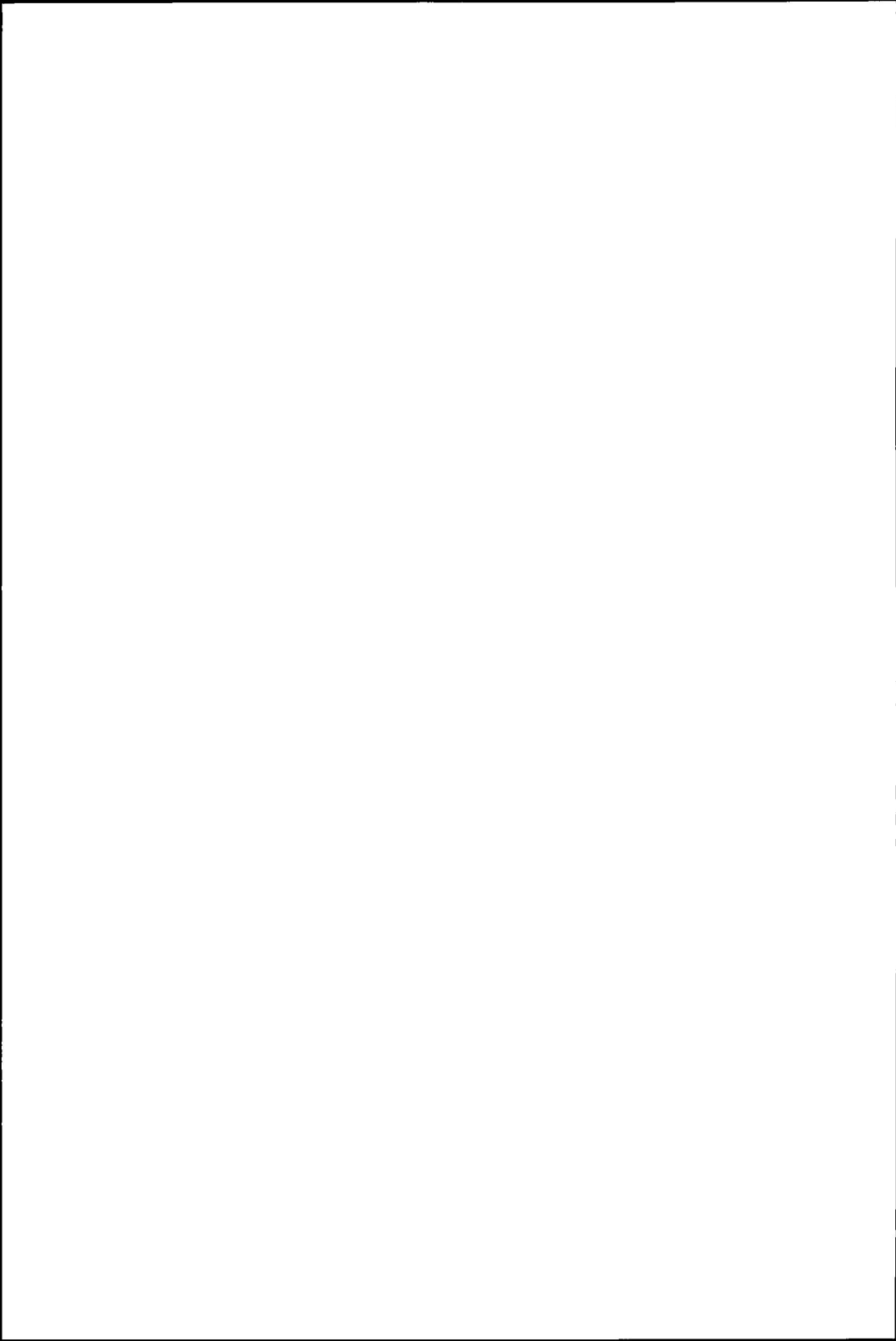
	kr.	31.12.2005 kr. tkr.
AKTIVER		
Beholdning af skrifter	33.342	60
Debitorer	85.343	64
Tilgodehavende moms	78.657	158
Periodeafgrænsningsposter	123.558	186
Obligationer (nom. kr. 2.466.387)	2.472.497	1.500
Likvide beholdninger	433.949	319
AKTIVER I ALT	3.227.346	2.287
PASSIVER		
Ikke disponerede midler	693.690	
Årets resultat	127.220	820.910
<i>Hensættelser primo:</i>		
Det sønderjyske landbrugs historie	150.000	
Det sønderjyske landbrugs historie	100.000	
Sønderjyllands historie	500.000	
Kommende års udgivelser	150.000	900.000
EGENKAPITAL PR. 31. DECEMBER 2006	1.720.910	1.594
Kreditorer	104.211	120
Skyldige omkostninger	1.402.225	573
KORTFRISTET GÆLD	1.506.436	693
PASSIVER I ALT	3.227.346	2.287

Vi har revideret foranstående regnskab for Historisk Samfund for Sønderjylland. Vor revision har ikke givet anledning til bemærkninger.

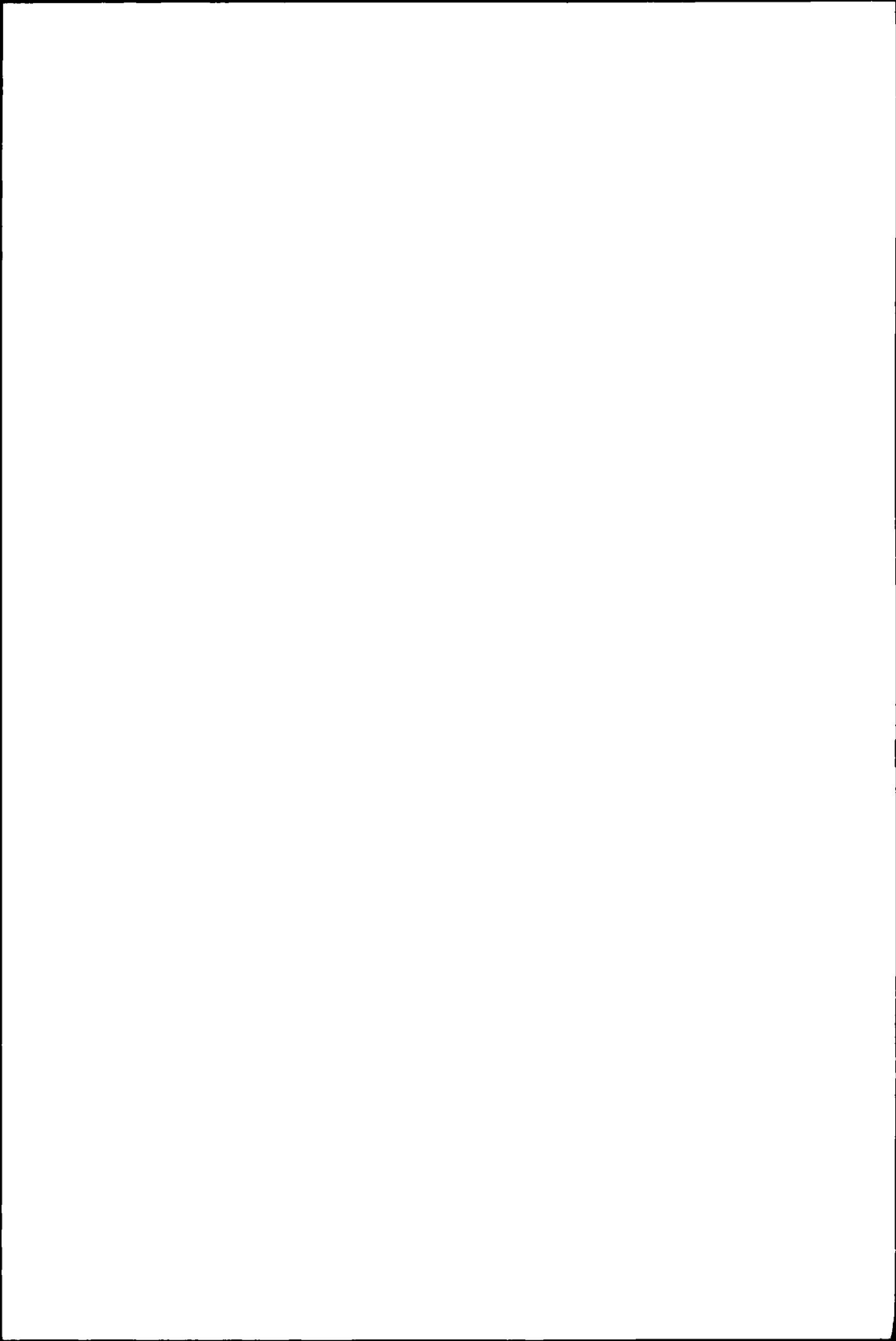
sign. Julius Beier og Frede Rudolph

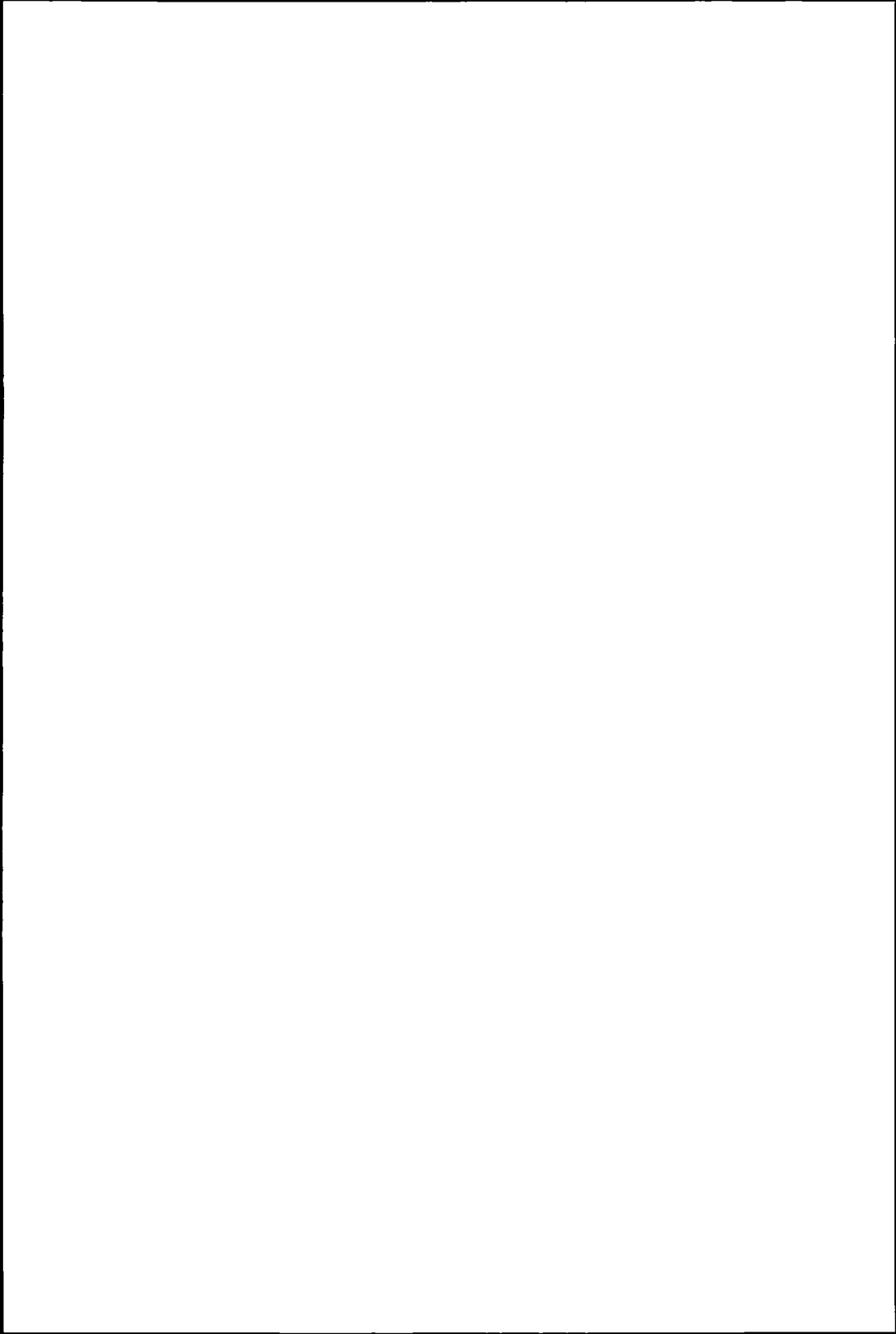

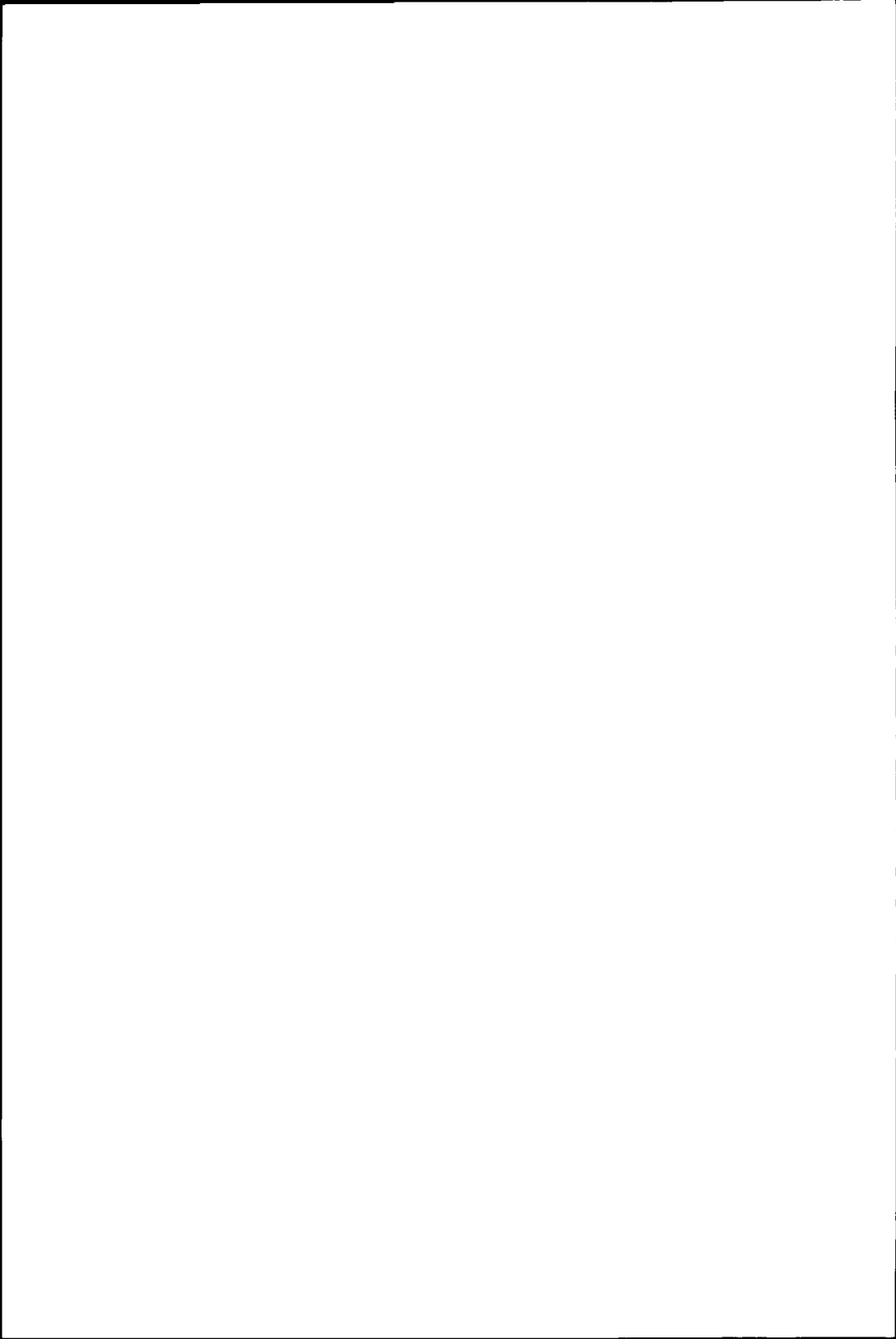

Artikler

Thomas Petersen

Veje væk fra Tidsholm.

Erindringer fra Tønder-egnen i 1950'erne

Hans Schultz Hansen

Byerne i Slesvig ca. 1830-1914

Dagmar Bork

Sygepleje i fredens tjeneste.

Danske og tyske diakonisser i 1864

Mogens Christensen

Kirketugt og menighedsdisciplinering
under hertug Hans den Ældre 1544-1580

Kaj Sørensen

Stierne mellem danske og tyske groede til.

De sønderjyske gymnasieskoler under nazismen 1933-1945

Bjørn Svensson

"Martyriet Sydslesvig" - en replik

Redaktionen

Sår, der heler langsomt.

Debatarrangementet den 30. januar 2007
om det tyske mindretal og retsopgøret efter maj 1945

Historisk Samfund for Sønderjylland

www.hssdj.dk